

Rakkauven kieli, nolo junttikieli

Kainuusta muuttaneiden kieli ja kielikäsitteet uudessa kieliympäristössä

Helene Myllynen

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma

Helene Myllynen

Rakkauven kieli, nolo junttikieli – Kainuusta muuttaneiden kieli ja kielikäsitteet uudessa kieliympäristössä

Sivumäärät: 87 sivua, 7 liitesivua

Tutkimuksessani tarkastelen Kainuusta muuttaneiden kielikäsitteiden ja mahdollisen kielenmuutoksen suhdetta kansan- ja sociolinguistiikan keinoin. Selvitän, mitä kainuulaisen ihmisen puheelle tapahtuu hänen siirryttyään uuteen kieliympäristöön ja millaiset tekijät vaikuttavat mahdollisiin muutoksiin. Selvitän myös, onko Kainuun murteen piirteiden katoamisherkkyydessä eroja ja miten uuden asuinympäristön puhetapa vaikuttaa siihen, mitkä piirteet tunnustetaan kainuulaisiksi.

Aineistonani on yhdeksän Kainuusta noin 20-vuotiaana muuttaneen henkilön haastattelua. Olen haastatellut informantteja keväällä 2025 ja sen jälkeen litteroinut haastatteluäänitteet. Informantit olivat haastatteluhetkellä yhtä lukuun ottamatta 23–30-vuotiaita ja yhtä lukuun ottamatta kaikki naisia. He asuvat ympäri Suomen suurissa kaupungeissa eri murrealueilla, ja heidän asumishistoriansa on tutkielmani kannalta merkittävin sociolinguvistinen muuttaja.

Kansanlingvistiksi osiossa tarkastelen informanttien ajatuksia Kainuun murteesta, omasta kielestään ja sen mahdollisesta muutoksesta sekä uuden asuinpaikan kielestä. Selvitän, mitkä kielenpiirteet ovat havaittavia Kainuun murteessa ja uuden asuinpaikkakunnan puhutavassa. Sociolinguistiksi osiossa tarkastelen muutamassa Kainuun murteen piirteessä ilmenevää variaatiota pääasiassa laadullisin menetelmin, mutta käytän myös perinteistä ristiintaulukointia variaation havainnollistamiseksi. Tutkimani piirteet ovat yleiskielen *d*:n vastineet, yleis- ja itämurteiden erikoisgemiinaatio, toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus sekä diftonginreduktio.

Asuinpaikkakunta vaikuttaa kieleen liittyviin asenteisiin ja käsityksiin, mutta itse kieleen sillä ei näytä olevan kovin merkittävää vaikutusta. Tampereelle, Turkuun ja Helsinkiin muuttaneiden puheessa kainuulaiset piirteet ovat korvautuneet yleispuhekielisillä varianteilla useammin kuin Seinäjoelle, Ouluun ja Jyväskylään muuttaneilla, mutta puhujien välillä on suuria eroja. Toisen murrealueen leimallisia piirteitä ei juurikaan omaksuta. Kainuun murteesta tunnustetaan muiden paikkakuntien murteisiin verrattuna useampia piirteitä, ja sitä pystytään analysoimaan tarkemmin.

Idiolektissa hyvin säilyvät piirteet ovat ääntämykseltään jatkumomaisia: kaikkien informanttien puheessa esiintyy diftonginreduktiota, toisen tavun vokaalin puolipituutta sekä itämurteiden erikoisgemiinaatiota, vaikka määrissä ja piirteiden vahvuudessa on eroja. Yleiskielen *d* sekä yleisgemiinaatio katoavat kielestä herkimmin. Tämä johtuu luultavasti siitä, että piirteet asettuvat joko–tai-akselille ja ovat herkästi havaittavia. Erityisesti yleisgemiinaatio näyttää olevan varsin leimallinen ja mahdollisesti siksi kartettava piirre.

Tutkimukseni antaa uutta tietoa ympäristön vaikutuksesta kielikäsitteisiin ja idiolektin muutokseen. Kainuu pienenä ja suhteellisen huonosti tunnettuna murrealueena on jäänyt usein itämurteisiin keskittyvän tutkimuksen katvealueeseen. Tutkimukseni antaa siis myös tietoa erilaisten kainuulaistaustaisten kieli-identiteeteistä ja Kainuun murteen piirteiden esiintymisestä puhuma-alueen ulkopuolella.

Avainsanat: sociolinguistiikka, kansanlingvistiikka, variaationtutkimus, muuttajan kieli, kielenmuutos, idiolekti, kielikäsitteet

Sisällys

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen taustaa	5
1.2	Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	7
2	Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus	9
2.1	Sosiolingvistiikka ja variaationtutkimus	9
2.2	Kansanlingvistiikka	11
2.3	Kielenmuutoksen ja muuttajan kielen tutkimus Suomessa	13
3	Käsiteltävät murrealueet	17
3.1	Suomen murteiden aluejako	17
3.2	Kainuun murre osana savolaismurteita	20
3.3	Muuttopaikkakuntien murteista	22
4	Aineisto ja menetelmät	25
4.1	Aineiston ja informanttien esittely	25
4.2	Tutkimusmenetelmät ja -periaatteet	27
5	Puhujien käsitykset	29
5.1	Käsitykset Kainuun murteesta ja kainuulaisuudesta	29
5.1.1	Kainuun murre ja sen puhujat	29
5.1.2	Kommentoidut piirteet ja niiden salienttius	33
5.2	Käsitys omasta kielestä ja sen muutoksesta	37
5.2.1	Käsitykset omasta puhetavasta	37
5.2.2	Käsitykset kielen muutoksesta ja sen syistä	41
5.3	Käsitykset uuden asuinpaikan kielestä ja sen puhujista	45
5.3.1	Uuden asuinpaikan puhetapa	45
5.3.2	Kommentoidut piirteet ja niiden salienttius	49
6	Kielenpiirteiden tarkastelua	55
6.1	Konsonanttipiirteet	55
6.1.1	Yleiskielen <i>d</i> :n vastineet	55
6.1.2	Yleisgemaatio ja itämurteiden erikoisgemaatio	61

6.2	Vokaalipiirteet	65
6.2.1	Toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus	65
6.2.2	Diftonginreduktio	70
7	Tuloksista kokoavasti	74
8	Lopuksi	79
Lähteet		84
Liitteet		92

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen taustaa

Suomen perinteisten aluemurteiden muuttumisesta on puhuttu jo useita vuosikymmeniä. Maallikoiden keskuudessa muutoksesta on syytelty vuodesta toiseen milloin yleis(puhe)kieltä käyttävää mediaa, milloin vieraiden kielten vaikutusta. (Mm. Mielikäinen 1980, 1–3.) Huoli onkin vähintään osittain perusteltua, mutta perimmäiset syyt ovat toisaalla: yhä harvempi ihminen asuu koko elämänsä samalla alueella, mikä aiheuttaa muutoksia yksilöiden ja yhteisöjen kielenkäyttöön (Nuolijärvi 1986a, 9–13). Muuttoliikkeen suunta maalta kaupunkeihin on vaikuttanut myös Kainuun maakuntaan. Ihmiset muuttavat alueelta pois muun muassa parempien koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien perässä, mutta toisaalta Kajaani maakunnan keskuspaikkana vetää puoleensa ihmisiä ympäröivistä kunnista ja pitkienkin matkojen päästä. (Kainuun liitto 2026.)

Tässä tutkielmassa tutkin sosiolingvistiikan ja kansandialektologian keinoin Kainuusta muuttaneiden ihmisten puhekielen mahdollista muutosta, heidän omia käsityksiään muutoksesta ja sitä, millaiset tekijät vaikuttavat kehitykseen. Vertaan puhujia toisiinsa ja pyrin löytämään tekijöitä, jotka yhdistävät ja erottavat heitä. Aineistoni koostuu yhdeksästä Kainuusta muuttaneen henkilön haastattelusta. Informanteillani on toisistaan poikkeavat muuttotaustat, ja he asuvat tällä hetkellä isohkoissa kaupungeissa ympäri Suomea. Heidän taustojensa ja asuinpaikkojensa variaatio antaa mahdollisuuden tarkastella sitä, miten kieliympäristö vaikuttaa kielestä tehtäviin huomioihin ja kielikäsitteisiin sekä kieleen itseensä. Koska aineistoni kattaa vain pienen määrän puhujia, en pyri tekemään sen pohjalta koko suomenkielistä puhujayhteisöä koskevia yleistyksiä. Esitän suuntaa-antavia havaintoja, jotka perustuvat kainuulaistaustaisilta kerättyihin aineistoihin. Yksittäisten ihmisten idiolektit ja niissä tapahtuvat muutokset avaavat kurkistusikkunan kielen kehitykseen ja muutokseen.

Tutkielmani kansanlingvistiksessä osiossa tarkastelen sitä, miten Kainuusta muuttaneet ihmiset suhtautuvat erilaisiin kielimuotoihin ja miten he puhuvat niistä. Pyrin selvittämään, miten uusi asuinpaikka vaikuttaa kieleen ja kielikäsitteisiin. Sosiolingvistiksessä osiossa käsittelem laskutavan mukaan neljää tai viittä Kainuun murteelle ominaista kielenpiirrettä, joiden variaation avulla on mahdollista hahmottaa kielen muutosta. Tarkastelen yksittäisten kielenpuhujien kieltä haastatteluhetkellä, ja havaintoni heidän kielensä muutoksesta pohjaavat itseraportointiin. Vertaan toisiinsa sitä, miten ihminen ajattelee puhuvansa ja miten hän

todellisuudessa puhuu. Havainnoin valitsemieni kielenpiirteitä ja niiden ilmenemistäajuutta verraten tuloksiani aiempiin Kainuun ja laajemmin Savon murteesta tehtyihin havaintoihin. Tutkimukseni on pääasiassa laadullinen, mutta kielenpiirteiden käsittelyn yhteydessä käytän myös kvantitatiivisia menetelmiä kvalitatiivisen tarkastelun tukena.

Olen itse syntynyt ja kasvanut Kainuussa mutta muuttanut sieltä eteläiseen Suomeen 20-vuotiaana. Tarinani on siis hyvin samanlainen kuin monilla muilla maaseudulla ja erityisesti Itä-Suomessa kasvaneilla ihmisillä. Muutettuani Turkuun kymmenisen vuotta sitten havahduin uudella tavalla Suomen kielen variaatioon. Huomasin, että turkulaiset murrepiirteet eivät vaikuta tarttuvan minun kieleeni, ja vitsailin olevani immuuni Turun murteelle. Pohdin syytä tälle, ja tulin siihen tulokseen, että savolais- ja lounaismurteiden ääntämistavat poikkeavat toisistaan niin paljon, että toisen puhujat eivät mahdollisesti edes pysty omaksumaan toista. Halusin selvittää, onko muilla Kainuusta muuttaneilla samanlaisia kokemuksia ja vaikuttaako alue, johon muuttaja päätyy, uuden murteen omaksumiseen.

Tutkin kandidaatintutkielmassani (Myllynen 2023) Kainuun murteen diftonginreduktiossa ja pitkän väljän vokaalin diftongiutumisessa esiintyvää variaatiota. Haastattelin tutkielmaani varten kahdeksaa haastatteluhetkellä Kainuussa asuvaa ja siellä kasvanutta ihmistä, ja huomasin tarkastelemieni piirteiden olevan varsin elinvoimaisia siitä huolimatta, että niiden katoamista on aiemmissa tutkimuksissa ennustettu (mm. Nuolijärvi–Sorjonen 2005). Jäin pohtimaan, vaikuttiko tuloksiini se, että tarkastelin sellaisia vokaali-ilmiöitä, joiden ääntämyserot ovat asteittaisia. Puhujien on haastavaa havainnoida tarkasti foneettisia murrepiirteitä, joita muun muassa vokaalien kestoon tai laatuun liittyvät piirteet ovat. Puhujan on myös vaikeaa kontrolloida puhettaan sellaisten piirteiden osalta, jotka linkittyvät useampaan kielen tasoon: esimerkiksi puolipitkä vokaali liittyy sanan äännerakenteen lisäksi myös tavarakenteeseen. (Ylitalo 2004, 419–420; 2009, 41–42.) Konsonantteihin liittyvät ilmiöt liikkuvat useammin joko–tai-akselilla (Nupponen 2011, 35). On suhteellisen helppoa huomata ero sanojen *yhdeksän* ja *yheksän* välillä, mutta *koiran* ja *koeran* väliset asteittaiset erot saattavat jäädä havaitsematta. Tässä tutkielmassa etsin vastausta muun muassa siihen, mitkä Kainuun murteen piirteet ovat salienteja eli puhujien havaittavissa ja siten kontrolloitavissa.

Kainuun murretta on tutkittu viime vuosisadan puolella melko kattavasti: Alpo Räisänen on laatinut Kainuun murteen äännehistorian, joka kattaa sekä vokaaliston että konsonantiston (1972; 1998). Hän on tutkinut myös muun muassa kainuulaista sanastoa (Räisänen 1982).

Kaija Kuiri (1984) on käsitellyt väitöskirjassaan referointia Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa. Kainuu on ollut edustettuna myös Kotimaisten kielten keskuksen murteenseurauhankkeessa (1989–2010), mutta laajemmin Kainuun murretta koskevaa tutkimusta ei ole kovin runsaasti. Kainuun murre on suomalaisessa dialektologiassa jäänyt esimerkiksi Savon murretta vähemmälle huomiolle. Useimmiten Kainuun murre luokitellaan samaan kategoriaan muiden savolaismurteiden kanssa, vaikka suuren savolaismurteiden alueen sisällä on paljon vaihtelua. Tutkimukseni antaa lisää tietoa Kainuun murteen nykyisestä vaihtelusta ja esiintymisestä Kainuun maakuntarajojen ulkopuolella.

1.2 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, mitä kainuulaisen ihmisen puheelle tapahtuu hänen siirryttyään uuteen kieliympäristöön ja millaiset tekijät vaikuttavat mahdollisiin muutoksiin. Selvitän, miten muuttaja puhuu puhetapansa mahdollisesta muutoksesta ja millaisia havaintoja hän kielestä tekee. Tarkastelen asiaa seuraavien tutkimuskysymysten avulla.

1. Miten puhuja tunnistaa ja kuvailee eri kieliympäristöjen vaikutuksia omaan puheeseensa?
  - a. Miten puhuja itse kuvailee idiolektiaan ja sen mahdollista muutosta?
  - b. Miten puhuja kuvailee uuden asuinympäristönsä puhetapaa ja Kainuun murretta?
2. Mitkä Kainuun murteen piirteet ovat salienteja eli puhujan tiedostamia tai havaitsemia?
  - a. Mitkä piirteet katoavat murteesta helpoiten, mitkä säilyvät?
  - b. Miten asuinympäristön puhetapa vaikuttaa siihen, mitkä piirteet tunnustetaan kainuulaisiksi?
3. Millaisilla kielenulkoisilla tekijöillä on vaikutusta murteen säilymiseen tai katoamiseen puhujien itseraportoinnin perusteella?
4. Millaisia kainuulaismurteisia variantteja muuttajien puheessa esiintyy ja kuinka frekventisti nämä variantit esiintyvät aineistossa? Millaista puhujien välistä vaihtelua on havaittavissa?

Hypoteesini on, että ihmisen suhde lähtöalueeseen vaikuttaa murteen säilymiseen. Jos suhde Kainuuseen on ollut hyvä ja kiinteä läpi koko elämän ja alueelta on joutunut muuttamaan hieman vastoin tahtoaan esimerkiksi koulutuksen tai työn perässä, murteeseenkin voi olla lämmin suhde. Jos ihminen taas on laskenut päiviä Kainuusta pois pääsemiseen ja kokee todellisen kotinsa olevan jossain aivan muualla, uuteen kieliympäristöön solahtaminen voi käydä nopeammin. Integroitumisen ja kielenmuutosten suhdetta on tutkinut väitöskirjassaan Tommi Kurki (2005), ja perustan hypoteesini hänen löydöksilleen.

Oletan, että kielenpiirteiden katoamisessa ja säilymisessä on vaihtelua. Esimerkiksi geminaatioon liittyvien piirteiden voisi olettaa katoavan vokaaleihin liittyviä piirteitä herkemmin, sillä niihin puhuja pystyy omassa puheessaan kiinnittämään huomiota. Vokaali-ilmiot ovat hyvin monimuotoisia ja vokaalien ääntämistavat vaihtelevat yksittäisellä puhujallakin, joten niihin tietoisesti vaikuttaminen voi olla vaikeaa. Hypoteesiani tukee se, että aiemmissa tutkimuksissa foneettisten piirteiden, joita monet vokaali-ilmiotkin ovat, on huomattu säilyvän puheessa vahvasti (mm. Nupponen 2011, 54).

Kieliympäristö, johon puhuja on muuttanut, oletettavasti vaikuttaa piirteiden säilymiseen ja katoamiseen: esimerkiksi Turussa itäiset piirteet nousevat sekä puhujan että puhekumppaneiden huomion kohteeksi huomattavasti herkemmin kuin savolaismurteiden puhuma-alueeseen kuuluvassa Jyväskylässä, jolloin puhuja voi tietoisesti alkaa joko vältellä tai vahvistaa niitä.

Tutkielmani etenee seuraavanlaisesti: luvussa 2 esittelen tutkielmani teoreettista taustaa, luvussa 3 kerron tutkielmani kannalta merkityksellisistä murrealueista, luvussa 4 esittelen aineiston hankintaprosessin ja informanttini sekä käsittelen tutkimusmenetelmiäni. Luku 5 on tutkielmani kansanlingvistinen osuus. Siinä tarkastelen sisällönanalyysin avulla puhujien käsityksiä Kainuun murteesta, omasta idiolektistaan ja uuden paikkakuntansa kielestä. Luvussa 6 käyn läpi valitsemiani kielenpiirteitä, niiden esiintymistä ja variaatiota. Käsittelen piirteitä niin, että ensin tarkastelen konsonantteihin ja sen jälkeen vokaaleihin liittyviä ilmiöitä. Luvussa 7 yhdistän ja vertaan analyysilukujen havaintoja toisiinsa, ja luvussa 8 teen kokoavia päätelmiä sekä pohdin jatkotutkimusmahdollisuuksia.

2 Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus

2.1 Sosiolingvistiikka ja variaationtutkimus

Tämän tutkimuksen kielitieteellinen ala on sosiolingvistiikka, joka tutkii kieltä sosiaalisessa kontekstissaan ja pyrkii selittämään kielen vaihteluun vaikuttavia tekijöitä. Sosiolingvistiikan tutkimuskohteet ovat moninaiset: kielen variaation lisäksi voidaan tutkia esimerkiksi sen muutosta, kielenkäyttöä vuorovaikutuksessa sekä monikielisyttä. Laajasti määriteltynä sosiolingvistiikka kattaa useita suuntauksia ja koulukuntia, mutta esimerkiksi jotkin tutkijat näkevät sen merkitsevän vain kvantitatiivista variaationtutkimusta. (Chambers 1995; Nuolijärvi 2000, 16–17; Nuolijärvi–Lappalainen 2020, 865.)

Perinteisessä murteentutkimuksessa eli dialektologiassa, jota Suomessakin on tehty 1900-luvun puolella runsaasti, päätavoitteena on ollut tallentaa ja tutkia niin kutsuttuja perinteisiä kielimuotoja ja puhtaita aluemurteita. Koska vanhojen paikallismurteiden uskottiin katoavan ennen pitkää, ne haluttiin kuvata mahdollisimman tarkasti. Tavoitteet olivat siis kielihistoriallisia, eikä kielen senhetkisen tilanteen saati muutoksen kuvausta pidetty kovin merkittävänä. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 11–12.) Jo vuosikymmenten ajan on kuitenkin ollut perusteltua kysyä, onko tällaisia perinteisessä dialektologiassa arvossa pidettyjä kielimuotoja edes olemassa. Kieli on aina ollut muutoksessa, ja erityisesti 1900-luvun puolivälistä alkaen ihmisten muuttoliike maaseudulta ja pieniltä paikkakunnilta isompiin asutuskeskuksiin on vaikuttanut kielenkäyttöön.

Käsitteenä *sosiolingvistiikka* mainittiin ensimmäisen kerran vuonna 1952 (Coulmas 1997, 1), ja saman vuosikymmenen aikana tieteenala alkoi vakiintua osaksi kielentutkimusta. (Nuolijärvi 2000, 13–14.) Sosiolingvistiikka nousi laajempaan tietoisuuteen William Labovin (1963; 2006 [1966]) New Yorkin puhekieltä käsittelevien tutkimusten myötä. Suomalaisenkin sosiolingvistiikan historia alkaa varsinaisesti 1970-luvulta, jolloin Heikki Paunonen (1971) esitteli Virittäjässä Labovin väitöskirjan *The Social Stratification of English in New York City* (2006 [1966]) (Lappalainen 2004, 14). Suomessa sosiolingvistiikka seurasi jo vuosikymmeniä tehdyn murteentutkimuksen jalanjälkiä. Uusien menetelmien ja sosiaalisten taustamuuttujien avulla päästiin käsiksi myös monimuotoiseen kaupunkikieleen, jonka variaatio voi vaikuttaa ensisilmäyksellä kaoottiselta ja joka aiemmassa tutkimuksessa oli sen takia sivuutettu epäkiinnostavana. Kiinnostus kaupungeissa puhuttavaa kieltä kohtaan johtikin sosiolingvistiikan kehittymiseen, sillä kieleen vaikuttaviksi tekijöiksi oli pakko hyväksyä

alueellisen taustan lisäksi muitakin taustamuuttujia. Esimerkiksi yhteiskuntaluokka, ikä ja sukupuoli alettiin ottaa tässä vaiheessa huomioon vaihtelua selittävinä tekijöinä. (Labov 2006 [1966]; Paunonen 2006b, 15.) 1970-luvulla aloitettiinkin suuri, suomalaisten kaupunkien puhekieliin keskittyvä Nykysuomalaisen puhekielen murros -tutkimushanke (NPM). (Lappalainen 2004, 13–14; Kurki 2005, 13–14; Vaattovaara 2009, 20.)

Suomessa sociolingvistinen tutkimus on usein nähty lähes synonyymina variaationtutkimukselle, mikä onkin vähintään osittain perusteltua: Suomessa kielellisen variaation ja alueellisten ja sosiaalisten muuttujien suhdetta on tarkasteltu sociolingvistisen tutkimuksen ensimmäisten vuosikymmenten ajan pääsääntöisesti variaationtutkimuksen keinoja hyödyntämällä. (Nuolijärvi 2000, 17–18, 22.) Variaationtutkimuksessa erilaisten taustamuuttujien avulla pyritään luokittelemaan kielenkäyttäjät ryhmiin, joiden toivotaan selittävän kielen variaatiota. Perinteisessä dialektologiassa tärkein – ja joskus ainoa – taustamuuttuja on ollut asuinpaikka, mutta myöhemmässä sociolingvistiikassa esimerkiksi ikä, sukupuoli ja yhteiskuntaluokka nousivat merkittävään rooliin. Taustamuuttujien pohjalta luodut ryhmät eivät kuitenkaan ole tarkkarajaisia, ja ihmiset kuuluvat yhtä aikaa useisiin päällekkäisiin ryhmiin. Erilaiset muuttajat limittyvät toistensa kanssa niin, että ryhmien muodostaminen on enemmän tai vähemmän keinotekoisia. On myös perusteltua kysyä, onko esimerkiksi iän tai sukupuolen perusteella muodostettu ryhmä todellinen ryhmä, jolla on yhteinen kielimuoto, vai vain joukko ihmisiä, joilla on jokin heitä yhdistävä ominaisuus. (Nuolijärvi 2000, 22; Lappalainen 2004, 15–16; Kurki 2005, 18–19.)

Myös variaationtutkimuksen kysymyksenasetteluille on esitetty kritiikkiä. Kuten jo alan nimestä voi päätellä, eniten huomiota on kiinnitetty nimenomaan variaatioon, vaikka myös varioimattomuus on sosiaalinen ilmiö, joka kertoo jotain yhteiskunnasta ja sen kielellisistä tendensseistä. Sociolingvistiikkaa on kritisoitu myös siitä, ettei se pysty tarpeeksi hyvin selittämään kielenkäyttäjien käyttäytymistä vaan tyytyy usein vain kuvaamaan variaatiota. Esimerkiksi tieto siitä, että maaseudulla käytetään enemmän svaavokaalia kuin kaupungeissa, ei anna vastausta siihen, miksi näin on. (Nuolijärvi 2000, 19, 24.) Tässä tutkimuksessa pyrin löytämään syitä variaatiolle sekä kielestä itsestään että puhujan käsityksistä.

Sociolingvistikissa tutkimuksissa on esitetty, että ihmisen idiolekti muovautuisi lähes lopulliseen muotoonsa lapsuuden ja nuoruuden aikana, eikä siinä enää tämän jälkeen tapahtuisi suuria muutoksia (Kurki 2005, 34–36 ja siinä mainitut lähteet). Kuitenkin muun muassa Marjatta Palander (2005) ja Tommi Kurki (2005) ovat tutkimuksissaan osoittaneet,

että idiolekteissa tapahtuu muutoksia myös aikuisiässä, vaikkakin stabiilius eli pysyvyys onkin labiiliutta eli vaihtelevuutta yleisempää.

Puhutun kielen tutkimuksessa haastattelu on ollut yleisesti käytetty menetelmä sosiolingvistiikan ja dialektologian alkuajoista lähtien. Haastattelujen avulla saadaan kerättyä sekä puhetta että puhujien ajatuksia, ja nykyisten äänityslaitteiden avulla puheen yksityiskohtainenkin tarkastelu on mahdollista. Usein sosiolingvistisen haastattelun tavoitteena on saada tallennettua *vernakulaaria* eli sellaista puhetapaa, jota haastateltava käyttää ollessaan luonnollisimmassa ympäristössään. Tämä on kuitenkin lähes mahdotonta, sillä vernakulaari esiintyy useimmiten silloin, kun ihmisen kielenkäyttöä ei tarkkailla ja tilanne on neutraali. *Vernakulaari* käsitteenä on vaikeasti määriteltävä ja kyseenalaistettu: kielenkäyttötilanne vaikuttaa aina puhuttuun kieleen, eikä täysin tilannekontekstista vapaata kielenkäyttöä ole olemassa. (Kurki–Mustanoja 2020, 277, 284–285.)

2.2 Kansanlingvistiikka

Kuten edellisessä luvussa mainitsin, sosiolingvistiikkaa on kritisoitu sen kyvyttömyydestä selittää variaation syitä. Sosiolingvistisessä tutkimushistoriassa kielellisen variaation taustalla vaikuttavat puhujien asenteet ja käsitykset on jätetty kielellistä tuotosta vähemmälle huomiolle. Lopulta kuitenkin huomattiin, että kieliasteiden tarkasteleminen on lähes välttämätöntä, jos kielen muutosta ja variaatiota todella halutaan ymmärtää. Tähän tarpeeseen syntyi kansanlingvistiikka, joka pyrkii etsimään vastauksia siihen, miten puhujien kieleen liittämät käsitykset ja asenteet vaikuttavat kielessä esiintyvään variaatioon ja muutokseen. (Vaattovaara 2009, 26–27.)

Kansanlingvistiikka syntyi Yhdysvalloissa Dennis R. Prestonin johdolla, ja se on saanut alkunsa *kansandialektologiaksi* kutsutusta suuntauksesta (Palander 2011, 12).

Kansandialektologisia tutkimuksia on tehty Suomessa paljon. Esimerkiksi Johanna Vaattovaara (2009) on tutkinut väitöskirjassaan pellolaisnuorten käsityksiä Tornionlaakson kielestä ja Anne-Mari Nupponen (2011) savolaisten havaintoja Savon murteesta. Murteisiin tai muihin kielimuotoihin liittyvät asenteet ja kielikäsitteet ovat myös suosittuja kandidaatin- ja pro gradu -tutkielmien aiheita (esim. Holma 2018; Sulkava 2019). Myös oma tutkimukseni asettuu osaksi kansanlingvististä tutkimusta: tarkastelen kansanlingvistiikan keinoin, millaiset asiat vaikuttavat siihen, miten yksilö sopeutuu kielellisesti siirtyessään kielialueelta toiselle. Vaikka suuri osa kansanlingvistisestä tutkimuksesta keskittyykin juuri murteisiin, on sen keinoin tutkittu myös muun muassa homomiesten puhetapaan (Lindeman 2017; 2025), Ylen

uutisissa esiintyvään sukupuolineutraaliin kielenkäyttöön (Niemi 2025) sekä vanhoillislestadiolaisten puhekieleen (Koivusaari 2018) liittyviä asenteita. Ala on siis hyvin monipuolinen.

Kansanlingvistiikassa keskitytään useimmiten ei-kielitieteilijöiden käsityksiin ja asenteisiin. Kielitieteellisesti kouluttautumattomasta henkilöstä käytetään *ei-kielitieteilijän* lisäksi muun muassa nimityksiä *maallikko* ja *tavallinen kielenpuhuj*a tai *-käyttäjä*. Tämä eronteko lingvistien ja ei-lingvistien välillä on tärkeä, sillä tutkimuksissa on saatu selville, että kielitieteilijöiden ja maallikoiden käsitykset kielestä eroavat toisistaan. Jälkimmäisille kieli on ”ideaali abstraktio”, joka erotellaan sääntöjä sisältävään, mahdollisesti koulussa opittuun kirjakieleen ja poikkeamiin siitä. Esimerkiksi murteet ovat tällaisia poikkeamia, ja niissä ei-kielitieteilijä ei välttämättä hahmota olevan sääntöjä ollenkaan. Ei-kielitieteilijän kielikäsitteisiin voi liittyä myös kielimuotojen arvottamista, ja esimerkiksi jotkin murteet saatetaan nähdä vääränlaisena tai rumana kielenä. Kielitieteilijälle kieli taas on kokoelma samanarvoisia varieteetteja, joilla kaikilla on omat sääntönsä. (Vaattovaara 2009, 30; Palander 2011, 13–14.)

Kieleen liittyvien asenteiden on huomattu olevan yhteydessä siihen, miten kieli muuttuu. Tähän liittyvät käsitteet *stigmatisoituminen* ja *prestiisi*. Jokin kielenpiirre tai kokonainen varieteetti voi stigmatisoitua eli leimautua negatiivisesti, jolloin kielenkäyttäjät alkavat vältellä sitä. Jos kielenpiirrettä tai varieteettia taas arvostetaan kieliyhteisössä, se saa prestiisiaseman, jolloin sitä voidaan alkaa jäljitellä joko tiedostaen tai tiedostamattomasti. (Palander 2011, 11.)

Nancy A. Niedzielski ja Dennis R. Preston (2003, 302–314; Preston 2004) jaottelevat maallikoiden kielestä käyttämän metakielen kahtia. Metakielellä 1 he viittaavat siihen, miten ihmiset puhuvat kielestä tekemistään huomioista. Huomiot voivat olla epämääräisiä, esimerkiksi ”Kainuun murre on hidasta”. Toisaalta maallikko voi pystyä kuvailemaan jotain yksittäistä kielenpiirrettä hyvinkin tarkasti erityisesti silloin, kun se poikkeaa hänen omasta kielenkäytöstään. Metakielellä 2 puhuja ilmaisee kieleen ja sen puhujiin liittämiään asenteita, jotka voivat olla joko henkilökohtaisia tai kulttuurisesti jaettuja, juurtuneita uskomuksia ja stereotypioita. Esimerkiksi käsitys savolaisista leppoisina ja rentoina ihmisinä yhdistetään heidän puhumaansa kielimuotoon. Hyödynnän tätä jaottelua tutkimuksessani, sillä minua kiinnostaa se, millaisia asioita Kainuusta muualle muuttaneet ihmiset huomioivat kielestä ja millaisia asenteita heillä on erilaisiin kielimuotoihin liittyen.

Kielikäsitusten tarkastelussa hyödynnetään usein *salienssin* käsitettä. *Salienssilla* tarkoitetaan sitä, miten havaittava tai tiedostettu jokin kielellinen piirre on. Piirre voi olla kognitiivisesti tai perseptuaalisesti prominentti eli tiedostettu. Jos piirre on kognitiivisesti prominentti, sen huomioiminen on tietoista. Perseptuaalisesti prominentti piirre taas havaitaan, mutta kielenkäyttäjät ei välttämättä tiedosta asiaa. (Kurki 2021, 14.) Salienssi ei liity ainoastaan kansanlingvistiikkaan, mutta sitä voi hyödyntää myös ei-lingvistien kielikäsitusten analysoinnissa. Myös Dennis Prestonin (1996, 40–41) kehittämää neljän näkökulman mallia käytetään usein kansanlingvististä tutkimusta tehtäessä. Sen avulla voidaan tarkastella, miten ei-kielitieteilijät hahmottavat erilaisia kielenilmiöitä. Ensimmäinen näistä on *availability* ('saatavuus, pääsy, helppous, käsiteltävyys'), jonka avulla voidaan tarkastella sitä, millaisia kielenilmiöitä ei-kielitieteilijät havaitsevat. Toinen näkökulma on *accuracy* ('paikkansapitävyys, täsmällisyys'), joka ottaa kantaa havaintojen tarkkuuteen. Kolmantena näkökulmana tarkastellaan sitä, miten yksityiskohtaisia tai yleisiä ('detail') ei-kielitieteilijän kuvaukset kielenpiirteistä ovat. Neljäntenä näkökulmana Prestonin mallissa on *control* ('hallinta, imitointikyky'), jonka avulla tarkastellaan sitä, miten hyvin ei-kielitieteilijä pystyy tunnistamaan ja imitoimaan tiettyjä kielenpiirteitä. (Preston 1996, 40–41; termien suomennoksista Mielikäinen 2005, 98; Vaattovaara 2009, 31–32.) Tässä tutkielmassa tarkastelen haastateltavien kielestä tekemiä havaintoja sekä salienssin käsitteen että Prestonin neljän näkökulman mallin avulla.

2.3 Kielenmuutoksen ja muuttajan kielen tutkimus Suomessa

Ennen sosiolingvistiikkaa kielentutkimuksessa kuvattiin menestyksekkäästi menneen ajan ja tutkimushetken kielen variaatiota, mutta sen menetelmät eivät toimineet juuri käynnissä olevan muutoksen tutkimiseen. Sosiolingvistiikan synnyn sekä reaali- ja näennäisaikametodien kehittämisen myötä myös kielen tulevaisuuden ennustamisesta tuli mahdollista. (Mustanoja 2011, 57.)

Reaaliaikatutkimuksessa tarkastellaan samasta kieliyhteisöstä vähintään kahdesta eri aikapisteestä kerättyä vertailukelpoista aineistoa. Aineiston hankkimisen tapoja on kaksi: paneeli- ja trenditutkimus. Paneelitutkimuksessa aineistoa kerätään tismalleen samoilta yksilöiltä vähintään kahtena eri aikana, ja trenditutkimuksessa tutkimushenkilöt valitaan jokaisessa aikapisteessä samojen kriteereiden perusteella. (Paunonen 2005, 16–21; Mustanoja 2011, 57.)

Näennäisaikatutkimuksessa samaan aikaan haastateltujen eri-ikäisten henkilöiden puhetta verrataan toisiinsa, ja havaittujen erojen ajatellaan heijastelevan käynnissä olevaa kielenmuutosta. Jos nuoret ja keski-ikäiset käyttävät jotain varianttia johdonmukaisesti eri tavalla kuin vanhin ikäryhmä, sen perusteella voidaan ennustaa kielen muuttuvan. (Paunonen 2005, 13–16; Mustanoja 2011, 57–58.) Näennäisaikametodin taustalla on oletus idiolektin pysyvyydestä: sosiolingvistiikassa on ajateltu, että ihmisen kieli vakiintuu aikuisuuteen mennessä ja pysyy sen jälkeen suhteellisen muuttumattomana. Tämä ei kuitenkaan yksilöiden kohdalla aina pidä paikkaansa, vaan idiolekti voi muuttua vielä aikuisenakin huomattavasti. (Kurki 2005, 34–36). Yhteisötasolla tämä ei ole ongelma, sillä eri puhujat kompensoivat toisiaan ja laajasta aineistosta laajat kehityskulut tulevat näkyviin. Näennäisaikametsodi toimiikin siis parhaiten, kun yhteisön kieltä tarkastellaan suuren aineiston pohjalta. (Lappalainen–Mustanoja–O’Dell 2019, 551.)

Kummassakin metodissa on hyvät ja huonot puolensa: reaaliaikatutkimus antaa näennäisaikatutkimusta realistisemmän kuvan kielen muutoksesta, mutta aineistonkeruun vaatima aikajänne tekee siitä hyvin hidasta. Muutoksen havaitsemiseksi aineistonkeruiden välillä olisi hyvä kulua jopa kymmeniä vuosia. Näennäisaikametsodi taas on todettu nopeaksi keinoksi saada tietoa yhteisön kielen muutoksesta tai pysyvyydestä, mutta tulokset ovat parhaimmillaankin valistuneita ennusteita. Näennäisaikatutkimuksen tuloksia olisikin hyvä testata reaaliaikaisesti. (Paunonen 2005, 13–21; Mustanoja 2011, 57–59.)

Suomalaisessa sosiolingvistiikassa on tutkittu sangen kattavasti yksilön ja yhteisön kielen muutosta. Vuonna 1989 aloitettiin laaja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen murteenseuruuhanke, jonka tavoitteena oli kerätä noin kymmenen vuoden välein aineistoa eri murrealueilta ja analysoida aikapisteiden välillä kielessä tapahtuvaa muutosta (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 19–22). Myös esimerkiksi Tommi Kurki (2005), Marjatta Palander (2005) ja Liisa Mustanoja (2011) ovat tarkastelleet kielenmuutosta reaaliaikatutkimuksen keinoin. Tommi Kurjen (2005) väitöstutkimus käsittelee Alastarolla sijaitsevassa Hanhijoen kulmakunnassa puhuttavan kielen muutosta ja pysyvyyttä kolmella eri vuosikymmenellä nauhoitettujen äänitteiden pohjalta. Hänen tutkimuksensa on paneeli- ja trenditutkimuksen sekä näennäis- ja reaaliaikatutkimuksen yhdistelmä. Marjatta Palanderin (2005) tutkimus puolestaan keskittyy eteläsavolaisen Pasin idiolektiin ja sen muutokseen. Tutkimuksen aineistona ovat kuuden vuoden välein äänitetyt haastattelut, joista ensimmäinen on tehty Pasiin ollessa 7-vuotias ja viimeisin 30 vuotta ensimmäisen jälkeen. Pasi oli koko tämän ajan asunut samalla alueella, ja tutkimus keskittyykin siihen, miten eteläsavolaisissa murteissa tapahtuvat

laajemmat muutokset näkyvät yksilön idiolektissa. Liisa Mustanoja (2011) tarkastelee reaaliaikaisen paneelitutkimuksen keinoin tamperelaisten puhujien idiolektien kehitystä ja peilaa saamiaan tutkimustuloksia aiemmin tehtyjen näennäisaikatutkimusten ennusteisiin. Hänen tutkimuksensa tarjoaa vastauksia siihen, ovatko yhteisön kielestä näennäisaikametodin avulla tehdyt ennusteet yhteneväisiä yksilöiden todellisen kielenmuutoksen kanssa. Kielenmuutosta on tutkittu reaaliaikametodilla myös pro gradu -tutkielmissa (esim. Lindberg 2005; Ikäheimonen 2012). Kaikissa näissä tutkimuksissa tarkasteltavana on ollut pääsääntöisesti koko elämänsä samalla paikkakunnalla viettäneiden ihmisten kieli.

Aiemmassa muuttajan kieleen paneutuvassa tutkimuksessa on tarkasteltu muun muassa karjalaisen väestön kielellistä sopeutumista ja maaseudulta kaupunkiin muuttaneiden ihmisten kielen muutosta. (Leskinen 1974; Lehtimäki 1983; Nuolijärvi 1986a; 1986b; Makkonen 2005). Pekka Lehtimäki esittelee artikkelissaan käsitteen *sekaidiolekti*, joka koostuu kahdesta tai useammasta paikallismurteesta. Pirkko Nuolijärven tutkimukset puolestaan käsittelevät Pohjois-Savosta ja Etelä-Pohjanmaalta Helsinkiin muuttaneiden ihmisten kielellistä sopeutumista ja kieli-identiteettiä. Hänen informanttinsa ovat sodanjälkeisten suurten ikäluokkien edustajia, joiden yhteisenä sukupolvikokemuksena on muutto maaseudulta kaupunkiin parempien elinolojen ja työpaikkojen perässä (Nuolijärvi 1986a, 11–12). Riitta Makkosen tutkimus keskittyy pohjoiskarjalalaisesta Rääkkylän kunnasta Helsinkiin muuttaneiden kieleen, sen mahdolliseen muutokseen ja muutoksen syihin. Näiden tutkimusten valmistumisesta on kulunut jo joitakin vuosikymmeniä, mutta sama kehityskulku jatkuu edelleen: maaseudun kylät tyhjäntyvät tyhjentymistään, ja ihmiset pakkautuvat kaupunkiin ja maaseutukeskuksiin.

Tuoreempaa muuttajien kieltä käsittelevää tutkimusta edustaa Iris Salmisen pro gradu -tutkielma vuodelta 2024. Salminen tarkastelee tutkimuksessaan kolmen Savitaipaleelta muuttaneen henkilön kielen variaatiota ja muutosta reaaliaikaisesti. Tutkimuksen tuloksista käy ilmi, että idiolekti muuttuu eniten aikuistumisen kynnyksellä eli siinä vaiheessa elämää, kun tapahtuu isoja elämänmuutoksia. Muutto pois kotoa, opiskelun aloittaminen, ensimmäiset työpaikat ja perheen perustaminen avaavat ikkunan kielenmuutokselle. Salminen huomioi myös, että koulutusaste ja työ vaikuttaa kielen muutokseen. Jos työssä täytyy esimerkiksi puhua julkisesti ja murteellisuus nähdään haittana, se vaikuttaa kieleen myös työn ulkopuolella. Salmisen tulokset ovat kiinnostavia myös oman tutkielmani kannalta: informanttini ovat kaikki muuttaneet Kainuusta aikuistumisen kynnyksellä, jokainen

enemmän tai vähemmän opiskelun ja työn perässä. Osalla heistä myös työ asettaa vaatimuksia kielelle: esimerkiksi sosiaalialalla tiettyjen asiakasryhmien kanssa täytyy puhua selkeästi.

Toinen tutkimukseni kannalta merkittävä opinnäytetyö on Tero Kaihlavirran (2012) pro gradu -tutkielma, jossa hän tarkastelee Jyväskylästä Turkuun muuttaneiden korkeakoulu-opiskelijoiden kielen muutosta tai pysyvyyttä ja sen suhdetta heidän paikallis- ja kieli-identiteetteihinsä. Oman tutkimukseni keskiössä ei ole puhujien identifioituminen paikkaan tai kieleen, mutta sivuan sitä kuitenkin tutkielmani kansanlingvistiksi osiossa. Tarkastelen informanttien käsityksiä Kainuun murteesta ja uuden asuinpaikkakuntansa puhetavasta, ja pyrin löytämään yhteyksiä kielen muutoksen tai pysyvyyden ja kieli-asetteiden välillä.

3 Käsiteltävät murrealueet

3.1 Suomen murteiden aluejako

Suomen murteet on perinteisesti jaettu kahteen pääryhmään, itä- ja länsimurteisiin, jotka edelleen jakautuvat pienempiin murrealueisiin (liite 1). Kahtiajako on esitetty ensimmäisen kerran 1700-luvulla Bartholdus Vhaelin kieliopissa, jossa esiintyvät termit *dialectus aboica* (‘Turun murre’) ja *dialectus savonica* (‘Savon murre’). Nykyisin tunnetun ja tunnustetun murrerajan määritteli ensimmäisen kerran vuonna 1848 Antero Varelius, joka pohjasi jaon *t:n* heikon asteen vastineille. Lännessä nykyisen yleiskielessä esiintyvän *d:n* vastineena oli *l* tai *r*, idässä *kato* tai *v, j* tai *h*. Myöhemmin Martti Rapola kirjassaan *Johdatus Suomen murteisiin* (1990 [1961]) laajensi käsiteltyjen piirteiden listaa ja esitteli 17 äänne- ja muoto-opillista seikkaa, jotka erottavat itä- ja länsimurteita toisistaan. (Mantila 2025, 29–31.) Seuraavaksi teen lyhyen katsauksen tutkielmani kannalta keskeisimpiin piirteisiin jotka erottavat itä- ja länsimurteet toisistaan. Esittelen piirteitä tarkemmin niiden käsittelyn yhteydessä analyysiluvuissa.

Kuten jo edellä mainitsin, *t:n* heikkoasteinen variantti on yksi keskeisimpiä erottelevia piirteitä itä- ja länsimurteiden välillä. Alueiden väliset erot ovat tosin hieman tasoittuneet: *d*-äänteen kuuleminen on aiempaa tavallisempaa idässä, ja lännessä taas katoedustus on yleistynyt. (Mantila 2025, 45–53; Heikkinen 2024, 68–69.)

Yleiskielessä ensi- ja toisen tavun rajalla sekä *itse*-vartaloisissa verbeissä esiintyvän *ts*-yhtymän variantit poikkeavat toisistaan idässä ja lännessä. Lännessä edustuu pääsääntöisesti astevaihteluton *tt*, savolaismurteissa taas yleisimmin *ht* : *t/h* (esim. *katsoa* > *kahtoa*).

Nykypuh kielessä jalansijaa monilla murrealueilla on saanut astevaihtelullinen *tt* : *t*-edustus (*mettä* : *metän*). Se on esiintynyt lounaismurteissa jo vanhastaan, mutta sen yleistyminen uusille alueille voi selittyä myös kontaminaatiolla: siinä yhdistyvät läntinen kvaliteetti ja itäinen kvantiteetti. Myös *katto* : *katon* -tyyppinen kvantitatiivisen astevaihtelun malli voi vaikuttaa muodon yleistymiseen. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 28–32; Nupponen 2011, 47; Mantila 2025, 56–57.)

Suomen kielessä esiintyy kolme erilaista geminaatioilmiötä: yleisgeminaatio, itämurteiden erikoisgeminaatio ja lounaismurteiden erikoisgeminaatio. Yleisgeminaatiossa yksinäiskonsonantti kahdentuu lyhyen painollisen tavun jälkeen pitkän vokaalin tai diftongin edellä (esim. *makaan* > *makkaan*). Itämurteiden erikoisgeminaatio on kehittynyt

yleisgemmaatiosta, ja sitä esiintyy vain murteissa, joissa on myös yleisgemmaatio. Itämurteiden erikoisgemmaatio voi esiintyä yleisgemmaatiota useammassa äänneympäristössä: konsonantti voi kahdentua pitkän vokaaliaineksen edellä pitkän painollisen sekä painottoman lyhyen tai pitkän tavun jälkeen (esim. *matkustaa* > *matkusttaa*). Lounaismurteiden erikoisgemmaatio on gemmaatioilmiöistä suppea-alaisin. Itämurteiden erikoisgemmaation tapaan myöskään sille ei edeltävän tavun pituudella tai painollisuudella ole merkitystä, vaan se voi esiintyä aina ennen pitkää vokaaliainesta. Lounaismurteiden erikoisgemmaatio kuitenkin koskee vain klusiileja *k*, *p* ja *t* sekä *s*:ää, ja konsonantin kahdentuessa sitä seuraava pitkä vokaali lyhenee (esim. *mitään* > *mittä*). (Mantila 2025, 63.) Kaikkia kolmea gemmaatioilmiötä yhdistää se, että niiden kesto on jatkumomainen. Konsonantin kesto voi siis olla mitä tahansa yksittäiskonsonantin ja täysgemmaatan väliltä. (Lyytikäinen–Rekunen–Yli-Paavola 2013, 405–408; Mantila 2025, 58–63.) Alueilla, joissa yleisgemmaatio on vahvaa, piirre on fonemaattistunut, eli siitä ei esiinny väliasteita.

Itä- ja länsimurteet voidaan erottaa toisistaan myös pitkiin vokaaleihin ja diftongeihin liittyvien piirteiden perusteella. Lännessä diftongit avartuvat (esim. *nuori* > *nuari*), idässä redusoituvat (esim. *koira* > *koera*).¹ Länsimurteissa pitkän *AA*:n edustus pysyy muuttumattomana, mutta idässä se voi ensi- ja jälkitavussa diftongiutua. Diftongiutumisella tarkoitetaan ilmiötä, jossa ensi- tai jälkitavun pitkä väljä vokaali (*aa*, *ää*) muuttuu diftongiksi (esim. *maa* > *moa* > *mua*) tai jälkitavussa oikenee (esim. *kalaa* > *kalloa* > *kalloo*; *leipää* > *leippeä* > *leippee*). (Mantila 2025, 67–69, 70–71.)

Äänteellisten eroavaisuuksien lisäksi suomen murteiden jakoa voi perustella sanastollisilla eroavaisuuksilla: esimerkiksi sana *kutoa* aiheuttaa käsityöihmisten keskuudessa erimielisyyksiä, sillä idässä se tarkoittaa kangaspuilla kankaan kutomista ja lännessä esimerkiksi sukan tai villapaidan tekemistä puikoilla. Idässä samaa toimintaa kutsutaan *neulomiseksi*. (Mantila 2025, 29–31.) Kaksi suomen kielessä taajaan esiintyvää sanaa jakaa suomen murteet kahteen pääryhmään: *mennä*- ja *älä*-verbien ensitavun vokaalit ovat lännessä yleiskielen mukaisia, idässä ne taas edustuvat muodoissa *männä* ja *elä*. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 92–93; Mantila 2025, 124).

---

¹ Myös lounaismurteissa on vanhastaan esiintynyt diftonginreduktiota. Sen esiintymiselle on kuitenkin enemmän kielellisiä rajoituksia kuin idässä: diftongi voi redusoitua vain avoimessa tavussa, konsonanttien *r*, *ð*, *l*, *v* ja *h* edellä ja jos seuraavassa tavussa ei ole vokaalia *i*, *u* tai *y*. Lounais-Suomessa *äiti* ei siis voi ääntyä *äetinä* toisin kuin Savossa. Lounaismurteiden diftonginreduktion on havaittu jo viime vuosisadan puolella olevan katoamassa. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 77–80; Mantila 2025, 72.)

Vaikka murteiden kahtiajako on ollut jo muutaman vuosisadan vallitseva ajatus, sitä on myös haastettu. Heikki Paunonen esitti jo vuonna 1991 artikkelissaan *Till en ny indelning av de finska dialekterna*, että itä- ja länsiryhmien lisäksi olisi myös kolmas ryhmä, pohjoismurteet, joka sisältää niin itäisiä kuin läntisiäkin piirteitä. Tähän kolmanteen ryhmään kuuluvat keski-, pohjois- ja peräpohjalaiset murteet. Myös Harri Mantila (2025, 36–39) jakaa kirjassaan *Suomen nykymurteet* Suomen murteet kolmeen pääryhmään.

Pohjoismurteet pohjautuvat länsimurteisiin, mutta niihin on tullut 1500- ja 1600-luvulta lähtien savolaisekspansion myötä niin paljon vaikutteita itämurteista, että monissa keskeisissä piirteissä edustuva variantti on itäinen. *t:n* heikkoasteinen variantti on itämurteiden tapaan joko kato tai jokin siirtymä-äänteistä, ja *ts*-yhtymän vastineista ovat käytössä sekä läntinen *tt* että itäinen *ht*. Vokaali-ilmiöissäkin kahden murrealueen kohtaaminen näkyy: pitkä *AA* ei diftongiudu, mutta diftongit eivät myöskään avarru. Keski-, pohjois- ja peräpohjalaisissa murteissa itäiset ja läntiset variantit siis esiintyvät sulassa sovussa. Myös esimerkiksi kieltoverbin molemmat muodot *älä* ja *elä* vaihtelevat Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla. (Mantila 2025, 36–38, 124, 142–143.)

On myös esitetty, että lounaismurteet, jotka kummankin aiemmin esittelemäni murrejaon perusteella kuuluvat länsimurteisiin, olisi erotettava omaksi pääryhmäkseen. Tätä on perusteltu sillä, että Lounais-Suomessa puhuttava kieli poikkeaa muista Suomen murteista usean piirteen osalta. Esimerkiksi konsonantteja ja konsonanttiyhtymiä, jotka voivat esiintyä sanan lopussa, on loppuheiton seurauksena lounaismurteissa huomattavasti enemmän kuin muissa murteissa. (Paunonen 2006a, 255–259; Mantila 2025, 101.) Paunonen (2006a, 268) esittääkin, että Suomen murteet tulisi jakaa neljään pääryhmään: lounaismurteet, länsimurteet, itämurteet ja pohjoismurteet. Tämä jako ei kuitenkaan ole ainakaan tällä hetkellä suomalaisen murteentutkimuksen valtavirtaa, ja tässä tutkimuksessa pidättäydynkin murteiden kolmijaossa.

Suomen murteiden jako – riippumatta pääryhmien määrästä – perustuu siis äänne- ja muoto-opillisten piirteiden sekä sanaston eroihin. (Mantila 2025, 30–32; Rapola 1990 [1961], 32–75). Tarkkojen murrerajojen piirtäminen ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä murteet ovat jatkumo ja kielen ilmiöt limittyvät toistensa kanssa. Vaikka yhden piirteen esiintymisalue onkin mahdollista rajata melko tarkasti, muiden piirteiden alueet eivät välttämättä osu tismalleen samojen rajojen sisälle. Siksi murrerajat ovat aina enemmän tai vähemmän kompromisseja. (Rapola 1990 [1961], 15). Piirteitä, joiden perusteella murrerajoja on

piirretty, on tutkittu kattavasti jo vuosikymmeniä sitten (mm. Kettunen 1940; 1981), ja niistä onkin runsaasti tietoa saatavilla. Murteet ovat kuitenkin ajan kuluessa voineet muuttua, joten kaikki aiemmin yleisiksi luokitellut piirteet eivät välttämättä enää ole yleisesti käytössä. Tästä syystä esimerkiksi Nupponen (2011) puhuu tutkimuksessaan *perinteisestä murteesta* ja *nykymurteesta*, jolla hän viittaa 2000-luvun taitteessa puhuttuihin kielimuotoihin.

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen tutkielmani kannalta merkityksellisiä murrealueita. Ensin esittelen Kainuun murteen ominaispiirteitä ja sen jälkeen käyn lyhyesti läpi informanttien muuttopaikkakuntien murteita.

3.2 Kainuun murre osana savolaismurteita

Kainuun murteet kuuluvat laajaan savolaismurteiden alueeseen. Kainuun murteiden puhuma-alue on maantieteellisesti suuri, ja se voidaan jakaa kolmia Kainuun etelä- ja pohjoisosiin sekä Koillismaahan. Koillismaalla pohjalaismurteiden vaikutus kieleen on vahvempaa kuin Kainuun maakunnan alueella, ja Etelä-Kainuussa vaikutteita taas on tullut Pohjois-Savosta ja Pohjois-Karjalasta (Räisänen 1972, 19; 1982, 12–14). Sanastollisten seikkojen valossa Kainuun murre voitaisiin luokitella pohjoismurteisiin, mutta äänteellisten ja muoto-opillisten piirteiden ja fennistisen tradition takia se on osa itämurteiden alaryhmää, savolaismurteita (Mantila 2025, 129). Tässä tutkimuksessa viitataan käsitteellä *Kainuun murre* kielimuotoon, joka on enemmän tai vähemmän jaettu koko puhuma-alueella.

Perinteisessä Kainuun murteessa edustuu runsaasti laajalevikkisiä savolaismurteiden piirteitä. Esimerkiksi *ts*-yhtymän vastine on *ht*, vaikka alueella kuullaan myös *tt* : *t* -varianttia. Yleisgeminaatio ja itämurteiden erikoisgeminaatio ovat alueella eläviä piirteitä. Myös vokaaleihin liittyvät ilmiöt, kuten diftonginreduktio ja pitkän väljän vokaalin diftongiutumisen, esiintyvät savolaismurteiden tapaisina Kainuun alueella. Savon murteesta poiketen Kainuussa diftongiutuminen ei ole kuitenkaan edennyt täysin diftongiutuneeseen muotoon vaan jäänyt sen ensiasteeseen. Kainuussa ei siis sanota *mua* vaan *moa*, kun puhutaan *maasta*. (Räisänen 1972, 31–32; Mantila 56–57, 130.)

Kainuun murteelle ominaista ja muista savolaismurteista erottavaa on jälkitavujen pitkien vokaalien diftongiutuminen, joka ei ole edennyt täysin oienneisiin muotoihin (esim. *leipää* : *leip(p)eä*) (Lyytikäinen–Rekunen–Yli-Paavola 2013, 555). Yleiskielessä vokaaliyhtymänä esiintyvä *eä* äänny Kainuussa diftongina, minkä takia sitä edeltävä konsonantti voi geminoitua. Poikkeus jälkitavujen diftongiutumisen osalta on kuitenkin Sotkamo, jonka

murteessa on asutushistoriallisista syistä muuta Kainuuta enemmän vaikutteita Pohjois-Savosta. Sotkamossa jälkitavun pitkä *AA* voi edustua savolaiseen tapaan joko *oo*:na tai *ee*:nä (*leippe*). Edeltävän konsonantin geminoitumiseen vokaalin laatu ei vaikuta. (Räisänen 1972, 19; Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 89–92.)

Aiemmissä tutkimuksissa (Sarvas 1980; Palander 2005; Nupponen 2011) on esitetty, että savolaismurteille ominaiset vokaalien ääntämykseen liittyvät ilmiöt olisivat ainakin osittain selitettävissä niin sanotulla savolaisvaihteella, jossa koko artikulaatio tapahtuu hieman eri paikassa suuta kuin monissa muissa murteissa. Savolaisvaihteessa ääntämys on väljempää, veltompaa ja tapahtuu taaempana suussa kuin yleispuhekieltä äännettäessä. Väljän, velton ja takaisen ääntämyksen takia vokaalien ääntöpaikat siis siirtyvät yleiskieltä taaemmas. Koska esimerkiksi *koira*-sanassa *i*:n ääntäminen vaatii enemmän artikulatorista vaivannäköä kuin *e*:n, diftongi redusoituu.

Sanaprosodiaan liittyy myös toinen savolaismurteille ominainen ilmiö: (C)VCVC-tyyppisissä sanoissa sanan toisen tavun vokaali pidentyy, mutta sävelkulku ei nouse kuten lounaismurteissa (Wiik 2006, 140–143; Nupponen 2011, 53). (C)VCVC-tyyppisissä sanoissa Suomen murteissa havaitaan kolmenlaista toisen tavun lyhyttä vokaalia: 1) hämäläistyyppinen, jossa toisen tavun vokaali ei ole juurikaan ensimmäisen tavun vokaalia pidempi, 2) lounaissuomalainen, jossa toisen tavun lyhyen vokaalin pidentymiseen liittyy sanan prosodinen huippu ja 3) savolaistyyppinen, jossa vokaali pitenee mutta intonaatio ei nouse. (Ylitalo 2004, 414.) Lounaissuomalainen puolipitkä vokaali on suhteellisen hyvin tunnistettu myös kansanlingvistikissa tutkimuksissa johtuen oletettavasti sen sisältämästä sävelhuipusta (Palander 2011, 47). Kainuun murteessa ilmenevää toisen tavun lyhyen vokaalin pidentymistä ei ole juurikaan tutkittu, eikä savolaismurteitakaan tämän piirteen osalta ole tarkasteltu kattavasti (Ylitalo 2004, 414–415).

Kuten muissakin murteissa, Kainuun murteessa on omat sanansa, joita muilla murrealueilla ei käytetä. Erilaisia kulkemisen tapoja voidaan kuvata esimerkiksi ilmaisuilla *juosta karnasta* tai *kävellä lontostoa*, joista ensimmäinen on nopeaa kipaisemista ja jälkimmäinen hidasta laahustamista (Heikkilä 2021). Näissä kahden verbin yhteenliittymissä on kyse koloratiivirakenteesta. Suomen kielessä esiintyy useampiakin erilaisia koloratiivirakenteita, mutta Itä-Suomessa esiintyvä, infinitiivimuotoisesta tekemistä tai olemista kuvaavasta verbistä ja sitä modifioivasta, taipuvasta deskriptiiviverbistä muodostuva koloratiivirakenne on niistä yleisin. Osmo Ikolan, Ulla Palomäen ja Anna-Kaisa Koiton (1989, 304)

tutkimuksessa yli puolet aineiston koloratiivirakenteista oli peräisin savolaismurteiden alueelta, eli se tosiaan vaikuttaa olevan vahvemmin itäinen kuin läntinen ilmiö.

Koloratiivirakennetta käytetään myös yleiskielisissä konteksteissa, mutta huomattavasti yleisempi se on vapaassa kerronnassa (Luttinen 2000, 3; Ikola–Palomäki–Koitto 1989, 304–305, 307).

Sanaston ekspressiivisyys ja omaleimaisuus ovat piirteitä, jotka on yhdistetty savolaismurteisiin aiemmissa tutkimuksissa (mm. Nupponen 2011, 55–56). Savolaisten on myös sanottu luovan sanoja ja ilmauksia tyhjästä kesken keskustelun. Nupponen huomauttaa kuitenkin, että lingvistisissä tutkimuksissa tätä ilmiötä ei ole saatu todennettua, vaikka maallikoiden käsityksissä se sitkeästi elääkin.

Kuten jo johdannossa mainitsin, Kainuun murretta on 1900-luvun loppupuolella tutkittu varsin perusteellisesti. Kainuun murteen äännehistoriaa on kartoitettu (Räisänen 1972; 1998) ja referointia tutkittu (Kuiiri 1984), ja onpa myös vanhaan kainuulaiseen rakennussanastoonkin perehdytty kattavasti (Korhonen 1990). Kuluvan vuosisadan puolella Kainuun murteen tutkiminen on kuitenkin jäänyt vähemmälle, eikä yhtä perusteellista tietoa murteen nykytilanteesta ole saatavilla.

3.3 Muuttopaikkakuntien murteista

Tätä tutkimusta varten olen etsinyt informantteja, jotka ovat muuttaneet Kainuun alueelta johonkin Suomen suurista kaupungeista. Maallikon mielessä murteet usein yhdistetään esimerkiksi historialliseen maakuntaan tai sen keskuskaupunkiin, ja puheen ilmiöitä ja kielen alueellista vaihtelua tarkastellaan ja havainnollistetaan sen kautta (Palander 2011, 34; Mielikäinen–Palander 2014, 63). Suurten kaupunkien valinta muuttajien kohdealueeksi johtui myös siitä, että minun oli suhteellisen vaivatonta löytää informantteja suurista kaupungeista: suurin osa Kainuusta pois muuttavista ihmisistä lähtee alueelta esimerkiksi työn tai opiskelun perässä, ja tällaisia mahdollisuuksia on eniten tarjolla kaupungeissa. Valintaan vaikutti lisäksi tulosten vertailtavuus. Pyrin siihen, että minulla olisi vähintään kaksi informanttia jokaiselta käsittelemältäni kohdemurrealueelta, jottei yksi henkilö pääsisi yksin edustamaan kokonaista murrealuetta. Tähän tavoitteeseen en päässyt jokaisen paikkakunnan kohdalla, mutta koska en muutenkaan tällä otannalla voi tehdä yleistyksiä, tämä ei tule vaikuttamaan tutkimuksen tuloksiin juurikaan. Myös informanttien asumishistoria vähentää vääristävä vaikutusta: he ovat asuneet monilla paikkakunnilla, ja pystyvät siksi puhumaan nykyisen asuinpaikkansa lisäksi myös monista muista alueista ja niiden puhetavoista.

Tutkielmani kannalta merkityksellisiä paikkakuntia ja murrealueita ovat Kainuun lisäksi Jyväskylä, Oulu, Seinäjoki, Tampere, Turku ja Helsinki. Näistä Jyväskylä kuuluu Kainuun murteen tavoin savolaismurteisiin. Alueet sijaitsevat kuitenkin maantieteellisesti melko kaukana toisistaan, minkä takia joitain murre-eroja voi havaita. Oulu luetaan pohjoispohjalaisena murteena perinteisen murrealuejaon perusteella länsimurteisiin mutta uudemman mukaan pohjoismurteisiin. Vaikka Kainuu ja Oulu luokitellaan eri päämurrealueisiin, niissä on silti useita yhdistäviä piirteitä. Joitain Oulun murteeseen kuuluvia piirteitä käytetään myös Kainuussa: *tt* : *t* on yleistynyt *ts*-yhtymän vastineena, ja persoonapronominien *minä* ja *sinä* sijasta käytetään yhä useammin *mää*- ja *sää*-pronomineja. Itä- ja pohjoismurteissa vanhastaan esiintyviä yhteisiä piirteitä puolestaan ovat esimerkiksi yleisgemmaatio, svaavokaali (jonka distribuutiossa on kuitenkin eroja alueiden välillä) sekä *t:n* heikkoasteisena vastineena *kato*, *j*, *v* ja *h*. (Mantila 2025, 73, 90–91, 128 148–149.)

Seinäjoki, Tampere ja Turku sijaitsevat eri puolilla länsimurteiden laajaa aluetta. Seinäjoella puhutaan eteläpohjalaisia murteita, Tampereella hämäläismurteita ja Turku asettuu lounaismurteiden sekä lounaisten välimurteiden risteyskohtaan. Näitä alueita yhdistävät esimerkiksi diftongien avartuminen, *r* yleiskielen *d:n* vastineena sekä astevaihteluton *tt ts*-yhtymän vastineena. (Mantila 2025, 47–48, 55–56, 69–70.)

Helsinki on kieleltään monimuotoinen, eikä sitä tavallisesti kategorisoida mihinkään päämurrealueeseen: pääkaupunkiseutu on vanhastaan ollut ruotsinkielistä aluetta, ja 1800-luvun lopulta lähtien sinne on muuttanut ihmisiä joka puolelta Suomea. Pääkaupunkiseudun puhekieli pohjautuu pääosin etelähämäläiseen ja uusimaalaiseen murteeseen, mutta siitä voidaan havaita myös viitteitä niin yleiskielen vaikutuksesta kuin läntisistä, hämäläisistä ja itäisistäkin murteista. (Mantila 2025, 38–39, 41, 113–114.) Tarkemmin kullekin paikkakunnalle ominaisia murrepiirteitä esittelen analyysilukujen yhteydessä.

Kaikkia käsittelemiäni paikkakuntia yhdistää se, että ne ovat isoja kaupunkeja, joihin on vuosikymmenten ajan muuttanut ihmisiä opiskelemaan ja työskentelemään. Ne kuitenkin sijaitsevat eri murrealueilla, ja jokaisella niistä on oma persoonallinen murrepohjansa. Murteellisuus nähdään myös alueiden sisällä vahvuutena: käyttäväthän esimerkiksi turkulaiset yritykset lounaismurteita mainonnassaan varsin runsaasti (Kurki–Sjöblom 2025). Kun kainuulainen muuttaa tällaiselle alueelle, hän törmää väistämättä kielimuotoon, joka poikkeaa hänen kasvuympäristönsä murteesta. Silloin hän voi tulla erityisen tietoiseksi omasta

puhetavastaan, mikä ihmisestä riippuen vaikuttaa hänen idiolektinsa kehitykseen vaihteleviin suuntiin. Tätä kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä tarkastelen tässä työssä.

4 Aineisto ja menetelmät

4.1 Aineiston ja informanttien esittely

Aineistoni koostuu yhdeksän Kainuussa kasvaneen ja sieltä myöhemmin pois muuttaneen ihmisen haastatteluäänitteistä ja niiden litteraateista. Yksittäinen haastattelu kesti puolisen tuntia, mutta vaihteluakin oli: yhden haastateltavan kanssa äänitettyä puhetta kertyi yli 45 minuuttia, ja lyhin äänite kestää vain 11 minuuttia. Äänitysten pituus on yhteensä 3 tuntia, 4 minuuttia ja 50 sekuntia. Olen litteroinut haastattelut puolikarkeaa tarkekirjoitusta käyttäen (merkintätavat liitteessä 5).

Koska olen itse kotoisin Kainuusta, löysin suurimman osan informanteistani sosiaalisen median kautta omasta tuttavapiiristäni. Monet heistä olivat olleet samassa koulussa tai muuten samoissa sosiaalisissa ympyröissä kanssani Kainuussa vielä asuessani. Minulle aiemmin täysin tuntemattomia haastateltavia on vain yksi. Tuttujen ihmisten kielen tutkimisessa on kaksi puolta: toisaalta tilanne voi olla hyvinkin helppo ja sujuu mukavasti siksi, että toista ei tarvitse jännittää, mutta toisaalta vuorovaikutusroolien muuttuminen haastattelijaksi ja haastateltavaksi voi olla vieraannuttavaa ja aiheuttaa jännitystä.

Informanttini ovat viettäneet Kainuussa lapsuutensa ja nuoruutensa, mutta jokainen heistä on muuttanut sieltä pois nuorena aikuisena. Suurin osa on muuttanut muualle opiskelun tai töiden perässä, ja muutamalla muuttoon liittyi myös ihmissuhde. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki informanttini ovat naisia, ja samoin yhtä lukuun ottamatta jokaisen ikä asettuu ikähaarukkaan 23–30.

Jokainen informanteistani on kasvanut nykyisen Kajaanin tai Sotkamon alueella. Muuttopaikkakunnissa sen sijaan on vaihtelua: yksi informantti asuu tällä hetkellä Turussa, kaksi Helsingissä, kaksi Tampereen alueella, kaksi Jyväskylässä, yksi Oulussa ja yksi Seinäjoella. Suurin osa informanteista on nykyisen paikkakuntansa lisäksi asunut myös muualla muutamia vuosia esimerkiksi opiskelujen tai töiden takia. Esimerkiksi Oulussa asuva informanttini asui ennen Ouluun muuttoa useita vuosia Tampereella. Informanttieni muuttoliikkeet kuvastavat hyvin nykyelämää: ihmiset harvoin pysyvät samalla paikkakunnalla, vaan he saattavat muuttaa elämänsä aikana useammankin kerran.

Olen luonut informanteilleni tunnistekoodit, joiden avulla lukija voi erottaa heidät toisistaan ja jotka tarjoavat myös tietoa informanteista. Ensimmäinen kirjain kertoo hänen

sukupuolensa, numero hänen ikänsä ja sitä seuraavat lyhenteet kertovat hänen asumishistoriastaan. Esimerkiksi N23OuTu on siis 23-vuotias nainen, joka on muuttanut Kainuusta ensin Ouluun ja sen jälkeen Turkuun. N23OuTu:n lisäksi informanttejani ovat M29HeKuJy, N28SeJy, N30TaOu, N30Se, N25SeTa, N30OuHeTa, N65OuHe ja N28He. Tarkemmat kuvaukset informanteista löytyvät liitteestä 3.

Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa käsitellään usein ihmisten henkilötietoja, minkä takia informanttien yksityisyyden suojan huomioon ottaminen on erityisen tärkeää. Tämän takia olen valinnut aineistoesimerkeiksi vain katkelmia, joissa ei esiinny mitään yksilöivää tai sellaista tietoa, joka voisi saattaa informanttini tai jonkun muun henkilön huonoon valoon. Aivan täydellistä anonymiteettiä en kuitenkaan voi heille luvata, sillä joku heidän läheisensä voi tunnistaa heidät tunnustekoodin tai aineistoesimerkkien perusteella, jos tietää informantin osallistuneen tutkimukseeni. Haastattelun aihe ei kuitenkaan ole arkaluontoiseksi luokiteltava, eikä haastatteluissa myöskään ilmennyt mitään erityistä salassa pidettävää. Haastateltavat ovat antaneet suostumuksensa äänittämiseen ja aineiston käyttämiseen tutkimuksessani.

Aineistoni haastattelut rakentuvat kolmesta osasta. Aloitin haastattelun kysymällä informantilta taustatietoja, joihin kuuluvat muun muassa hänen aiemmat asuinpaikkansa ja Kainuusta pois muuttamisen ajankohta. Taustatietojen keräämisen jälkeen näytin haastateltavalle kaksi kuvaa Sven Nordqvistin lastenkirjoista Viiru ja Kososen kukko (1996) ja Viiru muuttaa (2012) (liite 2) ja pyysin haastateltavaa kertomaan, mitä hän kuvissa näkee. Kuvien avulla tarkoitukseni oli kerätä vapaata puhetta, jonka aikana puhuja kiinnittäisi mahdollisimman vähän huomiota omaan puhetapaansa. Kuvien kommentoinnin jälkeen keskustelimme haastattelukysymysten avulla informantin omasta idiolektista sekä hänen käsityksistään Kainuun ja uuden asuinympäristönsä puhetavoista. Haastattelukysymykset esittelen liitteessä 4. Tavoitteenani oli luoda haastattelutilanteesta mahdollisimman keskustelunomainen ja rento, ja vaikka olin suunnitellut kysymykset valmiiksi, haastattelutilanne myös eli.

Haastattelu on luonteeltaan epätavallinen kielenkäyttötilanne, jossa osallistujien roolit poikkeavat toisistaan. Haastatteluaineistoa kerätessään tutkijan täytyy aina ottaa huomioon niin kutsuttu havainnoijan paradoksi: haastattelu on useimmiten jollain tavalla epäluonnollinen vuorovaikutustilanne, mikä voi vaikuttaa haastateltavan puhetapaan (Labov 1972, 113). Koska tutkija haluaa useimmiten päästä käsiksi vernakulaariin, hän pyrkii tekemään tilanteesta mahdollisimman luontevan. Parhaassa tapauksessa haastattelusta

muodostuu tavallinen keskustelutilanne, jossa roolit voivat hetkittäin unohtua. Väistämätön tosiasia kuitenkin on, että edes parhaalla mahdollisella haastattelulla ei tavoiteta yksilön idiolektin kaikkia puolia, sillä se on vain yksi puhetilanne monien muiden joukossa. (Mustanoja 2011, 80–85.)

Aineistoni on tavallaan kaksi aineistoa yhdessä: haastattelujen sisältö on yhtä lailla tärkeää kuin se, miten haastateltavani puhuvat. Aineistoni poikkeaa siis perinteisistä sociolinguivistisistä haastatteluista, joissa tärkeimpänä on usein nähty se, että haastateltava puhuu mahdollisimman paljon. Kysymysten vastaukset ovat tutkimukseni kansanlingvistinen aineisto, mutta käytän samaa aineistoa myös kielenpiirteiden tarkasteluun.

4.2 Tutkimusmenetelmät ja -periaatteet

Tutkimuksessani seuran teoriohjaavan analyysin periaatteita: perustan löydökseni ja tutkimusmetodini aiemmalle muuttajien kieltä koskevalle ja kansanlingvistiselle tutkimukselle, mutta en anna teorioiden kahlita analyysiani liiaksi. (Laadullisen analyysin menetelmistä Tuomi–Sarajärvi 2018, 108–111.) Kansanlingvistisen osion tutkimusmetodi on sisällönanalyysi, jossa etsitään tekstimassasta yhdistäviä ja erottavia tekijöitä. Olen jaotellut aineistosta tekemäni havainnot aihepiireittäin alalukuihin, joissa tarkastelen muuttajan käsityksiä kielestä eri näkökulmista.

Tutkimukseni pääpaino on laadullisessa analyysissä, mutta kielenpiirteiden tarkastelun yhteydessä käsitelen niiden variaatiota myös määrällisesti. Tutkimukseni on siis monimenetelmäinen. Käyttämäni määrällisen tutkimuksen menetelmä on ristiintaulukointi. Tällaisissa taulukoissa luvut esittävät variaation varsin yksinkertaistetussa muodossa, mikä voi vääristää tutkimustuloksia. Pyrin välttämään tätä avaamalla lukujen takana olevia havaintoja ja ilmiöitä sanallisesti.

Tarkastelen tutkimukseni sociolinguivisessä osiossa laskemistavan mukaan neljässä tai viidessä Kainuun murteen piirteessä esiintyvää variaatiota. Valitsemani kielenpiirteet ovat suhteellisen taajaan puheessa esiintyviä, ja ne ovat *t*:n heikon asteen vastineet, geminaatioilmiöt, lyhyttä painollista tavua seuraavan tavun lyhyen vokaalin puolipituus sekä diftonginreduktio. Geminaatioilmiöt jakaantuvat yleis- ja itämurteiden erikoisgeminaatioon, mutta käsitelen niitä yhdessä. *t*:n heikon asteen vastineiden variaatio ja diftonginreduktio ovat äänteiden kvaliteettiin liittyviä piirteitä, ja geminaatiot sekä vokaalin puolipituus puolestaan liittyvät kvantiteettiin. Valitsin tarkasteltavat piirteet myös sen perusteella, kuinka

herkästi havaittavia ja puhujan kontrolloitavissa ajattelen niiden olevan. Yleiskielen *d*:n kadon ja yleisgemiaation luokittelen tiedostettaviksi piirteiksi, diftonginreduktion ja vokaalin puolipituuden taas vaikeammin havaittaviksi. Itämurteiden erikoisgemiaation havaittavuus on mahdollisesti jotain näiden väliltä.

Koska en mittaa äänteiden pituutta akustisesti vaan olen poiminut esiintymät oman kuulohavaintoni pohjalta, ne eivät välttämättä ole sataprosenttisen luotettavia. Kuulijan oma murretausta vaikuttaa murrepiirteiden havaitsemiseen. Esimerkiksi geminaatan tai vokaalin pituus voidaan olettaa pidemmäksi tai lyhyemmäksi kuin se todellisuudessa mittausten perusteella on. (Romppanen 2010, 23.) Koska olen itse Kainuusta kotoisin, tulkitsen itämurteisen puolipituuden luultavasti eri tavalla kuin esimerkiksi turkulainen ihminen. En näe tätä kuitenkaan suurena ongelmana, sillä olen itse litteroinut ja analysoinut jokaisen äänitteen. Jos litteroijia olisi useampi, tulkintaerot voisivat vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin.

Sosiolingvistiikassa puhujan taustan nähdään vaikuttavan hänen kieleensä. Tässä tutkimuksessa merkityksellisin muuttuja on informantin asumishistoria, sillä siinä on eniten eroja haastateltavien välillä. Koska yhtä lukuun ottamatta haastateltavat ovat 23–30-vuotiaita, en voi tarkastella iän vaikutusta kielen muutokseen. Otan sen kuitenkin tarvittaessa huomioon. Tarkastelen myös sitä, miten haastateltava näkee koulutuksensa tai ammattinsa vaikuttaneen kieleensä. Sukupuoleen sosiolingvistisenä muuttujana en tule juurikaan ottamaan tässä tutkimuksessa kantaa jakauman epätasaisuuden vuoksi. Sukupuolen merkitystä sosiaalisena muuttujana on myös kyseenalaistettu aiemmissä tutkimuksissa, sillä se vaikuttaa usein esimerkiksi yksilön koulutusvalintoihin, arvoihin ja asemaan. Se ei siis yksinään useinkaan pysty selittämään yksilön kielen variaatiota tai stabiiliutta. (Mm. Nuolijärvi 1994, 157; Kurki 2005, 17.) Uskon, että sukupuolella ja siihen linkittyvillä yhteiskunnallisilla ja kulttuurisilla tekijöillä voisi olla jotain vaikutusta siihen, miten ihminen on pohtinut omaa kieltään, mutta tällä sukupuolijakaumalla en voi ottaa siihen juurikaan kantaa.

5 Puhujien käsitykset

5.1 Käsitykset Kainuun murteesta ja kainuulaisuudesta

5.1.1 Kainuun murre ja sen puhujat

Haastateltavani kuvailevat Kainuun murretta painavaksi, hitaaksi, verkkaiseksi, leveäksi ja rauhalliseksi. Myös Palanderin (2011, 114) mukaan Kainuun murretta on kuvailtu hitaaksi, mutta myös totiseksi, lyhytsanaiseksi, ohueksi ja neutraaliksi. Palanderin tutkimuksen informantit eivät kuitenkaan olleet Kainuusta kotoisin, ja se voi vaikuttaa heidän mielikuviinsa. Minun informanttini eivät mainitse totisuutta tai lyhytsanaisuutta, vaan useammin esiin nostetaan monisanaisuus, sanaston värikkyys ja voimakas identiteetti.

Hitaus, leveys ja verkkainen poljento yhdistyvät informanttien kuvauksissa konsonanttien geminoitumiseen ja svaavokaaleihin. Kielestä puhuttaessa *leveä* on lähes termistynyt ilmaus, sillä ei-lingvistit käyttävät sitä usein puhuessaan murteellisesta puhetavasta. Leveydestä puhutaan niin itä- kuin länsimurteiden yhteydessä, eli mihinkään yksittäiseen murrepiirteeseen se ei liity. Vaikka *leveys* voi olla yleisesti murteellisen puhetavan kuvaus, sillä viitataan usein johonkin tiettyihin murrepiirteisiin. Esimerkiksi diftongien avartuminen tai reduktio, monoftongiutumisen, svaavokaali tai geminoituminen ovat piirteitä, joiden yhteydessä käytetään kuvausta *leveä*. (Mielikäinen 2005, 112; Mielikäinen–Palander 2014, 139–141; 2021, 120–121.) Kielestä tulee siis leveä vaikutelma, kun sanoihin lisätään äänneitä tai vokaaleja äännetään yleiskielestä poikkeavalla tavalla. Maallikot puhuvat leveyden lisäksi myös *venyttämisestä* ja *vääntämisestä*, kun he kuvailevat fonologisia ilmiöitä. *Viäntäminen* liitetään erityisesti savolaismurteisiin ja niissä ilmenevään pitkän väljän vokaalin diftongiutumiseen. (Palander 2011, 99–100; Mielikäinen–Palander 2014, 137–139.) Myös sanastolliset ja lauserakenteeseen liittyvät tekijät voivat antaa murteesta hitaan vaikutelman: esimerkiksi koloratiivikonstruktioiden käyttö luonnollisesti pidentää virkkeitä.

Useat haastateltavani (N23OuTu, N65OuHe, M29HeKuJy ja N30OuHeTa) ovat havainneet, että Kainuun sisällä on murre-eroja: heidän mukaansa keskuskaupunki Kajaanissa ei puhuta yhtä murteellisesti kuin esimerkiksi Kuhmossa tai Ylä-Kainuussa, johon kuuluvat Hyrynsalmen, Suomussalmen ja Puolangan kunnat. Saman käsityksen on havainnut myös Veera Kyyrönen (2018, 57–62) pro gradu -tutkielmassaan, jossa hän tutki kajaanilaisten lukiolaisnuorten käsityksiä Kainuun murteeseen liittyen. Hänenkin informanttinsa kuvaavat

yläkainuulaisten puhetta murteeltaan puhtaammaksi kuin Kajaanissa puhuttavaa Kainuun murretta.

N23OuTu kertoo erottavansa kajaanilaisen Kainuun murteen muualla puhuttavasta murteesta svaavokaalien vähäisyyden perusteella: hänen mukaansa Kajaanissa sanoihin ei tule niin paljon ”lisävokaaleja” väliin. Myös iän nähdään olevan tekijä, joka vaikuttaa puhuttavan kielen murteellisuuteen tai yleiskielisyyteen. N25SeTa on huomionut, että nuorten ihmisten puheessa ilmenee enemmän svaavokaaleja ja geminaattoja, mutta aina Kainuussa asuneet vanhemmat ihmiset puolestaan voivat sanoa esimerkiksi *myö männään*. Tämä havainto pitää tutkimusten mukaan paikkansa: *mennä*-verbin esiintyminen *männä*-muodossa on ollut yleinen piirre koko itämurteiden alueella Koillismaata lukuun ottamatta, mutta Kotuksen murteenseurauhankkeen osatutkimuksissa on havaittu, että piirre on taantumassa (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 92–94). Kainuussa ja Koillismaalla monikon persoonapronominit ovat yleensä yleiskielen mukaiset *me*, *te* ja *he*, ja itämurteista *myö*, *työ* ja *hyö* -varianttia tavataan murrealueen eteläosissa Sotkamossa ja Kuhmossa (Mantila 2025, 130). N25SeTa on kotoisin Sotkamosta, joten on varsin luonnollista, että hän on lapsuutensa ja nuoruutensa aikana kuullut *myö*-pronominin käyttöä ja ajattelee sen kuuluvan koko Kainuun alueen murteeseen.

Dennis Prestonin (2004) metakielen määritelmien mukaan metakielen toisella tasolla kielenkäyttö ja sen puhujien kulttuurista tai arvomaailma sulautuvat yhteen. Kainuun murretta rauhalliseksi ja kiireettömästi puhutuksi kuvaillut informanttini N28He ajattelee kainuulaisen kauhistuvan päätyessään johonkin kiireiseen paikkaan (esimerkki 1). Hän siis yhdistää hitaamman puhettavan myös hitaampaan elämäntyyliin.

- 1) yleensä mä pidän niin ku ihan symppiksenä, (niin ku) kainuum murretta, tai niit puhujii ja, semmone, tykkää, vähä, olla' 'omassa rauhassaaj ja jos tulee jonnekkii kiireiseen paikkaan ni sitt, ollaa iha kauhuissaa et miteh kaikilla on täällä näj, [naurua] sillee et niin kun nauttii yksin kertaisista asioista tai rauhallsuudesta ehkä. jaam, ei ehkä' 'esitän mitään sellasta, niin kun, silleem mikä se o, inter, näšš(ö)nal. (N28He)

N23OuTu yhdistää kainuulaisuuden rauhallisuuden lisäksi myös korkeampaan ikään ja konservatiivisiin arvoihin. Hänen mielikuvissaan kainuulaiset eivät seuraa juurikaan esimerkiksi englanninkielisiä uutisia tai ole muutenkaan kovin kiinnostuneita ympäröivän maailman menosta. Hän yhdistää kainuulaiseen elämäntyyliin fraasin ”kylläpä tämä tästä.” N30TaOu taas nostaa esiin tunnetun sanonnan, jonka sanotaan kiteyttävän kainuulaisen mielenmaiseman: ”mitäpä se hyvejää.” Kummassakin lauseessa esiintyy liitepartikkeli *-pa*, joka tuo lausumaan toteavan sävyn. Molemmissa elämänasennetta kuvataan enemmän tai

vähemmän kiteytyneellä sanonnalla, mutta niiden suhtautuminen elämään on lähes päinvastainen. Ensimmäinen fraasi suhtautuu elämään optimistisesti ja luottavaisesti, jälkimmäinen taas pessimistisesti. Näiden lauseiden pohjalta tulkittuna kainuulaiset ovat siis ihmisiä, jotka eivät ota liiaksi paineita elämästä: asiat joko sujuvat omalla painollaan tai sitten ne eivät suju, vaikka mitä tekisi.

N65OuHe antaa kiinnostavan esimerkin siitä, miten kieli ja ihmisen oletettu luonne yhdistyvät toisiinsa (esimerkki 2). Ripeämpään asiakaspalveluotteeseen Etelä-Suomessa tottunut informanttini oli joutunut Kainuussa sairaalaan pienen tapaturman jälkeen ja ihmetellyt sitä, miten hitaasti ihmiset puhuvat hätätilanteissakin. Hän oli kivuissaan epäillyt, että sairaalan henkilökunta ei ota hänen hätäänsä tosissaan, mutta ymmärtänyt sitten, että hidas puheenparsa ei vaikuta hoidon tehokkuuteen. Hoitoa saatuaan hän oli oikein tyytyväinen sen tasoon ja nopeuteen, vaikka aluksi hieman asiaa epäilikin.

- 2) mun mielestä se oli aika tehokasta ja aika hyvim meni. oikee kiinnitti huomiota siinä ku se, niin ku sillee_ttä, [liioitellun hitaasti] me hoidamme, sinua ihamp pian, mää niin ku et kamaan hei, käsi, hirrveen kipeetä, sanon nyt että kyllä me hoidetaan sut iham,. (N65OuHe)

Kaksi haastateltavistani kertoo, että Kainuun murretta puhutaan kovalla äänellä. Samanlaisia käsityksiä ilmenee myös Mielikäisen ja Palanderin (2014, 214) tutkimuksessa.

Savolaismurteita kuvaillaan kovaääniksi, ja vaikka Mielikäisen ja Palanderin aineistossa savolaismurteilla useammin tarkoitetaankin Savon alueella puhuttavia murteita, sama kuvaus voisi nähtävästi sopia myös Kainuun murteeseen. N30OuHeTa:n mielestä Kainuun murretta ei oikein ole edes mahdollista puhua hiljaa: jos ei ole asiaa, mieluummin vaietaan kokonaan (esimerkki 3).

- 3) kyl mää ajattelisi et kainuulaiset puhuu semm^ose aika kovalla äänel- tai siis sillain niin ku et se o semmosta, jos mieltii jotain tämmösiä asiointiliikkeitä vaikka pekka heikkistä [kajaanilainen leipomo- ja kondiittoriliike], ni niin niin kyllähän se siellä sekä asiakkaitten että, öö että sen niin ku, asiakaspalvelun nii se o sellasta tietyllaista huutelua ja, ja semmosta niin ku että,. et, et jotejkik kum mieltii, kajnuulaista, puhetta niin ei mulla tuu' ensimmäisenä mielee et se ois semmosta että hil'jaa mutistaan jossain, nurkassa vaa että se on sit semmosta et joko, joko jos ei oo oikeem mittään sanottavaa nii sitte semmosta, öö, nää, nöö. (N30OuHeTa)

Murteita on kuvailtu myös niiden maskuliinisuuden tai feminiinisuuden kautta. Aiemmissä tutkimuksissa (mm. Chambers–Trudgill 1998 [1980], 83–85; Mantila 2004, 323) naisten on havaittu pyrkivän yleiskielisempään puhetapaan, kun taas miehet ovat säilyttäneet murteellisia

piirteitä. Mielikäisen ja Palanderin (2014, 96–99) kansanlingvististen tutkimusten mukaan itämurteista savolaismurteet mielletään maskuliiniseksi ja kaakkoismurteet feminiiniseksi. Haastatteluissani en suoraan kysynyt Kainuun murteen maskuliinisuudesta tai feminiinisuudesta, mutta kysyin, millainen on stereotyyppinen Kainuun murteen puhuja. Suurin osa haastateltavista mielti selvästi jotain tiettyä henkilöä tai kuvaili henkilöä ilman sukupuolittavia piirteitä, mutta joukosta erottuu N65OuHe:n vastaus: hänelle Kainuun murteen puhuja on tarmokas keski-ikäinen nainen, joka puhuu paljon ja kovalla äänellä. Hänen mukaansa kainuulaiset miehet taas joskus puhuvat todella hiljaa. Stereotyyppien luomisen vaikeus voi johtua tietysti myös siitä, että suurin osa haastateltavistani on kasvanut aikuiseksi aikakaudella, jolla stereotyyppien haitallisuudesta on puhuttu paljon. Kaikista inklusiivisimman kuvauksen Kainuun murteen puhujasta antaa N30TaOu esimerkissä 4. Hänelle Kainuun murteen puhuja voi olla käytännössä kuka tahansa. Tämän voi tulkita merkinä siitä, että Kainuun murre on ainakin N30TaOu:lle hyvinkin elävä kielimuoto.

- 4) ei mulla oikee oos semmosta, mikä on stereotyyppinen kainuun murteen puhuja. siis, mää tunnen monellaisia. siis t^uotaa, se voi ollan nuori' 'ihmine ja se voi ollav vanhempi' 'ihminen, se voi ollam mies se voi ollan nainen se voi ollal lapsi se voi ollam muunsukupuoline em mä, em mä oikeen osaa sanoo semmosta stereotyyppi- mää tunnen tosi monellaisia. (N30TaOu)

M29HeKuJy on huomannut erään hieman yllättävän asian kainuulaiseen puhetapaan liittyen: hänen mukaansa kainuulaisilla on tapana puhua valittavalla tai negatiivisella tyyllillä (esimerkki 5).² Hän myös vitsailee tämän olevan mahdollisesti ominaisempaa syvemmältä Kainuusta tuleville eikä niinkään kajaanilaisille. Tällaista havaintoa ei ole ainakaan minun tietojeni mukaan aiemmissa tutkimuksissa todennettu, mutta se on yhtä kaikki hyvin kiinnostava. Ihmisten käsitykset varsinkin itselle läheisestä kielimuodosta voivat olla hyvinkin yksityiskohtaisia ja yllättäviä. Ne eivät välttämättä aina ole mitattavissa eivätkä muut välttämättä ole havainneet samoja asioita, mutta ne voivat silti tuoda ilmi joitain kiinnostavia puolia murteesta tai sen puhuma-alueen kulttuurista.

- 5) semmosella valittavalla tyyllillä saatetaa ilmastam monesti' 'asioita. jopa jonka niinkö huomaan että, että että ku vaikka kotona käy, käy ni tota, niin ni perus kainu-. meep prismaaj ja kuulep perus kainuulaisem puhuvaj jostakin ni, niin ni totaa, sillai, əə, tää eiⁱ oo ehkä niinkääm murretta mutta ehkä sillai niinkö, sillai negatiivisej kautta lähettääm monestil lähestymääj jotai asiaa sillai että, että tota, miñkä takkii tämän pittää makssaa näim paljjo, (tyylisesti). että

² Kyse ei ole samankaltaisesta ilmiöstä kuin Turun murteessa ilmenevä lauseenalkuinen kieltosana (Palander 2011, 174), eikä se liity myöskään kuvaukseen itämurteista intonaatioiltaan valittavina (Mielikäinen–Palander 2014, 211). M29HeKuJy:n esimerkissä valittavuus liittyy puheen sisältöön, ei sen intonaatioon.

niinkö, ei voijas sanoa s^llee_{ttä} no, ompa kallista, vaan niinkö, sillai, vähä sillai, ne- negèj kautta lähettään tommoseem. (M29HeKuJy)

Suurin osa haastateltavistani suhtautuu Kainuun murteeseen lämpimän neutraalisti. Se ei välttämättä erotu muiden murteiden joukosta erityisemmin tai ole läsnä jokapäiväisessä elämässä, mutta sitä on kiva kuulla, kun vierailee Kainuussa. Kahdelle haastateltavalleni Kainuun murre on kuitenkin selvästi tärkeä osa elämää, ja sitä kuvaillaankin esimerkiksi *rakkauven kieleksi*. Haastateltavat kuvailevat myös suhtautumisen muutosta: Kainuussa asuessa murre ei aina ollut pelkästään positiivinen asia, vaan siihen saattoi liittyä myös erilaisuuden kokemuksia. Muuton jälkeen ja iän tuoman viisauden mukana suhtautuminen on usealla informantilla muuttunut lempeämmäksi. Samalla arvostus myös muita murteita ja kielen monimuotoisuutta kohtaan on kasvanut.

5.1.2 Kommentoidut piirteet ja niiden salienttius

Ei-lingvistin luonnehdinnat kielimuodoista eivät useinkaan ole kovin tarkkoja. N30OuHeTa kertoo tunnistavansa Kainuun murteen tietynlaisesta rytmisyydestä, mutta ei kuvaa sitä tarkemmin. Puheen rytmi syntyy painollisten ja painottomien tavujen vaihtelusta sekä niihin kytkeytyvistä lyhentymä- ja pidentymäilmiöistä, kuten loppuheitosta, toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituudesta ja loppukonsonanttien kadosta. Vaikutelma itämurteiden pehmeystä ja länsimurteiden kovuudesta pohjaakin juuri näihin tekijöihin. (Mielikäinen–Palander 2014, 201–202.)

Kaikki haastateltavani yhtä lukuun ottamatta nostavat esiin yleisgemaation ja itämurteiden erikoisgemaation kainuulaisina piirteinä. He eivät erottele yleisgemaatiota ja itämurteiden erikoisgemaatiota toisistaan, vaan viittaavat samalla käsitteellä kumpaankin gemaatioilmiöön. He puhuvat *kaksois-* tai *tuplakonsonanteista* ja *konsonanttien lisäämisestä*, mitkä ovat maallikoiden keskuudessa yleisiä tapoja puhua gemaatioilmiöistä (Mielikäinen–Palander 2014, 153–157). Näiden lisäksi käytetään myös varsin luovia ilmaisuja, kuten esimerkissä 7.

- 6) käytetään niinkö näitä, nime ommaan *tupla-*, *tuplakonsonanteja*, kielessä. että, jos joku, murtuu nii se murttuu. (M29HeKuJy)
- 7) *konso-*, *nanteja lyyää'* *yhtee_{ttä}* vaikka_{ttä} sallaattia kaikki tälleen niinkö että, kivvaa, *työnnetään se yks konsonantti lissää sinne välliin - -*. (N30Se)

Gemaatiosta ei aina puhuta pelkästään käsitteillä, vaan sitä havainnollistettaessa käytetään myös esimerkkisanoja, kuten esimerkeissä 6 ja 7. Ei-lingvistille kielen ilmiöistä puhuminen

onkin usein helpompaa esimerkkisanojen avulla, mutta joskus murteeseen kuuluvat ja tavalliset mutta murreasuiset sanat menevät sekaisin (Mielikäinen 2005, 104; Palander 2011, 15–16). Esimerkiksi N25SeTa:n mainitsemisissa sanoissa *tullee* ja *mennee* ei ole niinkään kyse Kainuun murteeseen kuuluvista sanoista vaan yleisgeminaatiosta. Prestonin (1996) nelijaon mukaan itämurteiden erikoisgeminaatio ja yleisgeminaatio ovat siis informanttien saavutettavissa olevia piirteitä. Vaikka he eivät erota niitä toisistaan, he pystyvät kuvailemaan niitä melko yksityiskohtaisesti ja osaavat antaa niistä esimerkkejä.

Svaavokaali on toinen hyvin tunnistettu Kainuun murteelle ominainen piirre, vaikkei sitä kielitieteilijöiden tuntemalla käsitteellä nimetäkään. Svaavokaalin maininneet haastateltavani puhuvat siitä *ylimääräisenä tavuna*, *vokaalin lisäämisenä* tai antavat esimerkkisanoja, joissa piirre ilmenee. Alla olevassa esimerkissä 8 N30OuHeTa kuvailee svaavokaalien aiheuttamaa kuulovaikutelmaa Kainuun murteesta.

- 8) vaikka *ulūkoovi*. [naurua] taj tota, ei ne nyt varsinaisesti oo ylimääräisiä tavuja m^{tt}ta tommosia että, että että niitä *vokaaleja lisätään* sinne, sinnen niin^{ku}, että siitä tulee tollasta *hölölöl höllöllöö*. (N30OuHeTa)

N30TaOu erottaa Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa ilmenevät svaavokaalit toisistaan, vaikkei osaakaan kovin tarkasti niiden eroa analysoida (esimerkki 9). Litteraatista eroa ei ole mahdollista havaita, mutta haastatteluäänitteeltä voi huomata pienen painotukseen tai ensimmäisen ja toisen tavun vokaalin pituuteen liittyvän eron.

- 9) siin^o 'aika paljon samaa silti ku oulum murteessa että, no, no e- nii (- -) no siis e- eri tavalla niin^{ku} venytetään san^oja ja lisätään kirjaimia että ^{jo}s oulussa o että kahaavia ja pihiviä nii s'tä ei niin^{ku}, kainuum murteessa oom mut siellä oj just tätä kaijjaania ja, puluukalla ja keleekalla, salaamelan koululla, että niin^{ko}, sitäki [naurua] sitäkip puhuttaa 'ehkä niin^{ku}, jotenkis sillai^v verkkaseen tyylin. (N30TaOu)

Vaikka diftonginreduktio ja pitkän väljän vokaalin diftongiutumisen ovat Kainuun murteen ominaispiirteitä ja vaikka jokaisen haastateltavani puheessa ilmeni diftonginreduktiota, kukaan haastateltavistani ei mainitse niitä kuvaillessaan Kainuun murretta. Tämä vahvistaa sitä käsitystä, että vokaaleiden laatuun liittyvät ilmiöt ovat puhujille vaikeasti havaittavia. Eilingvistit eivät myöskään välttämättä tunne käsitteistöä, jolla puhua foneettisista ilmiöistä. Tämä luonnollisesti vaikeuttaa ilmiöiden havaitsemista ja niistä puhumista. (Preston 1996, 51.) Diftongeihin liittyvät piirteet eivät siis ole täysin informanttien saavutettavissa, sillä he eivät kommentoi niitä sanallisesti laisinkaan. Piirteet ovat heille kuitenkin perseptuaalisesti salientteja, sillä imitoidessaan kainuulaista puhujaa piirteet vahvistuvat. (Kurki 2021, 14).

N65OuHe mainitsee, että lapsena, ilmeisesti kouluaikoina, joillakin saattoi olla hankaluuksia sanojen tavurajojen hahmottamisessa. Jälkitavujen *a*- ja *ä*-loppuisissa vokaaliyhtymissä (esim. sanassa *korkea*) loppuvokaalit ääntyvät Kainuun murteessa diftongina poiketen yleiskielestä, jossa ne kuuluvat eri tavuihin (*kor.ke.a* > *kor.(k)kea*) (Räisänen 1982, 20–21). Tämä on kiinnostava huomio, sillä ilmiö ei käsittääkseni ole kovinkaan laajalti tunnettu ainakaan maallikoiden keskuudessa. Olisikin mielenkiintoista tietää, puhuttiinko informantin lapsuudessa tästä enemmänkin. Oliko Kainuussa esimerkiksi joku luokka-aste, joka oli harvinaisen tietoinen vokaaliyhtymien ja diftongien eroista?

Vain yksi informanteistani (N28SeJy) mainitsee haastattelussa *d*:n kadon piirteenä, joka erottaa Kainuun murteen yleiskielestä. Hän kertoo pohtineensa, miten voi tekstiviestissä kirjoittaa sanan *mahdollinen* omalla tavallaan, sillä yleiskielinen muoto ei ole tuntunut hänestä sopivalta (esimerkki 10). Hän ei siis eksplisiittisesti mainitse kadollisen muodon olevan Kainuun murteeseen kuuluva, mutta tunnistaa kuitenkin eron yleiskielen ja murteen välillä. Hän tiedostaa katovariantin olemassaolon, mutta ei pysty analysoimaan sitä yksityiskohtaisesti. Haastattelun perusteella ei voi myöskään sanoa, havaitseeko hän sen kuuluvaksi itäisiin ja pohjoisiin murteisiin vai mieltääkö hän sen yleispuhekieliseksi piirteeksi. On mahdollista, että kato *t*:n heikkoasteisena varianttina on yleispuhekielessä niin tavallinen, ettei sitä välttämättä useinkaan mielletä minkään alueen murrepiirteeksi.

10) mä mietin et mitem mä voi' 'oikeen niijku kirjottaa tän että ei niijku, tavallinen puhekieli taikka sit s'tten niijku, ihaḡ kirjakieli niis siinä on aika iso ristiriita mitem mä vaikka, kirjotaj jonku, näkkyy, miteḡköhä, mikähä' 'ojs hyvä esimerkki, no ei taaskaat tuu esimerkkiä mielleen mut kuiteḡki niijkus semmosia, vaikka, *mahdollinen*, nii, vois kirjottaa,ttä *mahollinen*. (N28SeJy)

Haastateltavat kertovat tunnistavansa Kainuun murteen fonologisten piirteiden lisäksi puhujan käyttämän sanaston perusteella. N23OuTu nostaa esiin sanat *pahki* 'päin, vasten' ja *kehdata* 'viitsiä' (Kielitoimiston sanakirja) sanoina, joista hän tunnistaa puhujan olevan Kainuun suunnalta kotoisin. Kumpikin näistä sanoista tunnetaan myös muualla Suomessa, mutta *kehdata*-sanalla on länsimurteissa toisenlainen merkitys.

M29HeKuJy mainitsee tunnistavansa puhujan kainuulaiseksi sanasta *ristaos*, joka tarkoittaa *risteystä*. *Ristaos* on tunnistettu koko Kainuun alueella käytössä olevaksi sanaksi Räisäsenkin (1972, 279) tutkimuksissa. N30TaOu taas mainitsee sanat *perettä*, *umpisukkelo* ja *solokkusankko*. *Perettäminen* tarkoittaa *peruuttamista*, *umpisukkelo* täysin veden alla sukelluksissa olemista ja *solokkusankon* yleiskielinen vastine voisi olla *biojäteastia*.

N30OuHeTa puolestaan pohtii, ovatko hänen tuntemansa murre sanat todellisuudessa vain hänen oman perheensä keskuudessa tunnettuja, ja antaa esimerkiksi sanan *hel(e)kkästä* (esimerkki 11). Ainakaan Kielitoimiston sanakirja tai Suomen murteiden sanakirja eivät sanaa tunne, joten on hyvin mahdollista, että se tosiaan on informantin perheen oma luomus.

11) no helekkäsee ò semmonen, mitä se itsellet tarkoittaa nii semmonen, et jos sillai levottomasti liikkuu. siis että mun, äiti on, mun veljelle niinku monesti 'ollus sillai että että no mitä- mitä se siinä helekkäsee että, että että vähän niinku että on ehkä siinä liikkuu ja haitolla pyörii ja ja ehkä jotaiv vähäv vajlla. (N30OuHeTa)

N65OuHe mainitsee sanojen vääntelemisen ja eräänlaisen kielellisen leikittelyn ominaisena Kainuun murteelle (esimerkki 12). Hän antaa esimerkiksi sanat *kölökyttää*, *kylykyttää* ja *nölökyttää*, joista yhdelläkään ei ole mitään vakiintunutta merkitystä. Samassa yhteydessä hän antaa kaksi esimerkkiä koloratiivirakenteesta (*mennä tolöhottaa* ja *ollam mollotti*). Muut informantit eivät samaa ilmiötä mainitse, mutta koloratiivirakenteiden käytön on todettu olevan itämurteille ominainen piirre, vaikka kielessä se onkin melko harvinainen. (Ikola–Palomäki–Koitto 1989, 304).

12) minusta kainuum murteelle on mun- mone- mu-, ominaista tämmöneen, sanontojer rikkaus ja semmonen niinku sanojev vääntelemine. oikeestaam mittään ei tehäs siis vaan tehäv vaan kaikkee jotaki *kölökytettäjä* ja *kylykytettäjä* ja *nölökytettäjä* ja nö- *mennä tolöhottaa* ja siinähäs se *ollam mollotti*. (N65OuHe)

Imitoidessaan Kainuun murretta haastateltavani pääsevät huomaamattaan lähemmäksi Kainuun murretta kuin tietoisesti sitä analysoidessaan. Tanja Aittokoski (2011, 86–95) on pro gradu -tutkielmassaan havainnut murrepiirteiden vahvistuvan informanttien puheessa silloin, kun he imitoivat tai referoivat toista ihmistä. Alla olevassa esimerkissä 13 N65OuHe imitoi vanhaa äitiään, joka hänen sanojensa mukaan puhuu vahvasti Kainuun murretta. Vaikka informantinkin puheessa edustuu Kainuun murteelle ominaisia piirteitä, ne vahvistuvat imitoidessa. Katkelmassa esiintyy hänelle tavallista enemmän sekä svaavokaaleja, täyttä itämurteiden erikoisgeminaatiota että diftonginreduktiota. Imitaatiollaan hän myös havainnollistaa ajatustaan siitä, että kainuulaiset käyttävät runsaasti ilmaisuvoimaisia sanontoja.

13) ma sanoi että, lähek kävelyllä nyt minun kans mä kävelen täällä hänel luonaav, varsi' 'usei, ni hän sano että, *on se kyllä kö vanähhaa ihmistä ajettaan ku hiehoa hankeev että, eis saa' 'ollar rayhassa*. ma sttä niis se o, joos sillees se o, hieho hankeev vaa hupi hupi nyt mennää. (N65OuHe)

Sama ilmiö näkyy myös esimerkissä 1 (s. 32): N28He:n imitoidessa kainuulaista puhujaa sanojen diftongit redusoituvat vahvemmin kuin hänen normaalipuheessaan. Esimerkissä 5 (s. 34) M29HeKuJy:n puheessa esiintyy tavallista enemmän kainuulaisia murrepiirteitä, kun hän imitoi kuvitteellista kainuulaista sanoen ”minjä takkii tämän pittää makssaa näim paljjo.” Esimerkkilauseessa esiintyvät M29HeKuJy:n haastattelun ainoat yleisgeminatation ilmentymät (*takkii*³ ja *pittää*) ja myös kaksi itämurteiden erikoisgeminatation ilmentymää (*makssaa* ja *paljjo*). Yleisgeminatatiota ei hänen puheessaan siis ilmene juuri yhtään, mutta hän tunnistaa vähintään tiedostamattomasti sen kuuluvan Kainuun murteeseen.

M29HeKuJy kertoo myös, että Kainuun murteen kuuleminen tuo mieleen lapsuusmuistoja, joissa ”naapurin isäntä *meuhkova*a pellolla”. Lauseen predikaatissa ilmenee yksi Kainuun murteelle ominainen piirre, jota kukaan informanteistani ei sanallisesti kuvannut kysyttäessä. Kainuussa käytetään supistumaverbeistä muotoa *makaa* > *makovaa* toisin kuin esimerkiksi Pohjois-Savossa, jossa sama sana ilmeni muodossa *makkoo* (Räisänen 1982, 16; 22). Prestonin (1996) neljän näkökulman mallin mukaan tarkasteltuna piirre ei ole täysin saavutettavissa M29HeKuJy:lle, eikä hän pysty kuvailemaan sitä yksityiskohtaisesti. Hän imitoi sitä kuitenkin paikkansapitävästi. Kukaan muu informanttini ei käyttänyt piirrettä haastattelun aikana.

5.2 Käsitys omasta kielestä ja sen muutoksesta

5.2.1 Käsitukset omasta puhetavasta

Kysyessäni informanteiltani miten he määrittelevät omaa puhekieltään vain N30Se sanoo puhuvansa Kainuun murretta. Vaikka kainuulaisuus on muillekin heistä osa identiteettiä, he eivät kuitenkaan omien sanojensa mukaan puhu Kainuun murretta. Tämä voi johtua siitä, että heidän kainuulaisuutensa ei kiinnity vahvasti juuri kielimuotoon tai siitä, että he eivät koe puhuvansa tarpeeksi kainuulaisittain voidakseen sanoa puhuvansa Kainuun murretta. Monien

---

³ Toisin kuin M29HeKuJy imitaatiossaan esittää, Kainuun murteessa kaikki *a*- ja *ä*-loppuiset vokaaliyhtymät ääntyvät diftongeina. Koska *ia/iä* vaatii vokaalien ääntöpaikkojen takia suurta artikulatorista ponnistusta, siinä on tapahtunut puolittainen assimilatio: *ia* muuttuu muotoon *ie*. (Räisänen 1972, 237–247.) Sen seurauksena, että vokaaliyhtymä edustuu diftongina, sanassa voi ilmetä myös yleisgeminatio. *Takia* ääntyisi siis prototyyppisessä Kainuun murteessa *takkie*. Onkin mahdollista, että informantti halusi imitaatiossaan tuottaa mahdollisimman paljon pitkiä konsonanteja, ja mahdollisesti tiedostamatta tiesi sen vaativan jälkeensä pitkän vokaalin. Jos puolittain assimiloitunut *ia*-diftongi ei ollut hänelle saatavilla, hän päätyi virheellisesti käyttämään kokonaan assimiloitunutta vastinetta *ii*. *ii* kuuluu Pohjois-Karjalassa puhuttavaan murteeseen, eli informantti saattoi sekoittaa savolaismurteet toisiinsa (Palander 2008, 330–331). *ii* voi olla myös yleispuhekielinen muoto: *ia*-vokaaliyhtymät oikenevat monissa eteläisissä länsimurteissa, ja piirre on yleistynyt (Mantila 2025, 80).

haastateltavien kuvauksissa omasta idiolektistaan Kainuun murre on kuitenkin vain yksi osa puhetapaa tai se ei kuulu heidän arkipuheessaan juuri lainkaan.

Haastattelun teemasta johtuen suurin osa informanteistani kuvailee puhetapaansa vertaamalla sitä esimerkiksi nykyisen tai entisen asuinpaikkansa puhetapaan, mutta myös muunlaisia luonnehdintoja löytyy. N65OuHe arvelee olevansa puhelias (esimerkki 14), ja N30OuHeTa kertoo kiroilevansa paljon. Alueellinen tausta ei siis välttämättä ole kaikille ensimmäiseksi mieleen tuleva seikka kun omaa puhetapaa kuvaillaan, vaan esiin voi nousta myös toisenlaisia asioita. Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että puhujille oma tapa puhua on paljon muutakin kuin kokoelma alueellisia varieteetteja. Olisikin kiinnostavaa kuulla, miten esimerkiksi N65OuHe kuvailee kieltään ilman haastattelun asettamaa kainuulaisuuden kehystä.

14) no mä vähäm pahoim pelkää että mä oo aika puhelias, ja sitte, mä luulen että mulla kyllä kuuluu se kainuulaisuus vielä niijku sanam painottamisina.
(N65OuHe)

Suurinta osaa informanteistani yhdistää käsitys omasta puhetavasta suhteellisen normaalina, neutraalina ja leimattomana. Eroja kuitenkin ilmenee siinä, millaista puhetapaa pidetään normaalina. Vahvan kainuulaisittainkin puhuva saattaa pitää omaa puhetapaansa neutraalina, jos se ei ympäristön takia nouse esiin poikkeavana. Esimerkiksi M29HeKuJy ei havaitse omassa puhetavassaan mitään sellaisia murteellisuuksia, joita osaisi nimetä. Ainoa ”poikkeama” hänen kielessään ovat vanhahtavat sanat, kuten *porstua* ja *saapikkaat*, joita hän kertoo käyttävänsä arkipuheessaan. Hänen puheessaan kuitenkin edustuu melko runsaasti Kainuun murteelle ominaisia piirteitä, kuten itämurteiden erikoisgemiaatiota ja diftonginreduktiota. Toinen Jyväskylässä asuva informanttini N28SeJy luonnehtii puhekieltään vertaamalla sitä sekä Kainuun että Helsinginkin puhetapoihin, joista hänen puhetapansa hänen sanojensa mukaan eroaa. Hän siis tiedostaa, että joissain ympäristöissä hänen puhetapansa voi poiketa muiden puhetavoista.

N30Se on informanteistani ainoa, joka määrittelee puhetapansa kainuulaiseksi. Hän ei kiinnitä omaan puhetapaansa itse juurikaan huomiota, mutta Seinäjoella asuessaan hän on saanut kuulla puhuvansa poikkeavasti. Hän kertoo silloin tällöin käyttävänsä joitain eteläpohjalaisia sanoja, mutta ne ovat hänelle kohosteisia ja poikkeavia. Vahingossa hän ei niitä käytä. Merkityksellistä näyttääkin olevan se, miten ympäristö suhtautuu puhujan puhetapaan: Jyväskylässä savolaismurteiden piirteet eivät nouse esiin, eikä puhuja silloin itsekään kiinnitä niihin huomiota. Myöskään N30TaOu ei ole joutunut Oulussa selittelemään alueellista taustaansa, sillä kainuulainen puhetapa ei ole siellä noussut huomion kohteeksi. Seinäjoella

Kainuun murre taas on poikkeava kielimuoto, ja jos ympärillä olevat ihmiset kiinnittävät siihen huomiota, joutuu puhujakin luultavasti pohtimaan omaa puhetapaansa.

Informanttieni kuvailuissa toistuu se, että oma kieli nähdään niin sanottuna sekaidiolektina eli jonkinlaisena sekoituksena useampia aluemurteita. N65OuHe kertoo, että hänen idiolektissaan on sekoittuneena monia murteita. Vuosikymmenet pääkaupunkiseudulla ovat vaikuttaneet häneen, ja myös Pohjois-Pohjanmaan murre kuuluu hänen puheessaan. Hän epäilee sen johtuvan Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan maantieteellisestä läheisyydestä. N30TaOu kertoo puhuvansa rennoimmillaan Kainuun, Oulun ja Tampereen murteiden sekä yleiskielen sekoitusta. Hän kertoo, että hän on poiminut elämänsä varrelta puheeseensa tiettyjä tapoja sanoa joitain asioita, eivätkä ne välttämättä kiinnity suoraan mihinkään aluemurteeseen. Murteellisuudet saattavat siis olla joitain ilmaisuja tai yksittäisiä sanoja, jotka ovat tulleet osaksi puhujan idiolektia. Sanat tai ilmaukset ovatkin luultavasti helpommin omaksuttavia kuin kokonainen uusi ääntämistapa. Sanasto voi myös aiheuttaa poikkeavaa ääntämystä enemmän väärinymmärryksiä uudessa ympäristössä, minkä takia siihen kiinnitetään enemmän huomiota kuin vaikkapa vokaalien takaiseen ääntämykseen.

N30OuHeTa kertoo, että joskus kun hän kertoo muuttaneensa Tampereelle Helsingistä, puhekumppani ei kyseenalaista lainkaan hänen taustaansa vaan ottaa todesta hänen helsinkiläisyytensä. N30OuHeTa ottaa tämän todisteena siitä, että kainuulaisuus ei kuulu hänen puheessaan kovin vahvasti. Todellisuudessa se voi kuitenkin kertoa myös ihmisten kykenemättömyydestä tunnistaa puhetapojen eroja eikä niinkään N30OuHeTa:n Kainuun murteen heikkoudesta. Ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa mielikuvia puhekumppanista tehdään puhettavan lisäksi myös muiden asioiden perusteella.

Kaksi informanttiani, sisarukset N23OuTu ja N28He puhuvat informanteistani leimattomimmin: heidän puhekumppaninsa eivät usein edes usko, että he ovat kotoisin Kainuusta. N23OuTu kuvailee puhetapaansa etelävaikutteiseksi yleispuhekieleksi, ja N28He sanoo puhettapansa olevan normaali mutta nykyään helsinkiläisempi kuin aiemmin. N28He kertoo kuitenkin painottavansa joitain sanoja edelleen kainuulaisittain. Heidän kohdallaan asiaan voi vaikuttaa se, että kumpikaan heidän vanhemmistaan ei ole kotoisin Kainuusta, eikä kotona siis ole lapsuuden aikana puhuttu Kainuun murretta. He kertovat kuitenkin puhettapansa muuttuvan, kun he matkustavat Pohjois-Suomeen, mutta vahvistuvat piirteet ovat usein jaettuina Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun murteiden kanssa.

Kuten N23OuTu ja N28He, lähes jokainen haastateltavistani kertoo, että puhetilanne ja -kumppani vaikuttavat heidän kielenkäyttöön. Kun he vierailevat Kainuussa, he puhuvat murteellisemmin kuin arjessaan Kainuun ulkopuolella. Konsonantit alkavat geminoitua, ja *mä*-pronominit muuttuvat *määksi*. Tätä ilmiötä kutsutaan käsitteellä *lomasuomi* (Nuolijärvi 1986a, 301–306). Poikkeus tähän on M29HeKuJy, jonka puhetapa on hänen itseraportointinsa perusteella aina samanlainen. Esimerkiksi töissä ja kotona puhutun kielen välillä on sanastollisia eroja, mutta muuten hän kertoo puhuvansa aina samalla tavalla. Se, ettei M29HeKuJy tunnista kielensä vaihtelevan tilanteesta riippuen, voi johtua myös hänen asuinpaikastaan. Puhujan käsitys omasta puhetavastaan ei kuitenkaan välttämättä aina pidä paikkaansa, ja kyvyissä analysoida omaa ja muiden puhetta on eroja ihmisten välillä.

Muutama haastateltavistani mainitsee haastattelutilanteen vaikutuksen kieleen: N30TaOu uskoo puhetapansa muuttuvan yleiskielisemmäksi, kun hän tiedostaa olevansa tarkkailun alaisena. N28SeJy taas on haastattelun aikana käymässä vanhempiansa luona Kajaanissa, ja uskoo, että se vaikuttaa siihen, miten hän haastattelussa puhuu. Jyväskylässä ollessaan hän epäilee puhuvansa eri tavalla, ehkä vähemmän kainuulaisesti.

Informanttien mainitsemisissa tilanteiselle vaihtelulle ja lomasuomi-ilmiölle herkissä piirteissä näkyy, mitkä piirteet ovat puhujan helposti havaittavia. Ei-lingvistit pystyvät kiinnittämään huomiota persoonapronomineihin, koska ne esiintyvät tiuhaan arkikeskusteluissa, ja niissä on melko paljon vaihtelua (Mielikäinen 2005, 104–105). Myös yleisgemiinaatio mainittiin useampaan kertaan piirteinä, joka joko vähenee tai lisääntyy puhetilanteesta ja -kumppaneista riippuen.

Kysyessäni haastateltaviltani tunnistavatko muut ihmiset heidän puhetapansa perusteella, mistä he ovat kotoisin, sain melko yhdenmukaisia vastauksia. Kukaan informanteistani ei kertonut, että heidät olisi puheensa perusteella tunnistettu kainuulaisiksi. Heidän poikkeavaan puhetapaansa oli kyllä kiinnitetty huomiota, mutta useimmiten heidän oli epäilty olevan joko Lapista tai Savosta kotoisin. Eteläsuomalaiset tunnistavat, että puhuja on pohjoisesta, mutta eivät välttämättä osaa paikantaa puhetapaa sen tarkemmin. Pääkaupunkiseutulaisten on havaittu tunnistavan ja paikallistavan murteita heikommin kuin pohjoisemmassa ja idemmässä asuvien (Palander 2011, 179–181). Se, ettei informanttien kainuulaistaustaa tunnisteta, voi johtua siitä, että Kainuu on suhteellisen pieni ja harvaan asuttu alue eivätkä Kainuun murteen erot läheisiin murrealueisiin ole erityisen suuria. Yhteisiä piirteitä on sekä Pohjois-Savon että Pohjois-Pohjanmaan kanssa, minkä takia alueellisen taustan

määrittäminen puheen perusteella voikin olla maallikolle vaikeaa. Informanttini epäilevätkin, että ainoastaan toinen kainuulainen tunnistaa kainuulaisen.

5.2.2 Käsitukset kielen muutoksesta ja sen syistä

Haastateltavani kuvasivat kielenmuutostaan Kainuusta muuttamisen jälkeen kolmella tavalla: puhetapa ei ole muuttunut juurikaan, se on muuttunut tiedostamatta tai sitä on pyritty muuttamaan tietoisesti.

Kuten jo edeltävässä alaluvussa tuli ilmi, M29HeKuJy ja N30Se sanovat, ettei heidän kielensä ole muuttunut juuri millään tavalla Kainuusta lähtemisen jälkeen. N30Se kuitenkin kertoo puhuvansa kainuulaisittain, kun taas M29HeKuJy ei tunnista omasta puheestaan juurikaan murteellisuuksia. Se, että N30Se tunnistaa puhuvansa kainuulaisesti, voi johtua siitä, että hän muutti Kainuusta Etelä-Pohjanmaalle eli täysin toiselle murrealueelle. M29HeKuJy taas on suurimman osan aikuiselämästään viettänyt savolaismurteiden alueella, jossa hänen kielenkäyttönsä ei välttämättä ole noussut huomion kohteeksi.

Useissa tutkimuksissa (mm. Nuolijärvi 1986a, 216–223; Mantila 2004; Aittokoski 2011, 101–106) on havaittu, että naisten ja miesten puhetapojen välillä on eroja. Miesten on havaittu puhuvan murteellisemmin kuin naisten, ja jotkin murrepiirteet, kuten svaavokaali tai geminaatioilmiöt, ovat leimautuneet vahvemmin maskuliinisiksi. Pelkkä sukupuoli ei tätä eroa tietenkään selitä, vaan sukupuoleen kytkeytyvät monimutkaisesti myös monet muut muuttujat, kuten sosiaalinen verkosto ja tausta. Aittokoski (2011, 104–106) on havainnut aineistostaan, että tyttöjen ja poikien vuorovaikutustavat poikkeavat toisistaan. Tytöt esimerkiksi kyselevät enemmän aiempaan puheenvuoroon reagoivia kysymyksiä, ja pojat taas hauskuuttavat toisiaan kertomalla tarinoita. Voikin siis olla, että vuorovaikutustapojen erilaisuuden seurauksena naiset ovat usein tietoisempia kielen variaatiosta ja he mahdollisesti tarkastelevat omaa ja muiden kieltä miehiä enemmän. Oman aineistoni yhden ainoan miehen perusteella en voi luoda tällaista johtopäätöstä, mutta mielestäni on kiinnostavaa, että hän on ainoa, joka ei tunnista omassa puheessaan juuri mitään murteellista.

Puhetavan muuttumiseen tiedostamatta suhtaudutaan kahdella tavalla. Uuden paikkakunnan puhetapa on voinut tarttua vahingossa, ja siihen suhtaudutaan neutraalina tai hieman positiivisena asiana. N25SeTa kertoo Etelä-Pohjanmaan murteen tarttuneen häneen vahvasti, ja hänen oman käsityksensä mukaan se on se puhetapa, joka hänen puheestaan eniten kuuluu tälläkin hetkellä. N28He kertoo puhetapansa muuttuneen helsinkiläiseksi sen kummemmin

sitä muuttamatta, koska hän alkoi viettää aikaa eteläsuomalaisten ihmisten kanssa muutettuaan Helsinkiin. Myös N23OuTu kertoo puhuvansa etelävivahteista yleispuhekieltä, koska se on yleisin puhetapa hänen kaveriporukassaan. Heitä yhdistää se, että heille kieli uudessa asuinympäristössä on ollut vain yksi asia muiden joukossa: siihen ei ole kiinnitetty välttämättä juurikaan huomiota. N28He ja N23OuTu eivät tosin missään vaiheessa elämäänsä ole puhuneet kovin kainuulaisesti, joten heidän puhetavassaan muutos ei ole ollut välttämättä kovin suuri.

Puhetavan muuttuminen tiedostamatta saattaa myös olla puhujalle ikävä asia. N65OuHe ja N30OuHeTa sanovat, että he eivät enää hallitse Kainuun murretta, ja tuntuvat surevan asiaa jonkin verran. He kokevat, että muut murteet ja erityisesti sanojen pikapuhemuodot ovat sekoittuneet heidän puhetapaansa, vaikka he pyrkivät niitä välttämään. Tämä käsitys on hieman ristiriidassa sen asian kanssa, että heidän kummankin puheessa edustuu runsaasti monenlaisia Kainuun murteen piirteitä. Ehkä heillä on muita informanttejani tarkempi käsitys Kainuun murteesta tai ehkä he pitävät murretta suuremmissa arvossa ja haluaisivat hallita sen yhtä hyvin kuin heidän päässään elävä ideaalipuhuja.

Joskus puhetapaa pyritään muuttamaan myös tietoisesti. N28SeJy halusi erottautua kainuulaisesta puhetavasta jo Kainuussa asuessaan ja koki ristiriitaa esimerkiksi tekstiviestejä kirjoittaessaan. Kainuun murteella kirjoittaminen tuntui ”nololta ja juntilta”, mutta myös yleiskielellä kirjoittaminen olisi tuntunut väärältä. Hänen kohdallaan motivaatio muutokseen siis lähti Kainuun murteesta käsin: se ei tuntunut hänelle oikealta ja sopivalta. Hänen mielessään Kainuun murteeseen liittyy mahdollisesti joitain sellaisia mielikuvia, joita hän ei halua itsestään muille välittää. N28SeJy nostaa esiin sanat *näky* ja *mahdollinen*, joiden kirjoitusasua pohti. Ensimmäisessä häntä häiritsi murteellinen yleisgemmaatio ja jälkimmäisessä taas yleiskielinen *d*, jonka hän päättikin tiputtaa sanasta pois. Tässä näkyy piirteiden stigmatisoituminen ja prestiisi: yleisgemmaatio on joidenkin korvissa negatiivisella tavalla murteellinen, kun taas *d*:n katovariantilla on jonkinlaista prestiisiä. Sen prestiisiasemasta kertoo myös se, että se on yleistynyt myös Länsi-Suomessa, jonka murteisiin se ei alun perin kuulu.

N30TaOu on pohtinut puhetapaansa paljon, ja se on hänelle myös identiteetin osoittamisen väline. Tampereelle muuttaessaan hän alkoi omien sanojensa mukaan siistimään puhettaan yleiskielisemmäksi, jottei erottuisi niin paljon ympärillä olevista ihmisistä (esimerkki 15). Hän myös kuvaa Tampereen murretta itselleen sopivaksi ja sellaiseksi, jota mielellään oppisi

ja puhuisi enemmänkin. Ouluun muutettuaan hän taas on halunnut erottautua oululaisista, eikä siksi enää välttele Kainuun murteen puhumista samalla tavalla kuin Tampereella. Tampereen murretta hän ei enää Oulussa koe voivansa puhua, sillä siinä ympäristössä tamperelainen puhetapa tuntuu liian erottavalta. Hän kertoo havahtuneensa siihen, että puhetapaa pitäisi taas siistiä, sillä tamperelainen *r* ei enää oululaisessa ympäristössä kuulostakaan sopivalta (siistimisestä Mielikäinen–Palander 2014, 232–234).

- 15) - - sillõj ku mä muutin ouluun niim mä niinj kun halusin säelyttääm mahõllisimmam paljon sitä tampereem murretta että mä- mä kuulostan siltä et mä en olet teikäläisiä et mä en ole oulusta. [naurua] joka kuulostaa, joteñki vähä hassulta nyt mutta, se joteñkik ku s_voli nii iso osa sⁱtä idẽntiteettiä nii siinä mä varsin̄ki yritin vältelläs sitä. tampereella asuessa yritiv vältelläs sitä kaennuum murretta, ja sitte nyt oulussa oon yrittänyv vältelläs sⁱtä oulun, oulum murretta, mutta en välttämättä sⁱtä kajnnuum m-. [sana katkeaa, luultavasti "murretta"] (N30TaOu)

N28SeJy:n, N25SeTa:n ja N30TaOu:n kohdalla näkyy selvästi kielen kytkeytyminen identiteettiin. Puhetavan tietoisessa muuttamisessa voi havaita kahdenlaista motivaatiota. Oman lähtöalueen kielessä on ollut jotain, josta on haluttu eroon, tai muuttopaikkakunnan kielessä jotain niin miellyttävää, että sitä on haluttu osaksi omaa puhetapaa. Nämä motivaatiot voivat esiintyä myös yhdessä, ja ne vaikuttavat vaihtelevan kieliympäristöstä riippuen.

Murteeseen liittyvät kielteiset kokemukset voivat vaikuttaa haluun muuttaa omaa puhetapaa. N23OuTu, N28SeJy ja N30TaOu kertovat haastattelussa omaan kielenkäyttöön liittyvistä negatiivissävyyteisistä kokemuksista. Jokainen heistä on ollut tilanteessa, jossa heidän kieleensä on kiinnitetty huomiota, kun he ovat puhuneet Kainuun murretta. Puhetapaa ei välttämättä ole kommentoitu suoraan negatiivisesti, mutta sen erilaisuuteen on kiinnitetty huomiota. Jokaisella heistä tämä kokemus on jäänyt mieleen ja mahdollisesti vaikuttanut siihen, että he ovat tietoisesti pyrkineet välttämään tunnistettavien murrepiirteiden käyttöä. Varsinkin nuorelle, joka ei halua erottua ikätovereistaan, tällainen huomio voi olla epämiellyttävää. Kuten alla olevassa esimerkissä 16 N28SeJy kuvaa, kommentoija ei välttämättä tarkoita pahaa kommentoidessaan hänen puhetapaansa, mutta N28SeJy:stä huomion kiinnittäminen puhetavan erilaisuuteen ei kuitenkaan ole tuntunut mukavalta.

- 16) mä luule_vet siihel liittu myös niin̄ku, en en muistat tilãnteita mutta uskoisinn_v että joku muu on vähän niin̄ku kommentoijn̄u että *et sää vois sanoat tolla tavalla*. et vaikkei ois välttämättä tarkottanus siinä pahaa mut kummin̄ki on siinä joteñkin niin̄ku 'osõttanus sen_v että *toi o' 'aika erillaista, miten sä sanot*. (N28SeJy)

Samankaltainen kokemus on N23OuTu:lla, joka kertoo käyneensä lapsena leireillä, joissa kokoontui samanikäisiä lapsia ympäri Pohjois-Suomea. Esimerkissä 17 hän kertoo tilanteesta, jossa hänen puheessaan ilmenevä yleisgemiatio joutuu huomion kohteeksi, eikä hän pienenä lapsena ymmärrä, miksi muut nauravat hänelle. Ihmisten suhtautuminen tällaisiin kommentteihin on yksilöllistä: toisesta ne saattavat tuntua hyvinkin ikävältä, toinen ei seuraavana päivänä edes muista moisia kommentteja. Kieli ja oma puhetapa on kuitenkin hyvin henkilökohtainen asia, ja sen arvostelu tai naurunalaiseksi tekeminen osuu aina ihmisen persoonallisuuteen.

17) muistan kyl niinkul lapsena, lapsena sai kommentteja siitä jossail leireillä että [naurua] *et sä vois sanoon noi*, tyylii et et vo- et, niinku, sillee t oli joku, joku tilanne ja sit oli sillee t no mitem mun pitäs sit sannoot tai jotakij ja sit ne kaikki vaan nauraa ja mä oon sillee häh. (N23OuTu)

Toisenlaisiakin kokemuksia on. N30OuHeTa ei ole koskaan kuullut, että kukaan suhtautuisi Kainuun murteeseen negatiivisesti (esimerkki 18). Hän nostaa esiin Porin ja Rauman murteet kielimuotoina, joista puhutaan yleisesti ruman kuuloisina, ja kertoo myös huomanneensa, että savolaismurteisiin suhtaudutaan yleensä positiivisesti. Yleinen käsitys on, että esimerkiksi puhelinmyyjät on myyvät paremmin, kun he puhuvat savolaisittain. N30OuHeTa ajattelee, että tämän seurauksena jotkut sellaisetkin, jotka eivät ole kotoisin Itä-Suomesta, ovat opetelleet puhumaan Savon murretta. Tällainen diskurssi saattaa rohkaista joitakin puhumaan omaa luonnollista savolaista murrettaan.

18) sellasta enn ook kyllä koskaan tunnistanu' 'että, et sitä haluais joteņkip piilottaa et enemmänki korosttaak ku, kuin piilottaa. että ei, ei tota., ja sittem myöski, se varmaan niinku,. em mä ook koskaņ kuullu et kukaa sanois että kajnuum murre oņ kyllä ihah hirvveetä. (N30OuHeTa)

Vaikuttaa siltä, että puhujan oma persoona sekä mielikuvat ja käsitykset vaikuttavat kielen mahdolliseen muutokseen. Jos puhuja uudessa asuinpaikassaan kokee jonkinlaista – vaikka tiedostamatontakin – halua erottua ympärillä olevista ihmisistä, hän saattaa pitää tiukemmin kiinni kainuulaisesta puhetavastaan. Jos hän taas kokee uuden paikkakunnan ja kieliyhteisön itselleen merkitykselliseksi, sen puhutavan piirteitä omaksutaan herkemmin. Nämä asiat eivät kuitenkaan välttämättä aina kuulu puheessa odotuksenmukaisella tavalla.

5.3 Käsitukset uuden asuinpaikan kielestä ja sen puhujista

5.3.1 Uuden asuinpaikan puhetapa

Informanttieni ajatukset aiemmista ja nykyisistä asuinpaikoistaan mukailevat Mielikäisen ja Palanderin (2014, 79–106) tutkimusten löydöksiä. Heidän mielikuvansa uuden asuinpaikan puhetavasta vaihtelevat muun muassa sen mukaan, kuinka lähellä Kainuuta alue on joko puhetapansa tai maantieteellisen sijaintinsa kannalta. Maantieteellisesti kauas Kainuusta muuttaneet kertoivat kiinnittäneensä huomiota puhetapaan ja sen erilaisuuteen, kun taas esimerkiksi lähempänä sijaitsevan Oulun murre koettiin tutuna ja helposti omaksuttavana.

Jyväskylässä asuva informanttini M29HeKuJy kuvailee Jyväskylän puhetapaa ”äärimmäisen neutraaliksi” ja kyseenalaistaa ajatuksen, että Jyväskylässä puhuttaisiin murretta (esimerkki 19). Myöskään N28SeJy:n mielestä Jyväskylän puhetavassa ei ole juuri mitään erityisen tunnistettavaa. Heidän kainuulaistaustansa voi kuitenkin vaikuttaa siihen, ettei juuri mikään Jyväskylän murteessa nouse heidän huomionsa kohteeksi, kuuluvathan sekä Jyväskylä että Kainuu savolaismurteiden alueeseen.

19) se o äärimmäisen neutraali, jyväskylähä on niinkö eihän täällä oom mitääm murretta. keskisuomen murre, mikä se on. ei sellasta oot täällä kaikki puhuu vaa ihan normaali suomea. (M29HeKuJy)

Käsitys Jyväskylän puhekielestä puhtaana suomen kielenä on vanha stereotypia, joka perustuu muun muassa sille, että 1800-luvun lopulla ruotsinkielisiä saapui opiskelemaan suomea Jyväskylän alueelle. Jyväskylä oli silloin täysin suomenkielinen ja vapaa ruotsin vaikutuksesta mutta ei suinkaan murteeton. (Mielikäinen–Palander 2002, 93; 2014, 87, 110.) Käsitys voi pohjautua osaltaan myös siihen, että Jyväskylä on keskellä eteläistä Suomea, ja sen ajatellaan sijaintinsa takia olevan neutraalia.

Myöskään Oulun murre ei herätä kaikissa informanteissani vahvoja mielikuvia. Monille kainuulaisille puhetapa on melko tuttu, ja siinä on useita yhtäläisyyksiä Kainuun murteen kanssa. N65He mainitsikin, että Oulun murre on kainuulaiselle helposti omaksuttavaa. N30TaOu:n puoliso on Pohjois-Pohjanmaalta kotoisin, minkä takia alueen puhetapa oli hänelle tuttua jo ennen sinne muuttoa. Juuri tuttuuden takia Oulun murteesta ei välttämättä ole vahvoja mielikuvia: kun on tavannut monia erilaisia ja eri-ikäisiä saman murteen puhujia, stereotyyppien luominen on vaikeampaa.

Dennis Prestonin (2004) teoretisoinnin mukaan käsitykset kielestä ja sen puhujista yhdistyvät toisiinsa. N28He on lapsuudessaan ja nuoruudessaan viettänyt aikaa pohjoispohjalaista murretta puhuvien kanssa, eivätkä kaikki hänen kokemuksensa ole olleet positiivisia. Tästä syystä hän suhtautuu Oulun murteeseen negatiivisemmin kuin esimerkiksi pääkaupunkiseudun murteeseen.

Pohjalaisalueen toiselle puolelle, Seinäjoelle, oli päätynt kolme informanttiani (N25SeTa, N30Se ja N28SeJy). Jokainen heistä oli muuttanut sinne suoraan Kainuusta, minkä takia puhetapojen välinen kontrasti oli heille hyvin näkyvillä. N30Se kertoo Seinäjoen murteen kuulostavan kivan leppoisalta, ja myös N25SeTa puhuu murteesta lämpimästi. Hän kertoo pitävänsä Etelä-Pohjanmaan murteesta kovasti, ja puhetapa ja siihen kuuluvat hauskat sanat huvittavat häntä ja hänen kainuulaisia läheisiään.

Informanttieni kuvauksissa Seinäjoen puhetavasta ja puhujista on kaikuja ikivanhoista heimostereotyyppioista (Ojalainen 2025). N28SeJy kertoo eteläpohjalaisen puhetavan olevan ronskia, ja ”puukkojunkkarius ja asenne” yhdistyvät murteeseen erityisesti Seinäjokea ympäröivillä pienemmillä paikkakunnilla. Pohjalaisuuteen liitetään maskuliiniseksi miellettyjä piirteitä, vaikkei sitä kukaan informanteistani eksplisiittisesti ilmaisekaan. Tällaiset mielikuvat voivat osaltaan johtua myös siitä, millaisia pohjalaisia hahmoja mediassa esiintyy: ensimmäisenä pohjalaisuudesta tulee monille mieleen esiintyjäryhmä Duudsonit tai entinen hiihtäjä Juha Mieto – kaikki heistä varsin maskuliinisia hahmoja. (Ks. myös Mielikäinen–Palander 2014, 79–106, 107–111.)

Tampereella asunut informanttini N30TaOu sekä siellä tällä hetkellä asuvat N30OuHeTa ja N25SeTa kuvailevat Tampereen murretta vastakkaisesti sekä korviin pistäväksi että huomaamattomaksi. Korviin pistäväksi puhetapaa kuvannut N30TaOu muutti Kainuusta suoraan Tampereelle, jolloin kielimuotojen ero oli luultavasti varsin huomattava. N30OuHeTa ja N25SeTa taas päätyivät Tampereelle asuttuaan välissä muualla, ja he olivat ehkä noiden vuosien aikana jo tottuneet Kainuun murteesta poikkeavaan puhetapaan.

N30OuHeTa ja N30TaOu ovat havainneet eroja nuorten ja vanhojen tamperelaisten puhetavassa. N30TaOu kertoo vanhojen ihmisten puhuvan erityisen hämäläisittäin, ja N30OuHeTa puolestaan epäilee internet-ajan mädättäneen hänen nuoret tamperelaiset tuttunsa, jotka eivät hänen mukaansa puhu tamperelaisittain. Hänen kuvailemansa ero ilmenee erityisesti murre sanoissa, joita nuoret eivät enää tunne eivätkä käytä samalla tavalla kuin vanhemmat sukupolvet. Hän epäilee, että Tampereen murre on muuttunut paljon hänen

tuttujensa lapsuudesta tähän päivään ja että se jatkaa muuttumistaan. Kumpikin informanteistani suhtautuu Tampereen murteeseen neutraalin positiivisesti: se ei juurikaan kuulu tai näy heidän arkisessa elämässään.

Turun murre on kansanlingvivistisesti hyvin tunnistettu, ja joissain tutkimuksissa se on luokiteltu Suomen suurista kaupungeista murteellisimmaksi (mm. Mielikäinen–Palander 2002, 94–95). Turussa asuva informanttini N23OuTu kuvailee Turun murretta rennon kuuloiseksi. Hän sanoo, että vaikka sanoissa esiintyy loppuheittoa, turkulainen puhetapa ei kuulosta kovin nopealta. Hän arvelee, että jossain muualla yhtä nopea puhe voisi kuulostaa siltä, että koko ajan on kova kiire, mutta Turussa puheesta syntyvä mielikuva ei ole kiireinen.

Haastateltavistani ne, jotka asuivat tai olivat asuneet Helsingissä, kuvailivat Helsingin puhekieltä nopeaksi ja leuhkaksi. Myös Aila Mielikäinen ja Marjatta Palander (2014, 105–106, 110–111) ovat omissa tutkimuksissaan havainneet samankaltaisia luonnehdintoja. Helsingin puhekieleen kohdistuvia asenteita on tutkittu kansanlingvivistisesti, ja on havaittu, että helsinkiläiseen puhetapaan suhtaudutaan varsin negatiivisesti varsinkin pohjoisemmassa Suomessa. Tämä johtuu useista tekijöistä, joissa kielenpiirteet yhdistyvät yleisiin mielikuviiin Helsingistä ja sen asukkaista. Helsinkiläisiä pidetään ylimielisinä kaupunkilaisina, ja tietyt helsinkiläisyyteen liitetyt puhekielen piirteet, kuten jotkin slangisanat ja s:n poikkeava ääntämys⁴, ärsyttävät (Palander 2007, 45–46; Mielikäinen–Palander 2014, 221; Mantila 2025, 116). Nämä mielikuvat tulevat esiin myös omissa haastatteluissani. M29HeKuJy menee jopa niin pitkälle, että sanoo Helsingin puhekielen, ”Stadin slangin”, olevan provosoiva kielimuoto. Nasaalisuus ja sanojen ensitavujen painottaminen häiritsevät häntä ja kuulostavat hänen mielestään ärsyttäviltä. Ensitavujen painottamisella hän saattaa tarkoittaa sitä, ettei toisen tavun lyhyt vokaali pitene kuten savolaismurteissa, ja siksi ensitavu kuulostaa hänen korvaansa tavallista painotetummalta.

Kajaanissa asuessaan N28He oli ajatellut, että helsinkiläiset ja muut Etelä-Suomessa asuvat ovat ylimielisen kuuloisia ja ajattelevat olevansa vähän parempia ihmisiä kuin pohjoisesta tulevat. Myös N65OuHe kertoo kauhistuneensa nuorena muuttaessaan Helsinkiin.

Esimerkissä 20 N65OuHe kertoo, mitä ajatteli helsinkiläisistä muuttaessaan kaupunkiin ja miten hänen suhtautumisensa ajan kanssa muuttui. Hänen kertomuksessaan yhdistyvät

---

⁴ Etinen s ei tutkimusten mukaan ole pelkästään pääkaupunkiseudun puhekielen piirre, vaan ainakin 2000–2010-lukujen vaihteessa sitä käyttivät nuoret naiset ja tytöt ympäri Etelä-Suomen. (Palander 2007, 43; 2011, 69–75; Mielikäinen–Palander 2014, luku 220–221.; Mantila 2025, 116–117.) Kriitikissä sitä kohtaan on siis mahdollisesti kaikuja nuoriin naisiin liitetystä negatiivisista mielikuvista.

helsinkiläisten leuhkan kuuloinen kieli ja kapea maailmankuva, joka hänen mukaansa johtuu siitä, että helsinkiläisten ei ole koskaan täytynyt lähteä kaupungistaan, sillä siellä kaikkea on aina ollut saatavilla.

20) silloin kun mä muutin tänne niin mun mielestä ylipäänsä niinku helsinkiläisten menttaliteetti oli aivan, tyhmä, että n_oli mun mielestä semmosia, mä en tiä tunneta sanaa leuhka mutta semmosia leuhkoja ja vähäl leson kuulosia ja semmosia. ja tota, mulla meni hirveen kaua! 'enneen kum mää niin kun, tota, totuin niitten, menttaliteettiin. mä armahdin heitä mä totesi että pakkohan ne niittenki ollu' 'ihmisiä vaikka ne, niinku puhuu tollaij ja, niill_ on niinkum mun mielestä (- -) hirveen kapee maailmankuva. mä ajatteli iha! 'oikeestin näi että heillä on niinku paljon kapeempi maailmankuva että mua vähän säälitti ne. että tuota, että jos mä ajattelen semmosia ihmisiä jotka on tullut vakka kemistä helsinkiin, taikka kainuusta helsinkiin tai, jostain muuttanut johonki nii niillähän on niinku kaks maailmaa, taikka kaks semmosta todellisuutta elämässä. mutta minun mielestä helsinkiläisillä ei ollut mitään semmosta, mutta tuota niin mä oon nyt vähän ruvennu armahtaan niitä ja mä oon ruvennu vähän ymmärtämäänkin niitä. ja sitte t eihän se niitten vika oo että ne, niinku, raukat, että ne ne asuu täällä niinku (- -) ikään kun lihapatojen ääressä. (N65OuHe)

M29HeKuJy muutti Kainuusta Helsinkiin noin 20-vuotiaana ja asui siellä lyhyen aikaa. Hän kertoo huomanneensa, että Helsingissä on vahva murrepohja. Tämä näkemys on kiinnostava, koska Helsingin alueella puhuttavasta kielestä ei ole tavattu puhua murteena. Käsitteellä *murre* on perinteisesti viitattu alueellisesti rajautuvaan, yhtenäiseen kielimuotoon, eikä pääkaupunkiseudulla ole nähty olevan tällaista. Uudemmassa tutkimuksessa on kuitenkin todettu, että pääkaupunkiseudun puhetapa poikkeaa kaikista aluemurteista niin selvästi, että sen voisi erottaa myös omaksi murrealueekseen. (Palander 2011, 66; Mantila 2025, 113–114.) Se, että Helsingin puhekieltä nimittää murteeksi, saattaa kertoa myös arvostuksesta tai sen puutteesta kielimuotoa kohtaan: M29HeKuJy ei pidä Helsingin puhetapaa neutraalina ja tavoiteltavana yleissuomena, vaan asettaa sen samalle viivalle muiden alueellisten puhetapojen kanssa.

Pelkästään negatiivisesti ei sentään Helsinginkään puhekieltä luonnehdita. N65OuHe sanoo kielen olevan tehokasta, ja hänen mukaansa Helsingissä mennään nopeasti asiaan esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa. Jotain tavoiteltavaa kielimuodossa on myös sen perusteella, että sille ominaisia piirteitä on tarttunut N28He:n puheeseen muutaman vuoden alueella asumisen jälkeen. Heidän asennoitumisensa on siis muuttunut, mitä pidempään he ovat pääkaupunkiseudulla asuneet. On mahdollista, että heidän muuttoa edeltävät stereotypiansa pääkaupunkiseutulaisista todistuivatkin vääriksi, eikä kielikään enää sen jälkeen ole

kuulostanut niin epämiellyttävältä. Tällainen asennoitumisen muutos näkyy myös esimerkissä 20, jossa N65OuHe kertoo alkaneensa ajan kanssa ymmärtämään helsinkiläisiä.

Informanteillani on selvästi enemmän mielipiteitä Helsingin kuin muiden paikkakuntien puhekielestä. Myös moni niistä, jotka eivät ole koskaan asuneet pääkaupunkiseudulla, mainitsee Helsingin. Esimerkiksi N28SeJy epäilee, että Helsingissä hän erottuisi puhettavallaan. Pääkaupunkiseudun puhekieltä pidetään siis vertailukohteena, johon muita kielimuotoja verrataan.

Kenelläkään informanteistani ei ole ollut suuria vaikeuksia uuden asuinpaikkansa puhettavan ymmärtämisessä. Etelä-Pohjanmaalle muuttaneet kertovat, että joitain yksittäisten sanojen merkityksiä heidän on täytynyt varmistaa, mutta muuten murre-erot eivät ole vaikuttaneet kommunikaation sujuvuuteen. Vaikka Suomen sisällä murre-erot ovatkin suuria, ne eivät siis näytä vaikuttavan kainuulaistaustaisen kykyyn ymmärtää kieltä. (Ks. myös Mielikäinen–Palander 2014, 81–84.)

5.3.2 Kommentoidut piirteet ja niiden salienttius

Puhujiin ja kieleen liittyvien mielikuvien ja käsitysten lisäksi informantit puhuvat kielen ilmiöistä, joita ovat uudella asuinpaikkakunnallaan havainneet. Dennis Prestonin (1996) nelijaon mukaan ihmisen kielitietoisuutta voi luokitella sen perusteella, miten paljon ja millaisia ilmiöitä kielestä havaitaan, kuinka yksityiskohtaisia tai yleisiä huomioita niistä tehdään, kuinka paikkansapitäviä huomiot ovat ja kuinka tarkasti ihminen voi imitoida kielimuotoa. Nämä kaikki muuttujat liikkuvat janoilla, jotka eivät ole sidoksissa toisiinsa, mutta joita voidaan kuitenkin tarkastella yhdessä.

Jyväskylässä asuvat informanttini M29HeKuJy ja N28SeJy eivät juurikaan tunnista Jyväskylälle ominaisia piirteitä. M29HeKuJy mainitsee jyväskyläläiseen sanastoon kuuluviksi sanat *eppu-* ja *toppuluokka*, joilla tarkoitetaan ala-asteen ensimmäistä ja toista luokkaa. Hän myös epäilee, että monet hänen jyväskyläläisiksi tunnistamansa sanat (esim. *käikäle*) esiintyvät vain tietyssä ympäristössä, esimerkiksi työpaikalla, eivätkä ne siis välttämättä kuulu laajasti Jyväskylän puhekieleen.

Jyväskylän alueella puhuttavassa murteessa edustuu paljon savolaismurteille tyypillisiä ja kainuulaiselle tuttuja piirteitä. Kainuun murteen tapaan Keski-Suomessa pitkä *aa* ja *ää* edustuu *oa*:na ja *eä*:nä (*maa* > *moa*; *leipää* > *leipeä*). Myös jälkitavujen *A*-loppuiset vokaaliyhtymät (*pappie*, *piippuo*, *pimeä*) vaikuttavat ensisilmäykseltä identtisiltä Kainuun

murteen kanssa, mutta niissä vokaalit eivät äänny diftongina vaan vokaaliyhtymänä. Ero tulee ilmi siinä, että Kainuun murteessa esimerkiksi sanassa *pimeä* jälkitavun konsonantti voi geminoitua, kun taas Keski-Suomessa se säilyy lyhyenä. (Mantila 2025, 131.)

N28SeJy tunnistaa Jyväskylän murteesta toisen tavun vokaalin pidentymisen (esimerkki 21), mutta on mahdollista, ettei hän tunnistaisi sitä, jos siitä ei olisi hänelle ennen muuttoa mainittu erikseen. Myöskään yhteneväisyyksiä Kainuun murteeseen he eivät tuoneet juurikaan esille: koska Keski-Suomen murteessa esiintyvät itäiset piirteet ovat heille tuttuja ja neutraaleja, Jyväskylänkin puhekieli vaikuttaa yleiskieliseltä. Esimerkiksi lounaissuomalaiselle puhujalle jyväskyläläinen puhetapa voisi kuulostaa lähes savolaiselta.

21) jyväskylässä asuessa, ei, ihàn niis selvästi erota, murteita et siel *joonkiv verran siellä on semmosta jyväskyläläestä* [naurua] mutta sit se on niinku, sillai ehkä vähäv vaikeemmin tunnistettavissa - -. (N28SeJy)

Kuten jo aiemmin on tullut esille, puhujat eivät havaitse foneettisia murrepiirteitä kovinkaan tarkasti, minkä takia esimerkiksi juuri vokaalien kestoon tai laatuun liittyviä piirteitä ei yleensä mainita murretta kuvailtaessa. N28SeJy tunnistaa Jyväskylän alueella puhuttavasta kielestä toisen tavun lyhyen vokaalin pidentymän mutta ei kuitenkaan tunnista sitä omasta puheestaan, vaikka sitä hänen idiolektissaan ilmeneekin varsin runsaasti.

Toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus on aiempien tutkimusten mukaan ainakin hämäläismurteiden alueella asuvien keskuudessa laajasti tunnistettu jyväskyläläisen puhutavan piirre (Palander 2011, 108–109, Mielikäinen–Palander 2002, 97; Kaihlavirta 2012, 84–85). Luultavasti juuri tästä yleisestä tietoisuudesta johtuu, että Jyväskylässä asuva informanttini tunnisti tämän piirteen asuinpaikkansa puhetapaan kuuluvaksi mutta ei kainuulaiseksi piirteeksi, vaikka se on yleinen piirre kaikissa savolaismurteissa.

Oulun murteesta informanttini tunnistivat Jyväskylää useampia piirteitä. Vaikka Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun murteet muistuttavat monilta osin toisiaan, on Oulun murteessa myös sellaisia läntisiä piirteitä, joita ei Kainuussa esiinny. Esimerkiksi sananloppuiset *eA*- ja *OA*-yhtymät esiintyvät muodossa *pimiä* ja *puuraa*⁵. N30TaOu kertoo kiinnittävänsä eniten huomiota juuri tähän piirteeseen, ja se kuulostaa hänen mielestään kummalliselta (esimerkki 22). Hän tunnistaa myös persoonapronominien *mää* ja *sää* kuuluvan Oulun murteeseen,

---

⁵ Monoftongiutuneet variantit (*pimee*, *puuroo*) ovat yleistymässä myös Pohjois-Pohjanmaalla (Mantila 2025, 148).

vaikka sanookin käyttäneensä niitä aina. N30TaOu erottaa toisistaan kainuulaisen ja oululaisen svaavokaalin, mutta ei osaa sanallistaa eroa tarkasti. (Esimerkki 10, s. 36.)

22) *makia* ja *oikia* tämän tyyppiset sanat on niinkö semmosia että ne eniten kuuluu- kuulostaa kummalliselta että, ettäh, [huokaus] no tämmöset *mää* ja *sää* nämä mull, o ollu kaikissa murteissa mää oo aina sanonu oikeestaa samalla tavalla. (N30TaOu)

Kansanlingvistiksi hyvin tunnistettu Oulun murteen piirre on vahva yleisgemiaatio, jonka mallin mukaan on muodostettu myös imperfektimuotoja, kuten *näkkee* > *näkkiit*, *lukkee* > *lukkiitte* (Mantila 2025, 149). N30OuHeTa tunnistaa analogiset imperfektimuodot oululaisiksi ja kertoo käyttävänsä niitä oululaisten tuttujensa seurassa välillä itsekin. Hän ei kuitenkaan vaikuta pitävän tätä ainakaan itselleen täysin hyväksyttävänä tapana puhua, vaikka puhuukin asiasta selvästi huumorilla. Myös persoonapronomineihin N30OuHeTa on kiinnittänyt huomiota: hän tiedostaa Kainuussa käytettävän *minä*- ja *sinä*-pronomineja, mutta ei tunne niitä omikseen. Hänen kieleensä on tarttunut Oulussa asuttujen vuosien aikana *mää*- ja *sää*-variantit, joita hän käyttää edelleen (esimerkki 23). Kiinnostavaa esimerkeissä 22 ja 23 on se, että perinteisesti Oulussa yksikön toisen persoonan pronomini on *nää* eikä *sää*. Piirre on varsin silmiinpistävä ja kansanlingvistikin hyvin tiedostettu, minkä takia on mielenkiintoista, että Ouluun muuttaneet informanttini eivät sitä mainitse.

23) oulussaha sanotaan *tekkiin*, ja *näkkiin*, *lukkiin*. niij kyllähän sitä edelleenki sitten kun niitten oululaisten ystäviej kanssa on, tekemisissä ni saattaa, silsellaiseen typeryyteen taas niinku, sortuam mutta, mutta totaa, ja eihän, kainuussaha' 'ei sanotam *mää* ja *sää* nii sitten se, se on jäänyk kyllä sieltä oulusta. (N30OuHeTa)

Seinäjoella asuneet tai edelleen asuvat informanttini N25SeTa, N28SeJy ja N30Se ovat tehneet runsaasti tarkkoja havaintoja Etelä-Pohjanmaan murteesta. Koska Etelä-Pohjanmaan murrealueella esiintyy elävänä murrepiirteitä, joita ei muissa Suomen murteissa tavata, niihin huomion kiinnittäminen voikin olla melko vaivatonta. N25SeTa ja N30Se luettelevat joukon sanoja, joilla he havainnollistavat eteläpohjalaiselle murteelle ominaisia kielenpiirteitä: *tullahan*, *pohojalaanen*, *semmoosta*, *äitee*, *mihinä*, *johonaki*, *tuloo*. Näissä esimerkkisanoissa on kyse jälkitavujen vokaalienvälisestä *h*:sta (*tullahan*), jälkitavujen *i*-loppuisten diftongien oikenemisestä (*pohojalaanen*, *semmoosta*, *äitee*⁶), inessiivisijaisten *jo*-, *mi*-, *ke*- ja *ku*-vartaloisten pronominiinien *hna*-päätteisestä muodosta (*mihinä*, *johonaki*) ja sananloppuisen

⁶ Myös muodossa *äitee* on kyse jälkitavun *i*-loppuisen diftongin oikenemisestä, sillä sana on alkuaan loppunut diftongiin. (Mantila 2025, 118–119.)

pitkän *ee:n* labiaalistumisesta (*tuloo*)⁷. (Nuolijärvi 1986a, 71–92, 96–98; Mantila 2025, 118–120.) Nämä piirteet ovat informanteille kognitiivisesti salientteja, sillä he tiedostavat ne ja pystyvät tekemään niistä huomioita. Prestonin (1996, 40–41) nelijaon mukaan tarkasteltuna havainnot eivät kuitenkaan ole täysin paikkansapitäviä, vaikka voivatkin olla melko yksityiskohtaisia: esimerkiksi sanassa *pohojalaanen* ei ole kyse *i*-loppuisen diftongin alkuvokaalin pidentymisestä, kuten informantti analysoi, vaan diftongin oikenemisestä.

Kielenpiirteiden lisäksi Seinäjoen murteesta on havaittu myös toisenlaisia asioita. N25SeTa mainitsee ruotsin vaikutuksen, joka kuuluu esimerkiksi sanassa *kaffe*. Lisäksi jotkin hassut ilmaukset, kuten *notta ristus*, ovat kiinnittäneet hänen huomionsa. N28SeJy kertoo, että Seinäjoella ”ärrä korostuu ja kiekkahtaa välillä”, millä hän mahdollisesti viittaa yleiskielen *d:n* sijasta esiintyvään tremulantiin. Tämän laajemmin hän ei asiaa kuitenkaan avaa.

Toinen paikkakunta, jonka *r*-äänteen ääntämykseen kiinnitetään huomiota, on Tampere. Tampereella vuosia asunut informanttini N30TaOu sekä hetki ennen haastattelua alueelle muuttanut N25SeTa mainitsivat haastattelussa tamperelaisen *r:n*. Äänne tosiaan poikkeaa monista muista murteista: Liisa Mustanoja ja Michael O’Dell (2004; 2007) ovat tarkastelleet tamperelaisen *r:n* poikkeavaa ääntämystä foneettisin keinoin ja todenneet sen olevan palataalistunut laminaalinen yksitäräinen (puoli)tremulanti. Fonetikan käsitteistöön perehtymätön kuulija voisi siis havaita tamperelaisessa *r:ssä* kaikuja *d-* ja *j*-äänteistä. (Mustanoja–O’Dell 2004, 2007; Mustanoja 2009, 79; 2011, 39, 125.) Toisaalta N25SeTa:n maininta ”pärähtävästä ärrästä” voi tarkoittaa myös yleiskielen *d:n* korvaavaa tremulanttia, joka on Tampereen puhekielille ominainen piirre.

Monet Tampereen murteelle ominaiset piirteet ovat nykyään yleistyneitä puhekielisyyksiä vähintään Etelä-Suomen alueella, osa jopa laajemminkin. Esimerkiksi *A:n* ja *i:n* loppuheitto (*että* > *et*, *yksi* > *yks*) sekä jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien oikeneminen (*kauhea* > *kauhee*) eivät nykyään enää suoraan paljasta puhujan alueellista taustaa. (mm. Mustanoja 2011, 35–36.) Tampereen murteen piirteiden tunnistaminen voikin olla vaikeaa, sillä piirteet voivat kuulua niin monelta alueelta kotoisin olevan ihmisen puhekieleen. Sanaston perusteella tunnistaminen voi olla helpompaa: yksittäisistä puhujan tamperelaiseksi paljastavista sanoista

---

⁷ Useat näistä hyvinkin silmiinpistävästä piirteistä ovat olleet vielä 2000-luvun alussa Kauhavalla yleisiä kaikissa ikäryhmissä: esimerkiksi yleispuhekielinen painottoman tavun *i*-loppuisen diftongin *i:n* kato esiintyy lähinnä verbien imperfektimuodoissa ja sanoissa *semmonen* ja *tämmönen* (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 83–85).

haastatteluissa mainittiin keskustelupartikkeli *nääs* ja tervehdys *moro*, joista jälkimmäistä N30OuHeTa ei ole tavannut samassa mittakaavassa missään muualla.

Turussa asuva informanttini N23OuTu tunnistaa laajentuneen *si*-imperfektin ja loppuheiton turkulaisiksi piirteiksi. Myös toisen tavun vokaalin pidentymää ja sanan prosodista huippua hän osaa imitoida mutta ei nimetä. Loppuheittoa hän nimittää sanojen lyhentämiseksi ja yhdistää sen eteläsuomalaiseen puhetapaan. Kansanlingvivistisesti tunnistetuimpia Turun murteen piirteitä ovatkin laajentunut *si*-imperfekti sekä turkulainen intonaatio, joka johtuu toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituudesta ja siihen liittyvästä sanan prosodisesta huipusta (Palander 2011, 47–49). N23OuTu:lle Turun murteen tunnetuimmat piirteet ovat siis saatavilla, ja hän pystyy tietyssä määrin myös imitoimaan niitä. Kovin yksityiskohtaisia hänen havaintonsa eivät kuitenkaan ole.

Vaikka monilla informanteilla on mielipiteitä Helsingin ja pääkaupunkiseudun puhekielestä ja sen puhujista, itse kielenpiirteistä he osaavat sanoa yllättävän vähän. Piirteitä, joita he kommentoivat, ovat muun muassa ”sanojen lyhentely” eli loppuheitto, *s:n* terävä ääntämys ja nariseva tai nasaalinen intonaatio. N28He kertoo havainneensa, että helsinkiläiset puhuvat nopeasti ja venyttävät sanan lopputavua. Hän ei kuitenkaan osaa kuvailla lopputavun venytystä tarkasti, mutta on mahdollista, että hän tarkoittaa sillä puheen rytmitystä niin, että lausuman alku sanotaan nopeammin ja loppua hieman venytetään. N28He tunnistaa helsinkiläisen puhekielen ilmiöksi myös Stadin slangiin kuuluvat sanat, kuten *dösä* ja *hima*. N65OuHe:n mielestä helsinkiläisillä on kevyempi puhetapa kuin kainuulaisilla, ja epäilee sen johtuvan siitä, että hänen mukaansa Helsingissä sanojen ensitavuja ei painoteta yhtä paljon kuin Itä-Suomessa.

Pääkaupunkiseudun puhettavan piirteiden tarkka analysointi voi olla haastavaa siksi, että useat Helsingin puhekielen piirteet ovat levinneet ympäri Suomen, ja ne ovatkin nykyään lähes koko Suomessa puhuttavan, alueellista leimaa kantamattoman yleispuhekielen piirteitä. Esimerkiksi *A:n* loppuheitto (*tääl, sul*) ja monoftongiutuneet jälkitavun *A*-loppuiset vokaaliyhtymät (*pimee, sanoo, katuu*) ovat yleisesti käytössä myös pääkaupunkiseudun ulkopuolella. (Mantila 2025, 114–115.)

Informantit tekevät nykyisten asuinpaikkojensa puhettavoista paikkansapitäviä havaintoja. Kysymyksenasetteluistani johtuen en voi tarkastella, mitkä piirteet ovat perseptuaalisesti salientteja, vaan jokainen informanttien mainitsemista piirteistä on luonnollisesti heidän tiedostamansa ja siksi kognitiivisesti salientti. Heillä ei ole kielitieteen käsitteistöä käytössään,

kun he puhuvat kielenpiirteistä, mutta he havainnollistavat huomioitaan esimerkkisanoilla. Havaintojen tarkkuudessa on kuitenkin eroa paikkakunnasta riippuen: esimerkiksi jotkin Helsingin ja Tampereen puhekielten piirteet vaikuttavat jäävän herkästi havaitsematta, sillä ne kuuluvat myös yleispuhekieleen. Toisaalta Jyväskylän murteen samankaltaisuus Kainuun murteen kanssa vaikeuttaa havaintojen tekemistä. Myös mielikuvat paikkakunnasta, sen kielimuodosta ja puhujista voivat vaikuttaa siihen, millaisia konkreettisia havaintoja kielestä tehdään. Tunnetuista tai käsitteellistyneistä kielimuodoista, kuten Oulun murteesta, pystytään tekemään tarkempia huomioita kuin esimerkiksi Jyväskylän murteesta, joka usein mielletään kieleltään neutraaliksi.

6 Kielenpiirteiden tarkastelua

6.1 Konsonanttipiirteet

6.1.1 Yleiskielen *d*:n vastineet

t:n heikkoasteiset vastineet ovat historiallisesti erottaneet Suomen murrealueita selvästi toisistaan. Lännessä *t*:n heikon asteen vastineena on perinteisesti ollut tremulantti *r* (hämäläismurteissa myös *l*), idässä taas kato tai jokin siirtymä-äänne (*j*, *v* tai *h*). Nykymurteissa läntisten *r*- ja *l*-varianttien rinnalle on tullut myös yleiskielinen *d*, sillä perinteiset variantit ovat ajan kuluessa leimautuneet negatiivisesti. Itämurteinen katoedustus taas on elävä ja ekspansiivinenkin piirre. *d* on itäsuomalaisten puheessa yleinen lähinnä lainasanoissa ja esimerkiksi sanoissa *äiti*, *täti* ja *setä*, joissa tosin heikkoasteisena varianttina voi esiintyä myös vaihtelematon *t* (*äitin*, *tätin*) (Rapola 1966, 111; Kurki 2005, 125–126; Mantila 2025, 45–53.)

Suomen yleiskielessä *d* esiintyy kotoperäisissä sanoissa yksittäiskonsonanttina, vain sanan sisällä ja useimmiten *t*:n astevaihteluparina. Lainasanoissa *d* voi esiintyä myös sanan alussa (esim. *diftongi*) tai geminaattana (esim. *addiktio*). (Heikkinen 2024, 7–8.) Koko Suomen tilannetta tarkasteltaessa *d* on muita *t*:n heikkoasteisia vastineita huomattavasti yleisempi kaikissa äänneympäristöissä, mutta kun murrealueita verrataan toisiinsa, eroja voi havaita. Esimerkiksi *hd*-yhtymässä kato on *d*-varianttia yleisempi Pohjois- ja Itä-Suomessa, kun taas lännessä ja etelässä *d*:llinen muoto on yleisempi. (Mt., 56–60.)

t:n heikkoasteisten vastineiden käyttö on ollut muutoksessa. Läntisessä Suomessa kato- ja siirtymä-äännevariantit ovat aiempaa yleisempiä, ja idässä puolestaan *d* on lisääntynyt erityisesti lyhyen vokaalin jälkeisessä asemassa. Erot ovat siis hieman tasoittuneet, vaikka ne ovatkin edelleen varsin huomattavia. Äänneympäristö on merkittävä muuttuja: aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että jokaisella murrealueella *d* on suhteessa muihin variantteihin yleisin lyhyen vokaalin jälkeen, harvinaisempi pitkän vokaaliaineksen jälkeen ja vähiten sitä esiintyy *hd*-yhtymässä.⁸ (Kurki 2005, 92–95; Heikkinen 2024, 68–69.) Syy sille, että kato

---

⁸ Kurjen (2005) ja Heikkisen (2024) tutkimuksissa *d*:n vastineisiin luetaan myös tremulantti *r*. Tremulantti on kuitenkin läntinen murrepiirre, eikä sitä itämurteissa esiinny laisinkaan. Heikkisen tutkimuksessa katovariantti oli myös Länsi-Suomessa suosituin *d*:n vastine, vaikka myös *r*:ää esiintyy erityisesti Etelä-Pohjanmaalla. Voisi siis olettaa, että Heikkisen aineiston *d*:n vastineet itäisillä murrealueilla ovat pääsääntöisesti kato ja siirtymä-äänneet *j*, *v* ja *h*. Kurki (2005, 118) tarkastelee tremulantti- ja katotapauksia erikseen mutta ei tee eroa *d*:tä edeltävän vokaaliaineksen pituuden perusteella.

esiintyy yleisimmin juuri *hd*-yhtymässä, on mahdollisesti se, ettei *d*:n katoaminen tässä asemassa aiheuta hankalia vokaaliyhtymiä tai tarvetta äänne­muutoksille (Kuparinen ym. 2022, 317–318).

Seuraavalla sivulla oleva taulukko 1 esittelee aineistoni kaikki *t*:n heikon asteen ilmentymät eri äänneympäristöissä informanteittain. Viittaa kadolla (∅) sekä niin sanottuun absoluuttiseen katoon (*kehata* pro *kehdata*) että tapauksiin, joissa esiintyy siirtymä-äänne *j*, *v* tai *h*. Haastattelujen pituuksissa on runsaasti vaihtelua, ja sen takia joiltain puhujilta on huomattavasti muita enemmän piirteen edustumia. Äänneympäristöt, joissa tarkastelen *t*:n heikkoasteisia vastineita, ovat *hd*-yhtymä, esiintymät lyhyen ja pitkän vokaaliaineksen jälkeen sekä lekseemi *tietää*. Pitkän vokaaliaineksen jälkeiset esiintymät jaan vielä kahtia sen perusteella, esiintyykö variantti sanan alussa vai lopussa. *Tietää*-verbin kadolliset taivutusmuodot (*en tii(j)ä* ~ *tiä*⁹) ovat tuttuja monilla murrealueilla itämurteiden ulkopuolella, ja siksi ne on usein luokiteltu omaksi kategoriakseen. (Nuolijärvi 1986a, 111; Kurki 2005, 127–129.) Näin toimin tässäkin tutkimuksessa, sillä *tietää*-verbiä ilmenee melko paljon useissa haastatteluissa. Muun muassa Kurki (2005, 91, 126) luokittelee myös monikon persoonapronominien genetiivi- ja akkusatiivimuodot (*meidän*, *meidät*) omaksi kategoriakseen, sillä katoedustus on ollut vallalla länsimurteidenkin alueella jo pitkään. Tässä tutkimuksessa ne kuitenkin sisältyvät kategoriaan VV + *d/∅* sanan alussa, sillä esiintymiä on vähäisesti.

Haastattelutilanteen yleiskielistävä vaikutus on otettava huomioon, sillä *t*:n heikkoasteisten vastineiden lukumäärien ero arkipuheessa ei välttämättä olisi aivan yhtä huomattava. Myös haastattelun aihe ja kysymykset saattavat vaikuttaa määrälliseen tarkasteluun vääristäen tuloksia: esimerkiksi *tietää*-verbin suurehko määrä selittyy osittain sillä, että haastattelujen aikana keskusteltiin useaan kertaan niin haastateltavan kuin haastattelijankin tietämyksestä erilaisista asioista. N23OuTu taas sanoo sanan *todellakin* viisi kertaa, mikä havainnollistaa sitä, että yksittäisen puhujan idiolektiin kuuluvat sanat voivat myös näkyä tuloksissa, kun havaintomäärät ovat näin pieniä.

---

⁹ Länsimurteiden alueella esiintyvässä lyhytvokaalisessa *tiä*-muodossa ei ole kyse samasta katoilmiöstä kuin itämurteissa, vaan sen on katsottu syntyneen kulumalla (*tiär(ä)* > *tiä*). Itämurteiden pitkävokaalisessa *tii(j)ä*-tyypissä diftongi *ie* on muuttunut *ii*:ksi. Kummankin muodon kehityksen taustalla on kuitenkin ajateltu olevan pikapuheisuus ja lausepainottomuus. (Kurki 2005, 127, 129.)

Taulukko 1. Yleiskielen *d*:n vastineiden esiintyminen eri äänneympäristöissä informanteittain tarkasteltuna

Taulukossa esitetään ensin koko aineiston *d*- ja katotapausten lukumäärät erikseen ja sitten tapausten kokonaismäärä. Sen jälkeen piirrettä tarkastellaan eri äänneympäristöissä niin, että saman äänneympäristön *d*- ja katotapaukset sijoittuvat taulukossa vierekkäin. Alimman rivin prosenttiosuus on laskettu jokaisesta äänneympäristöstä erikseen.

Informantti	<i>d</i>	∅	Esiintymiä yhteensä	<i>hd</i>	<i>h + ∅</i>	<i>V + d</i>	<i>V + ∅</i>	<i>VV + d</i> sanan alussa	<i>VV + ∅</i> sanan alussa	<i>VV + d</i> sanan lopussa	<i>VV + ∅</i> sanan lopussa	tietää (<i>d</i>)	tietää (∅)
M29HeKuJy	6	8	14	0	3	2	0	1	2	3	0	0	3
N28SeJy	9	2	11	2	1	2	0	5	1	0	0	0	0
N30TaOu	13	9	22	1	3	3	0	4	0	5	0	0	6
N30Se	1	7	8	0	2	0	0	0	1	1	0	0	4
N25SeTa	6	2	8	1	2	2	0	2	0	0	0	1	0
N30OuHeTa	54	9	63	5	2	15	0	14	1	7	1	13	5
N23OuTu	14	9	23	1	1	5	2	4	1	1	0	3	5
N65OuHe	16	10	26	4	7	3	0	4	2	4	0	1	1
N28He	7	3	10	1	1	2	0	2	1	1	0	1	1
Yhteensä	126	59	185	15	22	34	2	36	9	22	1	19	25
%-osuudet	68 %	32 %		41 %	59 %	94 %	6 %	80 %	20 %	96 %	4 %	43 %	57 %

Taulukosta 1 voi havaita, että aineistossani yleiskielen *d* on katovarianttia huomattavasti yleisempi (126–59). Vain kahdella informantilla (M29HeKuJy ja N30Se) katovarianttien määrä on suurempi kuin *d*-varianttien, kaikilla muilla *d* on selvästi yleisempi. Tämä ei toisaalta ole poikkeuksellista, sillä myös Kainuussa *d*:lliset muodot ovat kaikissa muissa kategorioissa paitsi *hd*-yhtymässä yleisempiä kuin kadolliset muodot. (Heikkinen 2024, 57.)

Aineistossani *hd*-yhtymässä katovariantti on yleisempi kuin yleiskielinen variantti, mikä noudattelee Heikkisen (2024, 57–59) tutkimustuloksia pohjoisen ja itäisen Suomen osalta. Ainoastaan kahdella informantilla (N28SeJy ja N30OuHeTa) *d*-variantti on *hd*-yhtymässä yleisempi kuin katovariantti. Kahdella (M29HeKuJy ja N30Se) puolestaan yleiskielisiä varianteja ei *hd*-yhtymässä esiinny ainoatakaan. N28SeJy:n haastattelun kolme *hd*-yhtymää ilmenevät sanoissa *mahdollinen*, *mahollinen* ja *kohdist*a. Kaksi ensimmäistä esiintyvät tilanteessa, jossa hän kertoo pohtineensa, miten kirjoittaisi sanan tekstiviestissä. Niiden – saati muutenkaan näin pienen otoksen – pohjalta ei siis voi tehdä johtopäätöksiä siitä, miten hän yleensä ääntää *hd*-yhtymän.

Pitkän vokaaliaineksen jälkeisessä asemassa yleiskielinen variantti esiintyy 58 ja katovariantti 10 kertaa. *d* on siis huomattavasti katovarianttia yleisempi. Myös tämän kategorian sisällä on vaihtelua: ensitavun jälkeen *d* katoaa tai korvautuu siirtymä-äänteellä yhdeksän kertaa, kun jälkitavussa näin tapahtuu vain kerran, sanassa *rakkauven*. Käyttäessään tätä sanaa N30OuHeTa kertoo Kainuun murteen olevan hänelle rakkauden kieli, eli puheenaiheeseen liittyy affektia. Affektiivisuuden on havaittu vahvistavan esimerkiksi diftonginreduktiota ja geminaatiota, joten sillä voisi olettaa olevan jonkinlaista vaikutusta myös muissa murrepiirteissä. (Aittokoski 2011, 43, 80).

Ensitavun pitkän vokaaliaineksen jälkeen variantti esiintyy yleiskielisessä muodossa 36 kertaa ja jäljempänä sanassa 22 kertaa. Jäljempänä sanassa esiintyvissä tapauksissa on kyse ominaisuudennimien taivutuksesta, *saada*-verbityypistä, monikon genetiivin taivutuksesta ja *suhtautua*-verbistä. Monissa ensitavun jälkeen esiintyvissä tapauksissa taas on kyse sanoista, joissa täytyisi tapahtua diftongin oikeneminen, jotta kato olisi mahdollinen (esim. *syödä* ~ *syyä*, *juoda* ~ *juua*). Kun informantti haastattelussa pyrkii tietoisesti tai tiedostamatta puhumaan tavallista yleiskielisemmin, tällainen sanaan yhtä äännettä laajemmin vaikuttava muoto voi tuntua liian murteelliselta, eikä sitä siksi käytetä.

Lyhyen vokaalin jälkeen *d* on huomattavasti yleisempi kuin katovariantti. Lyhyen vokaalin jälkeisessä asemassa *d*:llisiä tapauksia on 34 ja katotapauksia vain kaksi. Kumpikin niistä

esiintyy N23OuTu:n haastattelussa samassa saneessa (*edes* ~ *ees*). Vartalonsisäisen astevaihtelun ulkopuolisuuden on ajateltu selittävän kadon yleistymistä esimerkiksi juuri sanassa *edes* ja numeraaleissa (*kahdeksan* ~ *kaheksan*) (Kurki 2005, 119). Myös muodon *ees* pikapuheisuus voi vaikuttaa sen herkkyyteen omaksua katovariantti. Taulukon 1 ulkopuolelle olen jättänyt lainasanat, sillä niissä variantti on yleiskielen mukainen lähes poikkeuksetta koko suomenkielisellä alueella (Mantila 2025, 53). Näin on myös omassa aineistossani: yhdessäkään lainasanassa *d*:n paikalla ei esiintynyt mitään muuta äännettä. Kiinnostavaa on kuitenkin se, että lähes jokaisessa aineistoni lainasanoista *d* esiintyy ensitavun lyhyen vokaalin jälkeen. Ainoastaan sanassa *legendaarinen d* seuraa pitkää tavua, joka ei ole sanan ensitavu.

Aineistoni perusteella Kainuusta muuttaneilla verbi *tietää* on heikkoasteisena herkemmin kadollinen kuin *d*:llinen. Ensikatsomalta lukumäärät vaikuttavat melko tasaisilta (*en tiedä* 18 – *en tii(j)ä* 25), mutta lähemmin tarkasteltuna voi huomata, että *d*:llisistä muodoista 13 on peräisin saman henkilön (N30OuHeTa) haastattelusta. Kadolliset muodot jakautuvat tasaisemmin: yhtä (N25SeTa) lukuun ottamatta jokainen, joka käyttää *tietää*-verbin heikkoasteisia muotoja haastattelun aikana, käyttää kadollista muotoa vähintään kerran. N25SeTa:n haastattelussa ilmenee vain yksi *tietää*-verbin heikkoasteinen muoto, jonka hän ääntää *d*:llisenä. Yhden esiintymän perusteella ei siis voi arvioida, onko kadollinen vai yleiskielinen variantti hänen puheessaan yleisempi.

Yleiskielen *d*:n vastineena lännessä esiintyvää tremulanttia ei haastatteluissani esiinny kertaakaan, vaikka monet haastateltavistani asuvat alueilla, joilla varianttia tavataan. Idästä kotoisin olevat puhujat eivät siis näytä omaksuvan tremulanttia omaan idiolektiinsa. Syynä voi olla se, että nuorten ihmisten puheessa *r* on myös sen esiintymisalueilla harvinainen, eivätkä uudelle alueelle muuttaneet nuoret välttämättä juurikaan vietä aikaa itseään reilusti vanhempien paikallisten kanssa. (Mantila 2025, 49.) Piirteen leimallisuus ja poikkeavuus lähtöalueen puhetavasta voi myös olla syynä sille, miksi muuttajat eivät ole omaksuneet *r*-ääntämystä. Kiinnostavaa on se, että esimerkiksi N25SeTa ja N30TaOu puhuvat Pohjanmaan ja Tampereen murteista tärkeinä identiteetilleen ja kertovat omaksuneensa murteen, mutta eivät haastatteluissaan edes mainitse näin keskeistä piirrettä.

N30Se:n haastattelun ainoa *d*:n esiintymä on sanassa *suhtaudun* (esimerkki 24). Tässä kyse on luultavasti akkommodaatiosta, eli haastateltava mukauttaa mahdollisesti kieltään puhekumppaninsa puhetapaan. Kysyin häneltä, miten hän suhtautuu Kainuun murteeseen ja

sen puhujiin ja käytin kysymyksessäni *d*:llistä muotoa, mikä saattoi vaikuttaa myös hänen vastaukseensa. Vaikka N30Se:n haastattelussa esiintyy vain kahdeksan sanaa, joissa *d* tai kato on havaittavissa, voi suhteellisen turvallisesti todeta, että hänellä kato on valtaedustus.

- 24) no musta o ihäna kuullaj jos joku puhuu silleen niinkövä vaikka täällä näin niin tulee semmonen kotösa olo tais semmone et joku muuki puhuu, niinkö,. nii, et lämpi- lämpimällä, lämpimästi *suhtaudun* että ei mittää. (N30Se)

Vaikuttaa siltä, että Kainuusta muuttaneilla *t*:n heikkoasteisen vastineen edustus mukailee koko Suomen tilannetta, eli yleiskielinen *d*-variantti on katovarianttia yleisempi. Vaihtelua kuitenkin esiintyy: joillakin informanteista itäinen katoedustus on vahvempi tämän piirteen osalta. *d*:n käyttö ei aineistoni perusteella yksiselitteisesti korreloi muun murteellisuuden kanssa. N30OuHeTa on yksi murteellisimmista haastateltavistani, ja hänen puheessaan edustuu runsaasti ja taajaan Kainuun murteelle ominaisia piirteitä, kuten yleis- ja erikoisgemmaatiota ja diftonginreduktiota. Hän kuitenkin poikkeaa prototyypisistä savolaismurteiden puhujasta *d*-äänteen osalta. Esimerkissä 25 on kahdeksan kohtaa, jossa yleiskielen *d*:n paikalla voisi olla kato tai siirtymä-äänne, mutta informantti ääntää jokaisen niistä yleiskielen mukaisesti. Kuten jo aiemmin tuli ilmi, *tietää*-verbin taivutusmuodot edustuvat usein kadollisena myös länsimurteiden alueella. Sama pätee astevaihtelun ulkopuolisiin sanoihin, kuten *edes*. Tässä esimerkissä onkin kiinnostavaa se, että juuri nämä sanat ääntyvät N30OuHeTa:n puheessa *d*:llisinä, vaikka muuten hän puhuu savolaistyypisesti.

- 25) jotènk in noissa murteissa ov vähä sama et em mää ku osä ihmisistähäh heti niinku, tietää ja tunnistaa ja, ja sittek ku ei tavallaan *tiedän* niitä semmosia, ominais, vaikka niinku, miun ja siun ja tämmösiä nii em mäm oikeestaan *tiedäm* mistä, ne, on. että *tiedän* ihmisiä jotka asuu jossain jotka puhuu sillä lailla, mutta mä en *edes tiedä* että onko ne sieltä niinku alumperin kotösi että, että että, niin ni sitte, tota en, en oikeestaan siitä *savolaisuudestakaat tiedäs* sitte että mitkä ne on ne sellaset mitkä määrittää savo- *savolaisuudem* puheessa. (N30OuHeTa)

hd-yhtymän osalta piirre vaikuttaa melko vaihtelevalla yksittäisen puhujan idiolektissa. Lähes kaikkien informanttien puheessa esiintyy niin yleiskielen *d*:tä kuin katovarianttiakin, eikä tähän tunnu löytyvän mitään selkeää säännönmukaisuutta. Jonkinlaista *hd*-sanojen yleisyyteen liittyvää selitystä on kuitenkin mahdollista hahmotella. Sanat, joissa *d* esiintyy, ovat useammin harvinaisia sanoja, kuten *vivahde*, ja kadolliset taas hieman useammin esiintyviä,

kuten *mahollinen*.¹⁰ Sanojen yleisyyden on havaittu aiemminkin olevan variaatioon vaikuttava kielensisäinen muuttuja. Niin sanotun taajuushypoteesin mukaan foneettisehtoiset muutokset alkavat usein taajaan esiintyvistä sanoista. (Phillips, 1984; Kurki 2005, 119.)

Myös astevaihtelun ulkopuoliset sanat suosivat katovarianttia. Aineistossani *hd*-yhtymän 22 kadollisesta edustumasta 15 esiintyy sanoissa, jotka ovat astevaihtelun ulkopuolella ja 15 kadottomasta edustumasta yhdeksän sanoissa, joissa tapahtuu astevaihtelua. Havaintoni noudattelevat Kurjen (2005, 121–123) havaintoja, vaikka hänen aineistonsa onkin kerätty lounaismurteiden alueelta. Myös Pirkko Nuolijärven (1986a, 99–114) muuttajatutkimuksessa havainnot ovat samansuuntaisia: katotapauksia on *hd*-yhtymässä huomattavasti enemmän kuin muissa asemissa. Hänen tuloksensa kuitenkin poikkeavat omistani siinä, että savolaismuuttajilla *d* on katoa huomattavasti yleisempi myös *hd*-yhtymässä. Ehkä kato on yleistynyt Nuolijärven tutkimuksen valmistumisen jälkeen myös pääkaupunkiseudulla niin paljon, ettei sitä enää tarvitse kartella liian murteellisena?

6.1.2 Yleisgemaatio ja itämurteiden erikoisgemaatio

Yleisgemaatio ja itämurteiden erikoisgemaatio ovat Kainuun murteelle ominaisia murrepiirteitä. Yleisgemaatio tarkoittaa ilmiötä, jossa lyhyttä painollista tavua seuraava konsonantti kahdentuu pitkän vokaaliaineksen edellä. Yleisgemaation levikkialue on laaja, ja se kattaa lähes koko Itä- ja Pohjois-Suomen sekä osia länsimurteista. Itämurteiden erikoisgemaatio on kielihistoriallisesti yleisgemaation laajentuma, ja sitä esiintyy enimmäkseen savolaismurteiden alueen pohjois- ja itäosissa. Siinä konsonantti pidentyy pitkän vokaaliaineksen edellä sekä pitkän painollisen että pitkän ja lyhyen painottoman tavun jäljessä. (esim. *matkustaa* > *matkusttaa*). (Palander 1987, 11; Mantila 2025, 58–63.) Joillain puhujilla saman sanan sisällä voi edustua jopa kaksi erikoisgemaation ilmentymää (Romppanen 2010, 42). Sekä yleisgemaatio että itämurteiden erikoisgemaatio ovat eläviä piirteitä, vaikka yleisgemaation onkin havaittu väistyvän esiintymisalueen laidoilla ja nuorten kaupunkilaisten puheessa. Itämurteiden erikoisgemaatio on esimerkiksi Pohjois-Savon nuorilla puhujilla jopa vahvistunut (Nupponen 2011, 48–49).

Koska itämurteiden erikoisgemaatio on kehittynyt yleisgemaation seurauksena, ne liittyvät toisiinsa tiukasti: erikoisgemaatiota voi esiintyä vain murteissa, joissa on myös

---

¹⁰ Määrittelen harvinaisiksi sanat, joita ei löydy Kielipankin Suomen sanomalehtikielen taajuussanastosta (2004). Sanasto sisältää lähes 44 miljoonan sanan aineiston 9996 yleisintä lemmaa.

yleisgemmaatiota (Mantila 2025, 62). Pirkko Nuolijärvi (1986a, 61) ja Marjatta Palander (1987, 210–214) ovat kuitenkin tutkimuksissaan huomanneet, että itämurteiden erikoisgemmaatiota ilmenee myös puhujilla, joiden puheessa yleisgemmaatio on harvinaista tai sitä ei havaita ollenkaan. Tämä ristiriita voi selittyä sillä, että yleisgemmaatio on mahdollisesti alun perin kuulunut puhujan idiolektiin, mutta hän on syystä tai toisesta alkanut välttelemään sitä tietoisesti tai tiedostamatta. Sama välttely ei kuitenkaan ole onnistunut erikoisgemmaation kohdalla, sillä foneettisena eli jatkumomaisena ilmiönä se jää puhujilta herkemmin havaitsematta. Havaitsemista voi siis vaikeuttaa se, että gemmaatta ei itämurteiden erikoisgemmaatiossa ole aina täyspitkä, vaan sen kesto voi olla jotain lyhyen ja pitkän konsonantin väliltä (Mielikäinen–Palander 2014, 156).¹¹ On myös huomattu, että sanan loppupuolella esiintyviä piirteitä on vaikeampaa kontrolloida kuin sanan alussa esiintyviä piirteitä, ja gemmaatan paikka on usein sanan jälkipuoliskolla. (Nuolijärvi 1986a, 61).

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon 2 olen poiminut jokaiselta puhujalta yhteensä 30 sanaa. Puolet niistä sisältää yleisgemmaatioaseman ja puolet aseman, joka mahdollistaa itämurteiden erikoisgemmaation. Sanat on poimittu haastattelun puolivälin tienoilta, jotta alun jännityksen tai lopun väsymyksen vaikutus saataisiin minimoitua. Koska taulukkoon on poimittu esiintymiä vain osasta haastatteluja, lukujen ulkopuolelle jää esiintymiä. Taulukon tarkoitus ei olekaan kertoa absoluuttista totuutta yksittäisen informantin puheesta vaan havainnollistaa eroja ja yhteneväisyyksiä puhujien välillä ja yleis- ja erikoisgemmaatioilmiöiden kesken. Kommentoin taulukon lukujen ulkopuolelle jääviä kiinnostavia asioita tekstissä.

---

¹¹ Myös yleisgemmaatiosta esiintyy väliasteita, mutta niin tapahtuu lähinnä alueilla, joilla yleisgemmaatio on vasta yleistymässä. Äänne muutoksen fonemaattistuttua väliasteita ei enää juurikaan esiinny. (Nahkola 1987, 36–37.) Näin on esimerkiksi Kainuun alueella.

Taulukko 2. Yleisgemaation (YG) ja itämurteiden erikoisgemaation (IEG) esiintyminen informanteittain

Aineistossani ei esiinny yleisgemaation väliasteita, minkä takia jaan sen vain kahteen kategoriaan.

Informantti	YG	Ei YG	YG %	IEG täysi	IEG väliaste	Ei IEG	IEG %
M29HeKuJy	2	13	13 %	5	3	7	53 %
N28SeJy	0	15	0 %	3	6	6	60 %
N30TaOu	0	15	0 %	3	4	8	47 %
N30Se	10	5	67 %	11	0	4	73 %
N25SeTa	0	15	0 %	2	3	10	33 %
N30OuHeTa	1	14	7 %	1	7	7	53 %
N23OuTu	1	14	7 %	0	0	15	0 %
N65OuHe	5	10	33 %	1	1	13	13 %
N28He	1	14	7 %	0	0	15	0 %
Yhteensä	20	115	15 %	26	24	85	37 %

Kuten taulukosta 2 voi havaita, yleisgemaatio on aineistossani harvinaisempi kuin itämurteiden erikoisgemaatio. Vain N30Se:llä yli puolet yleisgemaatioasemista edustuu geminoituneina, kaikilla muilla geminoitumaton variantti on huomattavasti geminaattaa yleisempi. Informanteistani kolmella yleisgemaatiota ei esiinny poimituissa sanoissa lainkaan ja neljällä informantilla vain yksi tai kaksi kertaa.

Itämurteiden erikoisgemaatio on aineistossani huomattavasti yleisempi kuin yleisgemaatio. Kuten taulukosta voi havaita, täysiä ja puolipitkiä geminaattoja on poimituissa sanoissa lähes saman verran, ja suurimmalla osalla haastateltavistani esiintyy kumpaakin varianttia. Jonkinasteista itämurteiden erikoisgemaatiota esiintyy seitsemällä yhdeksästä informantista, ja neljällä heistä geminoituneita tapauksia on yli puolet.

Vain kahdella (N23OuTu ja N28He) yksikään poimituista 15 itämurteiden erikoisgemaatioasemasta ei esiinny geminaatallisena. Myös N65OuHe:n puheessa erikoisgemaatio vaikuttaa suhteellisen harvinaiselta: 13 poimituista tapauksista on geminoitumattomia. Hänen kohdallaan kiinnostavaa on, että hänellä esiintyy informanteistani toiseksi eniten yleisgemaatiota, mutta itämurteiden erikoisgemaatio vaikuttaa olevan hänen puheessaan varsin harvinainen ilmiö. Tämä soti vastaan hypoteesiani ja aiempien tutkimusten havaintoja, joiden mukaan yleisgemaatio olisi harvinaisempi kuin erikoisgemaatio. Hypoteesi pohjautuu kuitenkin sille ajatukselle, että koska yleisgemaatio on erikoisgemaatiota paremmin tiedostettu piirre, sitä on mahdollista vältellä. Jos puhuja ei

haluakaan vältellä yleisgemmaatiota vaan ehkä jopa korostaa piirrettä puheessaan, sekin on tiedostettavuuden takia mahdollista.

Vaikka taulukosta sitä ei voi havaita, informanteistani jokaisen puheessa ilmenee itämurteiden erikoisgemmaatiota tai he vähintään osaavat imitoida sitä kuvaillessaan kainuulaista puhetapaa. Esiintymämäärissä on kuitenkin paljon vaihtelua. N23OuTu:n puheessa esiintyy koko haastattelun aikana spontaanisti vain kaksi erikoisgemmaatallista tapausta, mutta hän osaa kuitenkin imitoida sitä kuvaillessaan Kainuun murteen eroja muihin murteisiin (esimerkki 26). Hän siis tiedostaa piirteen olemassaolon, mutta se ei juurikaan kuulu hänen omaan puhetapaansa.

26) joku niijku että, käyttää silleen sanaa *kehtaa* muodossa vii- tai silleen niijku viitsiät tarkoituksessa. nii seki 'on. ja sit jos se on niijku *kehittaa*, jos se tulee niijku, ni sitte sillee, todellaki. (N23OuTu)

N30OuHeTa:n puheessa itämurteiden erikoisgemmaatiota esiintyy hyvin runsaasti. Esimerkissä 27 hyvin lyhyessä katkelmassa erikoisgemmaatio ilmenee neljä kertaa, joista kaksi täyspitkänä ja kaksi puolipitkänä. Yleisgemmaatiota puolestaan 45 minuutin haastattelussa esiintyy vain neljä kertaa, mikä on muihin hänen idiolektilleen ominaisiin Kainuun murteen piirteisiin verrattuna hyvin vähän. Tämä voi johtua juuri siitä seikasta, että yleisgemmaatio on hyvin tunnistettava piirre, ja sen takia sen vältteleminenkin on mahdollista. Informantti itse sanoo, että ei ole koskaan tietoisesti vältellyt Kainuun murteen puhumista, mutta on mahdollista, että hän tekee sitä yleisgemmaation kohdalla tiedostamatta.

27) siis hyvill lämmöllä, *suhhtaudun, suhhtaudun kainuum murteeseen* ja ja - -. (N30OuHeTa)

N23OuTu:n haastattelusta poimituissa gemmaatioasemallisissa sanoissa esiintyy ainoastaan yksi yleisgemmaation ilmentymä (*ylleensä*). Se esiintyy tilanteessa, jossa hän kuvailee kainuulaista ihmistä. Myös N28He:n ainoa gemmaatta esiintyy sanassa *puhhuu*, kun hän kertoo tutustaan, joka puhuu hyvin kainuulaisittain. On mahdollista, että he puheenaiheen takia samaistuivat kainuulaiseen tavallista enemmän ja käyttivät siksi itselleen epätyypillistä gemmaatallista muotoa. N30Se:n puheessa gemmaatioasemat esiintyvät melko johdonmukaisesti geminoituneina. Itämurteiden erikoisgemmaation esiintymistä jokainen on täysi gemmaatta, eli väliasteita ei häneen puheessaan esiinny. Myös yleisgemmaatio on hänen puheessaan varsin yleinen piirre. Hän vaikuttaakin tämän piirteen osalta olevan informanteista murteellisiin.

N28SeJy kertoo kiinnostavansa Kainuussa käydessään huomiota sanoihin tai ilmaisuihin, jotka huvittavat häntä. Hän mainitsee esimerkkeinä kaksi tapausta, joissa esiintyy yleisgemmaatio: *hyvää kannaa* ja *vekkaani*. Esimerkistä voi nähdä, miten yleisgemmaatio on yleistynyt suhteellisen uuteen lainasanaan: *vegaani* muuttuu Kainuussa *vekkaaniksi*. Tämän perusteella yleisgemmaation voi nähdä olevan Kainuun alueella elävä piirre, vaikka se havaittavana ja hallittavana piirteenä yksittäiseltä puhujalta saattaakin kadota herkästi.

Gemmaatioilmiöt vaikuttavat tutkimukseni perusteella olevan hyvin vaihtelevia yksittäisenkin puhujan puheessa. Monella heistä esiintyy itämurteiden erikoisgemmaatiota sekä täysin että väliasteeseen geminoituneina muotoina, mutta myös geminoitumaton muoto on yleinen. Erikoisgemmaation on havaittu säilyvän idiolektissa, vaikka toiselle murrealueelle muuttaessaan puhuja olisikin omaksunut uuden murteen piirteitä (Palander 1987, 213). Havaintoni siis vahvistavat aiempien tutkimusten havaintoja. Muuttajien kielessä yleisgemmaatio puolestaan ei vaikuta säilyvän kovin hyvin: valtaedustuksena se on pysynyt vain yhdellä informantilla.

6.2 Vokaalipiirteet

6.2.1 Toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus

Lyhyttä pää- tai sivupainollista tavua seuraavan lyhyen tavun vokaalin puolipituus on piirre, joka esiintyy usealla Suomen murrealueella. Mahdollisesti tunnetuin puolipituusilmiö on lounaismurteissa esiintyvä toisen tavun vokaalin pidentymä, johon liittyy myös sanan tonaalinen huippu, eräänlainen ”kiekaisu”. Puolipituutta löytyy kuitenkin myös Pohjois- ja Itä-Suomesta, mutta erityisesti savolaismurteista ilmiötä ei ole tutkittu kovin kattavasti. (Wiik 1985, 281, 296, 304; Ylitalo 2004, 414–415.)

Koska suomalaisen sosiolingvistiikan perinteessä piirteen nimitys on vakiintunut *puolipitkäksi vokaaliksi*, käytän itsekin tätä käsitettä. Todellisuudessa toisen tavun lyhyen vokaalin pituus vaihtelee runsaasti, eivätkä kaikki pidentyneet vokaalit ole puolipitkiä. Siksi mielestäni korrektimpaa olisikin puhua toisen tavun lyhyen vokaalin pidentymisestä. Myös minun aineistossani vokaalin pituudessa on suuria eroja: kuulonvaraisesti analysoituna esimerkiksi N30Se:n toisen tavun lyhyistä vokaaleista huomattava osa on pidentynyt täyspitkiksi. Tässä tutkimuksessa ja näillä menetelmillä riittävä tarkkuus on kuitenkin se, onko pidentymistä tapahtunut vai ei.

Alla olevaan taulukkoon 3 olen poiminut jokaiselta informantilta 40 sanaa, joissa voi esiintyä toisen tavun lyhyen vokaalin pidentyminen. Osalla informanteista esiintymiä on enemmän kuin 40, sillä poimituissa sanoissa on yhdyssanoja, joissa on kaksi puolipituusasemaa. Esiintymät on poimittu haastattelujen keskivaiheilta. Kuten geminaatioilmiöiden kohdalla, myös tähän taulukkoon poimitujen sanojen ulkopuolelle jää esiintymiä. Taulukon ensimmäisessä sarakkeessa kerron puolipituusasemaisten vokaalien kokonaismäärän, toisessa sarakkeessa lyhyiden vokaalien määrän kokonaismäärästä ja kolmannessa sarakkeessa puolipitkien vokaalien määrän. Viimeisessä sarakkeessa kerron, kuinka monta prosenttia poimituista esiintymistä on puolipitkiä.

Taulukko 3. Toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus informanteittain

Informantti	Yhteensä esiintymiä	Lyhyt V	Puolipitkä V	Puolipitkiä %
M29HeKuJy	42	20	22	52 %
N28SeJy	42	22	20	48 %
N30TaOu	42	11	31	74 %
N30Se	40	13	27	68 %
N25SeTa	40	34	6	15 %
N30OuHeTa	41	18	23	56 %
N23OuTu	40	40	0	0 %
N65OuHe	41	22	19	46 %
N28He	42	34	8	19 %
Yhteensä	370	214	156	42 %

Kuten taulukosta 3 voi havaita, toisen tavun vokaalin puolipituuden esiintymistaajuudessa on suuria eroja informanttien välillä. Vähiten puolipitkiä vokaaleja esiintyy N23OuTu:n haastattelussa: poimituihin tapauksiin ei osunut ainoatakaan. Eniten puolipitkiä vokaaleja puolestaan on N30TaOu:n haastattelussa, jonka poimituista esiintymistä 74 % on pidentyneitä. Neljällä informantilla (M29HeKuJy, N30TaOu, N30Se ja N30OuHeTa) yli puolessa poimituista sanoista toisen tavun lyhyt vokaali on pidentynyt ja kahdella (N28SeJy ja N65OuHe) puolipitkien vokaalien osuus on vähän alle puolet esiintymistä. Vain kolmella (N25SeTa, N23OuTu ja N28He) vokaaleista pidentyy alle 20 prosenttia. Keskimäärin toisen tavun vokaaleista puolipitkiä on 42 prosenttia.

N23OuTu:n koko haastattelussa esiintyy vain kaksi puolipitkää vokaalia, kun taas N30TaOu:n haastattelussa yhdessä virkkeessä niitä on useampia (esimerkki 29). Piirteen esiintyminen korreloi puhujan muun murteellisuuden kanssa, sillä murteellisimmin puhuvilla informanteilla puolipitkää vokaaliakin esiintyy eniten. Sama havainto on tehty myös

aiemmissa tutkimuksissa (Romppanen 2010, 44). Puolipituus eroaa muista tarkastelemistani murrepiirteistä, sillä sen kohdalla piirteen esiintyminen ei useimmiten liity yksittäiseen sanaan, vaan toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus voi esiintyä missä vain sanassa, jossa on puolipituusasema. Esimerkiksi diftonginreduktio tai geminaatio saattaa esiintyä muita useammin tietyissä lekseemeissä, kuten *äiti* (Aittokoski 2011, 41).

28) ehkä siinn_oli *molèmpia* puolia *itèllä* sillai että tiesi *jotèhki* että täyttyy lähttee mut sittej kuitenki on se, nyt jälkeempäij *katòttuna* varsiniki niiniku *hyvå* että, on asunum muuallaki eikä vaa *yhèssä* paikassa koko elämää. (N30TaOu)

Taulukko 4. Toisen tavun vokaalin puolipituus umpi- ja avotavuissa

UT = umpitavu, AT = avotavu

Informantti	UT	Puolip.	Puolip. %	AT	Puolip.	Puolip. %
M29HeKuJy	16	10	63 %	26	12	46 %
N28SeJy	18	10	56 %	22	10	45 %
N30TaOu	20	16	80 %	20	15	75 %
N30Se	18	14	78 %	22	13	59 %
N25SeTa	20	5	25 %	20	1	5 %
N30OuHeTa	21	13	62 %	19	10	53 %
N23OuTu	24	0	0 %	16	0	0 %
N65OuHe	23	12	52 %	17	7	41 %
N28He	18	3	17 %	22	5	23 %
Yhteensä	178	83	47 %	184	73	40 %

Taulukossa 4 tarkastelen sanan tavorakenteen vaikutusta toisen tavun vokaalin puolipituuteen. Avo- ja umpitavujen määrissä ei ole suurta eroa. Suurin vaihteluväli informanteittain tarkasteltuna on kymmenen esiintymää, mutta keskimäärin ero on neljä esiintymää. Taulukosta voi havaita, että tavun umpinaisuus tai avoimuus ei näytä vaikuttavan kovin merkittävästi toisen tavun lyhyen vokaalin pidentymiseen: umpitavuissa puolipitkiä vokaaleja esiintyy enemmän kuin avotavuissa, mutta eroa niiden välillä on vain seitsemän prosenttiyksikköä.

Muun muassa Romppanen (2010, 34–38) on tutkinut tavorakenteen vaikutusta puolipituuden esiintymiseen ja verrannut sitä sanan tavumäärän vaikutukseen. Kaikilla hänen informanteillaan avotavuasemassa puolipituus on voimakkaampaa kuin umpitavuissa, ja myös sanan kaksitavuisuus vahvistaa puolipituutta. Puhujien välillä on kuitenkin eroja, eikä puolipituus toteudu samoilla ehdoilla edes saman murteen puhujilla. Romppanen on tutkimuksessaan tarkastellut ainoastaan pidentyneen vokaalin pituutta ja sen suhdetta

ensitavun vokaalin pituuteen, eikä hän ota kantaa pidentymättömiin tapauksiin. En siis voi suoraan verrata omia tuloksiani hänen tuloksiinsa. Mielenkiintoista kuitenkin on, että omassa aineistossani kaksitavuisissa sanoissa puolipituutta esiintyy 31 prosentissa tapauksista, ja useampitavuisissa sanoissa toisen tavun lyhyt vokaali on pidentynyt 48 prosentissa tapauksista. Vaikuttaa siis siltä, että umpi- ja useampitavuisissa sanoissa puolipituus on yleisempää kuin avo- ja kaksitavuisissa sanoissa. Puolipituuden voimakkuudessa voi tietysti olla eroja, vaikka lukumäärällisesti tilanne vaikuttaakin tältä. Esimerkiksi N30Se:n haastattelun kuulonvaraisesti arvioiden täyspitkiksi pidentyneet vokaalit ovat lähes poikkeuksetta avotavuisia, mutta jokainen sanoista on yli kaksitavuinen.

Toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus on ilmiö, joka vaihtelee runsaasti sekä puhujien välillä että myös yksittäisen idiolektin sisällä. Puhuja saattaa sanoa saman sanan monta kertaa, ja jokaisella kerralla vokaali ääntyy eri mittaisena. (Romppanen 2010, 33.) Esimerkissä 29 (laajempi konteksti esimerkki 4, s. 32) informantti N30TaOu puhuu tuntemistaan kainuulaisista, ja kertoo tuntevansa niin monenlaisia, ettei voi kuvailla mitään yksittäistä stereotyyppistä kainuulaista. Katkelmassa hän sanoo sanan *monenlainen* kahteen kertaan. Ensimmäisessä esiintyy puolipitkä vokaali (*monèllaisia*), mutta toisessa vokaali ei ole pidentynyt. Lauseet ovat muuten samanlaisia, mutta jälkimmäisessä intensiteettisana *tosi* määrittää sanaa *monenlaisia*, ja vokaalin puolipituus ilmenee intensiteettisanassa. On mahdollista, että puhuja haluaa painottaa sanaa, ja sen takia puolipituus ilmenee juuri siinä. Havaintojeni mukaan puolipituus ei useinkaan esiinny peräkkäisissä sanoissa, mikä voi myös selittää sitä, miksi toinen *monenlaisia* ei esiinny puolipituudellisena.

29) mää tunnem *monèllaisia*. - - mää tunnen tosi *monellaisia*. (N30TaOu)

Esimerkissä 30 N65OuHe käyttää kaksi kertaa sanaa *tehokas*, joista ensimmäisessä toisen tavun lyhyt vokaali ei pidenny ja toisessa pidentyy. Pidentymätön vokaali on umpitavussa ja puolipitkä avotavussa. Tämä on ristiriidassa aineistoni yleisen tendenssin kanssa, sillä umpitavuisissa esiintyvät vokaalit pidentyvät hieman avotavujen vokaaleja useammin. Toisenlaistakin selitystä asialle voi hahmotella: esimerkissä *tehokas* esiintyy eri lauseenasemissa. Ensimmäisessä *tehokas* määrittää *kuuloinen*-adjektiivia, joka on lauseen predikatiivi, ja jälkimmäisessä se luonnehtii itse lauseen subjektia. Predikatiivina *tehokas* on painokkaammassa lauseasemassa, ja ehkä siitä johtuen toisen tavun vokaali pidentyy. Aiemmissa tutkimuksissa on kuitenkin havaittu, että lausepainolla ei ole joko juurikaan vaikutusta toisen tavun vokaalin pituuteen tai vokaalin puolipituus on vahvempaa

painottomassa sanassa, vaikka myös päinvastaista on arveltu (Ylitalo 2004, 418; Romppanen 2010, 45, 62–63). On siis todennäköistä, että esimerkissä on kyse idiolektin sisäisestä vaihtelusta, eikä yksiselitteistä syytä löydy.

30) nii tai niin *tehokkaan* kuulosta. mun mielestä se oli aika *tehokasta* ja aika hyvim meni. (N65OuHe)

Alla oleva esimerkki 31 havainnollistaa sitä, miten foneettiset ja siksi vaikeasti havaittavat ja tietoisesti muokattavat piirteet säilyvät puheessa. Esimerkissä N28He yhdistelee sujuvasti itämurteisia ja eteläsuomalaisia (tai yleispuhekielisiä) murrepiirteitä: pronominit *tää* ja *toi* tai sanojen loppuheitto eivät ole ominaisia Kainuun murteelle, mutta ne voivat silti esiintyä samassa virkkeessä toisen tavun vokaalin puolipituuden tai itämurteiden erikoisgemaation kanssa.

31) tää on se, *pesönen*, mm, ja sit sillä on toi viiru tuol kainalossa tollee *hirveen* söpösti, nukkuu siel. (N28He)

Lauri Kettusen (1940, 353–354; 1981, kartat N:o 199 ja 200) mukaan savolaismurteiden pohjoisessa ulkoryhmässä svaavokaali on kehittynyt tavuamuodostavaksi vokaaliksi, eikä se siis ole ylilyhyt siirtymä-äänne. Näin ollen alueilla, joissa toisen tavun vokaalin puolipituutta esiintyy, myös svaavokaali voi olla pidentynyt. N30TaOu ja N25SeTa mainitsevat haastatteluissa muutamia kainuulaisia sanoja (*pulùkka*, *keleekka*, *Salaamelan koulu*, *solòkkusanjko*), joihin liittyy hyvin vahvasti toisen tavun (svaa)vokaalin pidentyminen. He siis vaikuttavat mieltävän puolipituuden kainuulaiseksi piirteeksi, vaikka hahmottavatkin sen enemmän yksittäisten sanojen kuin vokaalin pituuden kautta.

Aineistossani toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus on varsin yleinen piirre, mutta kun prosenttiosuuksia vertaa Tero Kaihlavirran (2012, 95) tutkimuksen tuloksiin, erot ovat hämmästyttäviä. Kaihlavirran tutkimuksen muuttajilla vain 20,2 prosenttia toisen tavun vokaaleista on pidentymättömiä. Vertaillessa täytyy ottaa huomioon se, että Kaihlavirta on analysoinut yhteensä 2531 piirteen edustumaa ja minä vain 370. Voi kuitenkin suhteellisen turvallisesti sanoa, että Jyväskylältä muuttaneilla vokaalin puolipituus on vahvempi piirre kuin Kainuusta muuttaneilla. Ero voi johtua piirteen vahvuuden lisäksi myös siitä, että puolipituus tunnustetaan maallikoidenkin keskuudessa jyväskyläläiseksi murrepiirteeksi, ja siksi Kaihlavirran informantit ovat voineet pyrkiä säilyttämään sitä omassa puheessaan tietoisesti.

6.2.2 Diftonginreduktio

Diftonginreduktio on piirre, jossa *i-*, *u-* ja *y-*loppuiset diftongit väljentyvät: *koirasta* tulee *koera*, *kaurasta* *kaora* ja *käyrästä* *käörä*. Diftonginreduktio ei aina edustu täysin redusoituneeseen muodossa, vaan sen monet väliasteet ovat myös yleisiä. Itämurteiden reduktio on edelleen elävä, joskin labiili ja idiolekteittain vaihteleva piirre. (Nuolijärvi–Sorjonen 2005, 77–80; Mantila 2025, 70–72.) Diftonginreduktio on vokaalien kvaliteettiin liittyvä, ääntämykseltään liukuva eli foneettinen piirre ja sellaisena vaikeammin havaittavissa kuin joko–tai-akselilla liikkuvat piirteet.

Alla olevaan taulukkoon 5 on kerätty jokaiselta informantilta 20 *i-*loppuisen diftongin ilmentymää ja 9–20 *U-*loppuisen diftongin ilmentymää. *U-*loppuiset diftongit ovat puheessa *i-*loppuisia harvinaisempia, minkä takia jokaisen informantin äänitteestä ei löytynyt 20 esiintymää. N28SeJy:n äänitteessä niitä oli 16, N30Se:n äänitteessä 9 ja N25SeTa:n äänitteessä 19. Olen poiminut *i-*loppuiset diftongit järjestyksessä haastattelujen alku- tai keskivaiheilta, eli näiden kahdenkymmenen esiintymän ulkopuolelle jää siis monia redusoituneita ja redusoitumattomia diftongeja. Olen luokitellut diftonginreduktion kolmeen asteeseen: täysi reduktio (*koera*, *kaora*), reduktion väliaste (*koira*, *kaura*) ja ei reduktiota (*koira*, *kaura*). Joissain sanoissa on mahdollista esiintyä myös monoftongiutunut variantti, mutta en luokittele niitä omaksi kategoriakseen, sillä ne ovat Kainuussa niin harvinaisia eikä niitä myöskään esiinny omassa aineistossani yhtä enempää.

Taulukko 5. Diftonginreduktion esiintyminen informanteittain

Informantti	<i>i</i> reduktio	<i>i</i> väliaste	<i>i ei</i> reduktiota	<i>U</i> reduktio	<i>U</i> väliaste	<i>U ei</i> reduktiota	Esiintymiä yhteensä
M29HeKuJy	5	6	9	0	2	18	40
N28SeJy	0	3	17	0	1	15	36
N30TaOu	6	6	8	0	7	13	40
N30Se	0	8	12	0	3	6	29
N25SeTa	2	1	17	0	0	19	39
N30OuHeTa	4	6	10	0	9	11	40
N23OuTu	0	1	19	0	0	20	40
N65OuHe	0	3	17	1	2	17	40
N28He	0	8	12	0	2	18	40
Yhteensä	17	42	121	1	26	122	
%-osuudet	9,4 %	23,3 %	67,2 %	0,7 %	17,4 %	81,9 %	

Taulukosta voi havaita, että diftonginreduktiota esiintyy jokaisen informanttini puheessa. Syy tähän voi olla jo aiemmin mainittu ääntämyksen savolaisvaihe, jonka takia vokaalit ääntyvät taaempaan suussa kuin länsimurteissa (Nupponen 2011, 53). Taulukosta voi havaita, että *i*-loppuiset diftongit redusoituvat useammin ja vahvemmin kuin *u*- ja *y*-loppuiset. Jokaisella informantilla *i*-loppuiset diftongit redusoituvat vähintään väliasteeseen ja neljällä heistä täyteen reduktioon. *U*-loppuiset diftongit puolestaan eivät redusoidu kahdella yhdeksästä informantista lainkaan, ja vain yhdellä (N65OuHe) esiintyy yksi täysi reduktio. Muilla reduktio jää väliasteeseen. Tämä ei kuitenkaan ole poikkeuksellista, sillä Kainuun murteen *u*-loppuisissa diftongeissa reduktio ilmenee yleensä jälkikomponentin puolisuoppeutena (Räisänen 1972, 96–97). Edes vahvan murteellisesti puhuvat kainuulaiset eivät siis välttämättä käyttäisi täysin redusoitunutta muotoa.

Redusoituneiden esiintymien lukumäärissä on vaihtelua informanttien välillä. N23OuTu on informanteistani selkeästi yleispuhekielisin. Häneltä poimimissani esiintymissä on vain yksi väliasteeseen redusoitunut *i*-loppuinen diftongi eikä yhtään *U*-loppuista redusoitunutta diftongia. Esimerkissä 32 hän sanoo kaksi kertaa sanan *laitettu*, joista toisessa ei tapahdu reduktiota ja toinen on redusoitunut väliasteeseen. Vaikka reduktio esiintyykin hänen puheessaan suhteellisen harvoin, jonkinlainen mahdollisuus sille silti on olemassa.

32) - - viirua ärsyttää joku ilmeisesti kovaääninen, kovaäänine' 'ympäristö tai jotakik ku toho on, tyyny *laitettuj* jollaki, en tiiäm mikä työkalu se on mutta *laitettuk* kiinni, pää' 'ympärilles siis. (N23OuTu)

N30OuHeTa on yksi murteellisimmista informanteistani. Hänellä diftonginreduktio on varsin yleinen piirre. Yhteensä 19 neljästäkymmenestä poimitusta tapauksesta redusoituu vähintään väliasteeseen. *i*-loppuisissa diftongeissa myös täysi reduktio on varsin yleinen. Esimerkissä 33 on neljä sanaa, joissa *i*-loppuinen diftongi redusoituu joko väliasteeseen tai täysin.

Huomionarvoista on kuitenkin se, että esimerkissä on monta muutakin sanaa, joissa on reduktioasema (*vanhempaivvapaata*, *koulussa*, *sillai*, *ainoa*, *aina*). Sanoissa *vanhempainvapaa* ja *sillai*¹² redusoituva diftongi on jälkitavussa ja *koulussa* diftongi puolestaan on *u*-loppuinen. Kumpikin näistä seikoista vähentää diftongin taipumusta redusoitua. Sanoissa *ainoa* ja *aina* kyse voi olla lausepainosta: informantti haluaa

---

¹² *Sillai* poikkeaa muista luettelemistani sanoista siinä, että se on puhekielessä esiintyvä kontaminaatiomuoto, joka muodostuu ilmaisusta *sillä lailla*. Vaikka tutkimusta diftongien redusoitumisesta kontaminaatio- tai pikapuhemuodoissa ei tietääkseni ole, uskallan olettaa, että piirre ei ilmene tällaisissa ympäristöissä samalla tavalla kuin muissa.

mahdollisesti painottaa sanaa *vaihtoehto*, ja sen takia sitä edeltävän sanan diftongi ei redusoidu. *Aina välillä* taas vaikuttaa painottomalta lisäykseltä virkkeen lopussa.

33) em mää koe että mää *ojsin* ennen vanhempaiuva- [naurua] vanhempaiuvapaata *raevonnut* tuolla koulussa tai siis sillai niin ku, *kiroillum* mutta nyt tuntuu että se o' 'ainoa *vaihtoehto*, aina välillä. (N30OuHeTa)

Diftongit redusoituvat huomattavasti useammin ensi- kuin jälkitavuissa. Sanapaino lankeaa suomen kielessä ensimmäiselle tavulle, mikä näyttää vaikuttavan juuri ensitavun diftonginreduktiota vahvistavasti. (Aittokoski 2011, 37–38.) Esimerkissä N30OuHeTa kertoo alkaneensa kiroilemaan aiempaa enemmän ja uusissa ympäristöissä lapsen saamisen jälkeen, vaikka hänen tarkoituksensa oli vähentää kiroilua. Tämän ristiriita synnyttää kertomukseen humoristisen sävyn. Savolaismurteiden puhujien on aiemmissakin tutkimuksissa havaittu käyttävän vuorovaikutustilanteissa murretta huumorin keinona, ja erityisesti diftonginreduktio ja itämurteiden erikoisgeminatio vahvistuvat tällaisessa yhteydessä. (mm. Aittokoski 2011, 90–92).

N30TaOu, N65OuHe ja N30OuHeTa puhuvat kaikki haastattelussaan Oulusta. Sanassa *Oulu* diftonginreduktio vaikuttaa tapahtuvan monia muita *u*-loppuisen diftongin sisältäviä sanoja herkemmin. N30OuHeTa:n yhdeksästä väliasteeseen redusoituneesta *u*-loppuisesta diftongista neljä ilmenee sanassa *Oulu*. Myös aineiston ainoa monoftongiutunut *u*-loppuinen diftongi ilmenee, kun N65OuHe puhuu Oulusta (esimerkki 34).

34) m_voli' *oulussa* ensiks ja siellä *oolum* murrehha o_v kuite_vki, kohttuullise, tuttu, sillä lailla, ni ja helppo kainuulaiselle. (N65OuHe)

Myös *Kainuu* ja siitä johdetut sanat vaikuttavat redusoituvan suhteellisen herkästi. Aiheen affektiivisuus voi vahvistaa reduktiota: *Kainuu* paikkana ei ole informanteilleni yhdentekevä tai neutraali, vaan siihen liittyy jonkinlaisia tunteita. Alla olevassa esimerkissä 35 informantti kertoo henkilöstä, joka pitää outona sitä, että hän matkustaa Kainuuseen vapaaehtoisesti ja melko usein. N30OuHeTa:lle *Kainuu* on tärkeä paikka, ja hän on juuristaan ylpeä.

35) - - hän niin kup puhuu *kaennuusta* et hän oli ihan jot_vki, joka kerta kum mä sanon et mä oom men_vssa, lapsen tai *koeran* tai, itsekseni, *kainuuseen* nin se oj jot_vki_v vähä, semmone, miksi, miksi menet sinne - - (N30OuHeTa)

Haastattelun aiheesta johtuen lähes kaikkien informanttien puheessa sana *Kainuu* toistuu useaan kertaan. *Kainuu* on sanana kiinnostava myös siksi, että siinä on reduktioaseman lisäksi mahdollisuus erikoisgeminatiolle. Vaikuttaa siltä, että yksittäinen informantti ääntää sanan useimmiten tietyllä tavalla: esimerkiksi M29HeKuJy:n *Kainuu* on useimmiten

geminaatallinen, mutta diftongi *ai* redusoituu enintään väliasteeseen. N28He puolestaan ääntää sanan ilman geminaatiota mutta väliasteen reduktiolla. N30TaOu:n idiolektissä *Kainuu* edustuu useimmiten sekä täyden geminaatan että reduktion kanssa, mutta hänen siskonsa N25SeTa ääntää sanan yleiskielen mukaisesti ilman reduktiota tai geminaatiota. Esimerkissä 34 *ou* redusoituu kahdesti, mutta sanassa *Kainuu* reduktiota ei tapahdu. Tämä on ominaista N65OuHe:lle, sillä hän ääntää *Kainuun* useimmiten ilman reduktiota tai erikoisgeminaatiota. Kuten kandidaatintutkielmassani päättelin, yksittäisen puhujan idiolektissa on jonkinlainen reduktion perusaste, jonka ympärillä piirre varioi (Myllynen 2023, 24). On mahdollista, että tämä perusaste voi liikahtaa hieman johonkin suuntaan reduktion janalla, kun ihminen muuttaa paikkakunnalta toiselle.

7 Tuloksista kokoavasti

Kahdessa edellisessä luvussa olen käsitellyt informanttien käsityksiä entisten ja nykyisten asuinpaikkakuntiansa kielestä sekä analysoinut heidän puhettaan neljän kielenpiirteen variaation pohjalta. Tässä luvussa yhdistän analyysilukujen havaintoja toisiinsa.

Kaikki informanttini ovat muuttaneet Kainuusta kielellisesti herkässä iässä, 20 ikävuoden molemmin puolin. Tämä ajanjakso on usein sellainen, johon kasautuu useita elämänmuutoksia, minkä on havaittu toimivan kimmokkeena kielenmuutokselle.

Samankaltaiset elämänmuutokset eivät kuitenkaan vaikuta samoilla tavoin jokaisen ihmisen kieleen, vaan yksilön kyvyt säädellä puhetapaansa tiedostamattomasti tai tietoisesti ovat yhteydessä hänen kielelliseen lahjakkuuteensa ja kykyynsä omaksua uusia kielimuotoja. Myös kieleen liittyvät arvostukset ja asenteet vaikuttavat siihen, miten puhuja käyttää murrepiirteitä. (Mustanoja 2011, 76.)

M29HeKuJy ei erityisemmin arvosta pääkaupunkiseudun puhekieltä, eikä luultavasti siksi ole pyrkinyt omaksumaan sen piirteitä, vaikka yleisesti helsinkiläisellä puhetavalla on prestiisiä.

N25SeTa taas kokee Etelä-Pohjanmaan murteen miellyttäväksi kielimuodoksi, ja on tietoisestikin halunnut omaksua joitain siihen kuuluvia piirteitä omaan puheeseensa.

N30TaOu:n suhde Kainuun murteeseen on muuttunut hänen muutettuaan Tampereelta Ouluun. Tampereella hän pyrki muuttamaan kieltään yleispuhekielisemmäksi ja tamperelaisemmaksi, Oulussa hän puolestaan välttelee Oulun murretta ja saattaa ajoittain tietoisesti korostaa kainuulaisuuttaan. Hän sanoo tämän liittyvän nimenomaan paikkakuntaan liittyviin asenteisiin: Tampereella hän halusi kuulua paikallisten joukkoon mutta Oulussa erottua heistä.

Kieli ei välttämättä muutu kovinkaan paljon, vaikka sitä tiedostaen yrittäisikin muuttaa.

Sisarukset N23OuTu ja N28He ovat perheestä, jonka vanhemmat eivät ole Kainuusta kotoisin. Tämä voi vaikuttaa siihen, ettei kainuulaisuus juurikaan kuulu heidän puheessaan.

Myöskään M29HeKuJy:n vanhemmat eivät ole Kainuusta kotoisin, mutta hän on asunut Kainuusta muuttamisen jälkeen pääsääntöisesti savolaismurteiden alueella, minkä takia hän kuulostaa N23OuTu:a ja N28He:ä kainuulaisemmalta. N65OuHe on hyvä esimerkki siitä, että edes yli neljäkymmentä vuotta pois Kainuusta ei kitke kainuulaisuutta puheesta. Tilanne voisi tietysti olla toisenlainen, jos hänellä olisi Kainuuseen erilainen suhde: nyt hän käy Kainuussa suhteellisen usein, ja hänellä on sukua siellä.

Informantit ovat poimineet uuden asuinpaikkakuntansa idiolekteihinsa pääsääntöisesti sellaisia piirteitä, jotka kuuluvat myös yleispuhekieleen, eikä uuden alueen leimallisimpia piirteitä ole juurikaan omaksuttu (samankaltaisia havaintoja mm. Salminen 2024, 87–88). Esimerkiksi *t*:n heikkoasteisena vastineena ei kukaan informanteistani käytä tremulanttia, vaikka se esiintyy laajalti länsimurteiden alueella. Toisaalta ne informantit, jotka kokevat uuden paikkakunnan itselleen tärkeäksi ja sen kielen miellyttäväksi, raportoivat käyttävänsä ainakin silloin tällöin joitain hyvinkin leimallisia murrepiirteitä. Esimerkiksi N25SeTa kertoo omaksuneensa useita eteläpohjanmaalaisia murrepiirteitä ja N30TaOu puolestaan on huomannut käyttävänsä Oulussa joskus tamperelaista *r*:n ääntämystä. Myös N23OuTu kertoo turkulaisen laajentuneen *si*-imperfektin joskus livahtavan hänen puheeseensa, vaikkei hän muuten Turkuun ja turkulaisuuteen kovasti samaistukaan.

Murteellisuudessa on suuria eroja puhujien välillä. Kuulonvaraisesti arvioituna murteellisimpia informanttejani ovat N30Se ja N30TaOu. N30Se:n idiolektissa *d*:n kato, yleis- ja itämurteiden erikoisgeminaatio sekä vokaalin puolipituus ovat yleisempiä kuin yleiskieliset variantit. Diftonginreduktio hänellä ei ole yhtä vahvaa kuin muut piirteet: diftongit redusoituvat ainoastaan väliasteeseen, ja *i*-loppuisista diftongeistakin vain 40 prosenttia redusoituu. N30Se ei ole omien sanojensa mukaan kiinnittänyt erityisemmin huomiota puhetapaansa, mutta Etelä-Pohjanmaalla se on kuitenkin välillä herättänyt hämmennystä. Hän kertoo puhuvansa Kainuun murretta eikä koe tarvetta muuttaa puhetapaansa. Hän vaikuttaa muutenkin suhtautuvan kieleen hyvin neutraalisti.

N30OuTa:lla vahvan savolaismurteisina edustuvat erityisesti vokaalipiirteet.

Puolipituusasemaisista lyhyistä vokaaleista 74 % edustuu pidentyneenä ja *i*-loppuisista diftongeista 60 % ja *U*-loppuisista 54 % redusoituu. *i*-loppuisista diftongeista täysin redusoituneita on puolet tarkastelluista esiintymistä, ja puolessa tapauksista reduktio jää väliasteeseen. Konsonanttipiirteissä N30TaOu:n murteellisuus ei ole yhtä vahvaa. Yleiskielen *d* on katovarianttia yleisempi, ja se esiintyy lähes kaikissa tarkastelemisiani ympäristöissä. Ainoastaan *tietää*-verbin heikkoasteisissa muodoissa kato on *d*:tä yleisempi, mikä luultavasti selittyy muodon leksikaalistumisella. Yleisgeminaatiota N30TaOu:n puheessa ei esiinny lainkaan, mutta itämurteiden erikoisgeminaatiota esiintyy lähes puolessa sen mahdollistavista asemista. N30Se:n ja N30TaOu:n väliset erot piirteiden murteellisuudessa selittyvät mahdollisesti sillä, että N30TaOu on opiskeluaikoinaan havahtunut oman kielimuotonsa poikkeavuuteen, eikä se ole tuntunut hänestä mukavalta. Hän on tietoisesti pyrkinyt

muuttamaan kieltään, mikä on onnistunut parhaiten karsimalla helposti tiedostettavia piirteitä, joita *d*:n kato ja yleisgeminatio vaikuttavat olevan.

Seuraavaksi murteellisimpia haastateltavistani ovat N65OuHe ja N30OuHeTa, joita yhdistää se, että he kumpikin kertovat tuntevansa, etteivät enää osaa Kainuun murretta. He poikkeavat toisistaan siten, että siinä missä N65OuHe:n vahvimmat kainuulaiset piirteet ovat *d*:n kato ja yleisgeminatio, N30OuHeTa:n kohdalla tilanne on päinvastainen. N30OuHeTa on mielenkiintoinen puhuja, sillä hän kuulostaa vahvasti kainuulaiselta ja myös pitää Kainuuta ja sen murretta itselleen arvokkaina asioina, mutta kahden tarkasteleman piirteen kohdalla hän on vähiten murteellisimpia informanttejani. Hänellä yleiskielen *d* ilmenee 86 prosentissa tarkastelluista *t*:n heikkoasteisista esiintymistä, ja yleisgeminatioasemista 93 prosenttia edustuu geminoitumattomina. Nämä piirteet asettuvat joko–tai-asteikolle ja ovat helpommin puhujan havaittavissa kuin jatkumomaiset piirteet, ja ehkä sen takia N30OuHeTa käyttää yleiskielistä varianttia useammin kuin murteellista. On siis mahdollista, että vuodet Kainuun ulkopuolella ovat vaikuttaneet hänen kieleensä, mutta muutoksen suuruudessa on eroja piirteiden välillä. Murteellinen vaikutelma N30OuHeTa:n puheeseen tulee siitä, että hänellä muut tarkasteleman piirteet ovat varsin vahvoja. Koska N65OuHe:n puheessa juuri *d*:n kato ja yleisgeminatio ovat monia muita vahvempia, on mahdollista, että hän haastattelun aikana, ehkä sen aiheen motivoimana korostaa murteellisia piirteitä tarkoituksella tai tiedostamattaan.

Kuten Makkonen (2005, 132) on omassa tutkimuksessaan havainnut, joillain puhujilla murrepiirteet edustuvat vahvempina uudella paikkakunnalla kuin lähtöpaikkakunnalla. Tämä todistaa, että murretta voidaan pyrkiä säilyttämään ja puhumaan tietoisesti, luultavasti erottumisen tarkoituksessa. N30TaOu, N30OuHeTa ja N65OuHe ovat kaikki pyrkineet jollain tavalla tietoisesti pitämään kiinni kielimuodostaan, josta he ovat ylpeitä. Vaikka muutoksia on mahdollisesti tapahtunut, tietyissä tilanteissa he saattavat valita korostaa joitain kainuulaisia piirteitä.

Jyväskylään muuttaneet M29HeKuJy ja N28SeJy ovat luultavasti asuinpaikkakuntansa takia vältyneet suuremmilta kielimuotojen yhteentörmäyksiltä. M29HeKuJy ei vaikuta pohtivan kieltä arkielämässään juuri yhtään, eikä havaitse omassa idiolektissaan eikä Jyväskylän puhutavassa korviin pistäviä murteellisuuksia. Hänen puheessaan *d*:n kato, itämurteiden erikoisgeminatio ja toisen tavun vokaalin puolipituus ovat hieman yleisempiä kuin yleis(puhe)kieliset vastineensa. N28SeJy:n idiolektissa taas yleiskielen *d* on huomattavasti katovarianttia yleisempi, yleisgeminatiota ei esiinny lainkaan ja diftonginreduktiokin on

suhteellisen harvinainen piirre. Itämurteiden erikoisgeminaatio puolestaan esiintyy 60 prosentissa tapauksista, hieman harvemmin täytenä kuin väliasteen geminaattana. Heidän välisensä ero on mahdollisesti ainakin osittain selitettävissä asennoitumisella kieleen: N28SeJy pohti jo Kajaanissa asuessaan puhetapaansa, ja piti kainuulaista puhetapaa painavana eikä omaan suuhunsa sopivana. Hän on ehkä pyrkinyt tietoisesti eroon leimallisimmista piirteistä, mutta koska monet Kainuun murteen vaikeammin havaittavat piirteet edustuvat myös Jyväskylässä, niihin hän ei ole tullut kiinnittäneeksi huomiota. M29HeKuJy:n mielikuvat pääkaupunkiseudun puhetavasta ovat negatiivisia, mikä voi aiheuttaa sen, ettei hän ole tiedostamattaankaan omaksunut yleispuhekielisiä piirteitä aivan yhtä paljon.

Puhujista yleispuhekielisimpiä ovat N25SeTa, N28He ja N23OuTu. N23OuTu:n puheessa Kainuun murteen piirteet edustuvat lähinnä satunnaisesti, ja silloinkin usein konteksteissa, joissa hän miettii kainuulaisia ihmisiä tai heidän puhetapaansa. Hänen puhetapansa on alueellisesti leimatonta, ja hän tiedostaa tämän hyvin. N23OuTu on muuttanut Kainuusta jo lukio-opintojen perässä, mikä oletettavasti on vaikuttanut hänen kieleensä. Lukion hän kävi Oulussa, mutta koska opinnot olivat englanninkielisiä, hän ei ollut kiinteässä kosketuksessa myöskään Oulun murteen kanssa. N28He:n idiolektissa on hieman siskonsa puhetapaa enemmän kainuulaisia vivahteita. Hän kävi toisen asteen koulun Kajaanissa ja eli myös valmistumisensa jälkeen hetken nuoren aikuisen elämää Kainuussa, minkä takia hän on ehtinyt omaksua myös Kainuun murteen piirteitä. Hänen muutettuaan Helsinkiin piirteet ovat karsiutuneet ja korvautuneet yleispuhekielisillä, mutta erityisesti vaikeammin kontrolloitavia vokaalipiirteitä esiintyy edelleen. N25SeTa:n idiolektissa Kainuun murteen piirteet vaikuttavat myös esiintyvän melko satunnaisesti, mutta silti useammin ja vahvempina kuin N23OuTu:lla. Esimerkiksi *i*-loppuisista diftongeista ilmenee sekä täysin että väliasteeseen redusoituneita muotoja, ja itämurteiden erikoisgeminaatiossa tilanne on samanlainen. N25SeTa suhtautuu Kainuun murteeseen neutraalin positiivisesti, mutta kokee Etelä-Pohjanmaan murteen itselleen ominaisemmaksi. Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että hänen siskonsa N30TaOu on yksi murteellisimmista informanteista. Pelkkä yhteinen perhetausta ei siis ole määrittävä tekijä idiolektin muodostumisessa.

Jonkinlaisia yhteyksiä kielen muutoksen ja tietyn paikkakunnan välillä vaikuttaa olevan. Jyväskylään muuttaneet eivät raportoi kielensä muuttuneen aiemmasta juurikaan, mikä vaikuttaa myös pitävän paikkansa kielenpiirteiden tarkastelunkin perusteella. Heidän idiolekteissaan edustuu useita Kainuun murteen piirteitä, mitkä tosin ovat jaettuja myös

Jyväskylän murteen kanssa. Oulussa asuvat tai asuneet havaitsevat enemmän muutoksia omassa kielessään ja tunnistavat omaksuneensa joitain Oulun murteen piirteitä omaan kieleensä. Seinäjoelle muuttaneet ovat törmänneet uudella paikkakunnallaan suuresti Kainuun murteesta poikkeavaan kielimuotoon, mikä on tehnyt murteiden eroista näkyviä. Koska Etelä-Pohjanmaan murteen piirteet poikkeavat sekä Kainuun murteesta että yleispuhekielestä, eivät informantit ole juurikaan omaksuneet niitä tiedostamattaan. Tietoisesti omaksumista on tapahtunut, mutta omaan kieleen on poimittu lähinnä yksittäisiä sanoja ja ilmaisuja.

Tampereella, Turussa ja Helsingissä asuvien informanttien kieli on mahdollisesti yleiskielistynyt jonkin verran ainakin joidenkin piirteiden osalta. Näillä paikkakunnilla edustuu runsaasti yleispuhekielelle ominaisia suhteellisen leimattomia piirteitä, joiden omaksuminen on leimallisia maaseutupiirteitä vaivattomampaa. Osa puhujista on toisaalta voinut puhua melko yleispuhekielisesti jo ennen muuttoaan uudelle paikkakunnalle, eikä muutoksen suuruusluokkaan voi siksi ottaa kantaa.

Kaikkia informanttejani yhdistää se, että he eivät suhtaudu Kainuuseen tai sen murteeseen negatiivisesti. Suhtautuminen on useimmiten lämpimän nostalginen, ja monilla asenne on muuttunut lempeämmäksi Kainuusta muuttamisen jälkeen. Harva heistä kuitenkaan mainitsee kaipaavansa takaisin Kainuuseen. Vaikuttaakin siltä, että he ovat pääosin tyytyväisiä päätökseensä muuttaa pois itärajan tuntumasta ja rakentaa elämänsä jossain muualla. Kainuulaiset juuret kuitenkin säilyvät.

8 Lopuksi

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Kainuusta nuoruudessaan pois muuttaneiden ihmisten kielen muutosta ja pysyvyyttä heidän itseraportointinsa perusteella. Olen verrannut heidän käsityksiään omasta kielestään ja sen muutoksesta siihen, miten he todellisuudessa puhuvat. Tässä yhteenvetoluvussa vastaan tutkielman johdannossa esittämiini tutkimuskysymyksiin ja vastaan niihin. Palaan myös alussa esittämiini hypoteeseihin, ja tarkastelen, kuinka hyvin ne pitävät paikkansa.

Informanttien välillä on eroja siinä, miten he tunnistavat ja kuvailevat eri kieliympäristöjen vaikutuksia omaan puheeseensa. Suurin osa haastateltavistani kuvailee omaa idiolektiaan neutraaliksi ja leimattomaksi, ”normaaliksi”. Moni heistä tunnistaa esimerkiksi yleispuhekielen vaikutuksen ja sanoo Kainuun murteen osaamisensa heikentyneen alueelta muuttamisen jälkeen. Osalla muutosta ei kuitenkaan ole juurikaan tapahtunut tai he eivät ainakaan tunnista sitä. Kaikki informanttini ovat kasvaneet nykyisen Kajaanin tai Sotkamon alueella. Koska he itsekin havaitsevat murre-eroja Kajaanin ja muun Kainuun välillä, on mahdollista, että lähtöpaikkakunnallakin on vaikutusta siihen, miltä muutos vaikuttaa. Jos olisin haastatellut esimerkiksi Ristijärveltä tai Suomussalmelta muuttanutta ihmistä, olisin voinut saada erilaisia tuloksia.

Jyväskylässä asuvilla esiintyy runsaasti savolais- ja Kainuun murteelle ominaisia piirteitä, mutta he eivät sano puhuvansa Kainuun murretta. Osa Kainuusta Seinäjoelle, Tampereelle ja Helsinkiin muuttaneista informanteistani kertoo havahtuneensa oman kielimuotonsa poikkeavuuteen uudella alueella. He sanovat puhuvansa tai puhuneensa kainuulaisittain, vaikka Kainuun murteeksi he eivät puhetapaansa N30Se:ta lukuun ottamatta nimeäkään. Hypoteesini siitä, että kovasti Kainuusta poikkeavalla kielialueella omaankin puheeseen tulee luultavasti kiinnitettyä enemmän huomiota, vaikuttaa pitävän paikkansa.

Oletin ennen tutkimukseni aloittamista, että itäiset piirteet nousevat esimerkiksi Turussa huomion kohteeksi herkemmin kuin Jyväskylässä tai Kuopiossa ja että tämä vaikuttaisi piirteiden katoamisnopeuteen ja uusien omaksumiseen. Tämä vaikuttaakin pitävän osittain paikkansa: alueille, joilla edustuu yleispuhekielisiä piirteitä, muuttaneet ovat omaksuneet yleispuhekielen piirteitä melko paljon. Esimerkiksi yleiskielen *d t:n* heikkoasteisena vastineena, sanojen loppuheitto ja yleisgeminaation puuttuminen ovat yleisiä Helsingissä, Tampereella ja Turussa asuvilla informanteilla. Seinäjoella ja Oulussa asuvilla ja asuneilla

kainuulaiset piirteet ovat vahvempia. Tämä johtuu luultavasti siitä, että koska Seinäjoen ja Oulun murteiden leimallisimmat piirteet eivät kuulu yleispuhekieleeseen, niitä ei omaksuta omaankaan kieleen herkästi. Näillä alueilla Kainuun murteen piirteitä saatetaankin käyttää rohkeammin: jos ympärillä olevat ihmiset puhuvat yleispuhekielestä poikkeavaa murretta, eivät muutkaan yleiskielestä poikkeavat murrepiirteet välttämättä nouse negatiivisen huomion kohteeksi.

Kainuun murteesta tunnistettiin monenlaisia piirteitä, mutta moni jäi myös havaitsematta. Kaikki haastateltavani mainitsivat geminaation ja osasivat antaa siitä esimerkkejä, vaikka eivät erottaneetkaan yleis- ja itämurteiden erikoisgeminaatioita toisistaan. Usea tunnisti myös svaavokaalin, ja yleiskielen *d*:n katoon viitattiin implisiittisesti. Kainuun murteen piirteistä puhuttiin kielitieteellisiä termejä muistuttavilla käsitteillä, kuten *tuplakonsonantti* tai *vokaalin lisääminen*. Näiden lisäksi kommentteja tuli myös esimerkiksi puheen rytmiin, sanapainotukseen ja lauserakenteeseen liittyen. Moni informantti nosti esiin kainuulaista sanastoa tai ilmaisuja: esimerkiksi *kehdata* länsimurteista poikkeavassa merkityksessä, *perettä* ja *mitäpä se hyvejää* mainittiin Kainuulle ominaisina.

Informanttieni mielikuvat Kainuun murteesta ja sen puhujista olivat monimuotoisia. Kainuulaisten sanottiin esimerkiksi olevan sekä kovaäänisiä ja hiljaisia että vähäsanaisia ja puheliaita. Usein esiintyvä mielikuva oli se, että Kainuun murteen puhuja on vanhempi ihminen, joka elää rauhallista ja tyytyväistä elämää kaukana suurten kaupunkien kiireestä. Ilmeni kuitenkin myös, että itselle tutusta puhetavasta, alueesta ja sen ihmisistä ei ole aina helppoa tehdä yksinkertaistuksia: N30TaOu:lle stereotyyppien tai yleistysten luominen oli vaikeaa siksi, että hän tuntee niin monenlaisia kainuulaisia.

Muuttopaikkakuntien murteesta osattiin tehdä vaihtelevasti havaintoja. Savolaismurteiden alueeseen kuuluvan Jyväskylän murteen piirteet jäivät heikosti tunnistetuiksi. Ainoastaan muutama sanastollinen seikka ja toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus mainittiin. Tätä kuitenkin oletettavasti selittää juuri se, että Jyväskylä kuuluu samaan murrealueeseen Kainuun kanssa, ja siksi monet siellä ilmenevät murrepiirteet ovat kainuulaiselle täysin neutraaleja. Myös stereotypia Jyväskylän puhtaasta ja jopa kirjakielisestä kielestä voi vaikuttaa informanttien havaintoihin. Oulun murteesta informantit tunnistivat leimallisimpia piirteitä, kuten *näkkiin*-verbimuodon ja jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien edustuksen (*makia*, *oikia*). Myös Seinäjoen murteesta tunnistettiin suuri määrä sille ominaisia piirteitä, mikä luultavasti johtuu siitä, että kielimuoto poikkeaa sekä Kainuun murteesta että

yleispuhekielestä. Muuttopaikkakuntien murrepiirteitä ei osattu käsitellä juurikaan kielitieteellisten tai maallikoille yleisten käsitteiden kautta, vaan niitä havainnollistettiin lähinnä esimerkkisanoja käyttämällä.

Informanteilla ei ollut juurikaan mielikuvia uusien asuinpaikkojensa ihmisistä tai heidän kielestään. Ainoastaan pääkaupunkiseudun puhekieleen ja sen puhujiin liittyi selkeästi negatiivisia mielikuvia, jotka luultavasti pohjaavat maaseutu–kaupunki–vastakkainasetteluun ja Helsingin puhekielen prestiisiasemaan. Myös Oulun murre herätti jonkinlaisia negatiivisia tunteita, mutta ei lainkaan samoissa määrin kuin pääkaupunkiseudun puhetapa. Seinäjoen alueella puhuttava murre mainittiin ronskina kielimuotona, ja se yhdistettiin puukkojunkkariuteen ja tietynlaiseen asenteseen.

Tarkastelin tutkimuksen sosiolingvistisessä osiossa perinteisen variaation tutkimuksen keinoin neljää kielenpiirrettä: *t:n* heikon asteen vastineet, yleis- ja itämurteiden erikoisgeminaatio, toisen tavun lyhyen vokaalin puolipituus sekä diftonginreduktio. Puhujien välillä on suuria eroja piirteiden ilmenemisessä. Esimerkiksi N23OuTu:n puheessa suurin osa piirteiden esiintymistä edustuu yleiskielen mukaisina, kun taas N30TaOu:n ja N30Se:n puheessa kainuulaiset variantit ovat valtaedustuksena monissa piirteissä. Tutkimukseni tulokset osoittavat, että joko–tai–akselilla liikkuvat piirteet katoavat herkemmin kuin jatkumomaiset vokaalipiirteet. Näihin puhujat pystyvät kiinnittämään huomiota, ja siksi niistä voidaan luopua joko tietoisesti tai tiedostamatta. Toisaalta niitä on samasta syystä mahdollista myös korostaa: N65OuHe:n puheessa *d:n* kato ja yleisgeminaatio ovat yleisempiä kuin muut tarkastelemani piirteet. Yksittäisen puhujan idiolektissa on paljon sisäistä vaihtelua, eivätkä piirteiden jokaiset mahdolliset paikat toteudu Kainuun murteen mukaisina edes murteellisimmilla puhujilla. Monien informanttien idiolektit ovat sekoitus useampia aluemurteita. Piirteet esiintyvät sulassa sovussa keskenään, eikä niiden käytössä nähdä välttämättä mitään ristiriitaa.

Oletin ennen tutkimukseni aloittamista, että geminaatioilmiöt katoaisivat ennen vokaali-ilmiöitä, koska niiden tietoinen hallinta on usein puhujalle helpompaa. Tutkimuksen edetessä paljastuikin, että itämurteiden erikoisgeminaatio on tiukasti kiinni sellaistenkin haastateltavien puheessa, jotka eivät mitenkään erityisemmin kaivanneet takaisin Kainuuseen ja joilla monien tarkastelemieni piirteiden edustus on usein yleispuhekielen mukainen. Geminaatioilmiöt eivät siis ole täysin verrattavissa toisiinsa. Yleisgeminaation vähäisyys itämurteiden erikoisgeminaatioon verrattuna voi selittyä sillä, erikoisgeminaatio ei ole fonemaattistunut. Siinä konsonantin pituus voi olla jotain pitkän ja lyhyen konsonantin väliltä,

kun taas yleisgminaatio esiintyy sanassa yleensä joko täyspitkänä tai ei ollenkaan, eikä siinä ole Kainuussa havaittavissa aste-eroja. Se on myös leimallinen piirre: murrematkimuksissa ja stereotyyppioissa yleisgminaatiota osataan usein imitoida, ja muutama haastateltavanikin kertoi minulle tilanteesta, jossa heidän konsonanttiensa pituuteen oli kiinnitetty huomiota ja jopa naurettu. Ihminen haluaa tulla vakavasti otetuksi ympäristössään. Joillekin tämä tarkoittaa sitä, että he pyrkivät muuttamaan omaa kieltään niin, etteivät he joutuisi naurun alaisiksi tai huomion kohteeksi. Vokaalipiirteet säilyvät hypoteesini mukaisesti puheessa tiettyjä konsonanttipiirteitä paremmin. Diftonginreduktiota ja toisen tavun vokaalin puolipituutta esiintyy jokaisella informantilla, vaikka esiintymämäärissä on suurta vaihtelua. Näyttääkin siltä, että vokaalien itämurteinen ääntämystapa, jo aiemmin mainittu savolaisvaihe, pysyy Kainuusta muuttaneen kielessä ja ilmenee sopivan tilaisuuden tullen.

Hypoteesini oli, että ihmisen suhde lähtöalueeseen ja uuteen asuinpaikkaan integroituminen vaikuttaa murteen säilymiseen tai katoamiseen. Oletukseni vaikuttaa pitävän ainakin osittain paikkansa, vaikka havainnot eivät olekaan yksiselitteisiä ja tarkkarajaisia. Ne informanteistani, jotka puhuvat Kainuusta ja sen murteesta lämpimästi ja joilla on paljon sukua alueella, käyttävät kainuulaisia piirteitä muita enemmän. He saattavat hallita kielimuodon paremmin myös siksi, että kuulevat sitä ehkä useammin kuin muut. Monille haastateltavistani Kainuun murre on kuitenkin vain yksi kielimuoto muiden joukossa. Heillä Kainuun murteen piirteet edustuvat harvemmin, eikä omaa kainuulaista taustaa välttämättä juurikaan yritetä tuoda esiin kielen kautta.

Myös muiden ihmisten ja ympäristön asenteet vaikuttavat puhetapaan. Muutama informanttini kertoi tilanteista, joissa heidän puhetapaansa oli kiinnitetty epämiellyttävällä tavalla huomiota. Jos huomiota ei haluta, kieltä luultavasti mukautetaan neutraalimpaan suuntaan. Kainuussa vielä asuessa kielen tietoinen muuttaminen voi olla vaikeaa, jos toisenlaisia kielimuotoja ei kuule. Muuton jälkeen omaksuminen voikin sitten tapahtua suhteellisen nopeasti.

Havaitsin tutkimuksessani, että sellaiset informantit, joille kieli on esimerkiksi työväline tai muuten tärkeä osa itseilmaisua, pystyvät analysoimaan omaa kieltään tarkasti. He tunnistavat sekä Kainuun että muiden alueiden murrepiirteitä hyvin ja saattavat käyttää niitä esimerkiksi värittääkseen tekstejään sosiaalisessa mediassa. Osa ihmisistä pohtii kieltä muita enemmän, mikä luonnollisesti näkyy myös heidän kielensä variaatioissa. Tällaiset puhujat voivat olla hyvinkin taitavia mukauttamaan kieltään tilanteen mukaan, mikä voi haastattelukontekstissa herättää kysymyksiä puhutavan autenttisuudesta. Suurin osa informanteistani kertoo, että

puhuu Kainuussa vieraillessaan vahvempaa Kainuun murretta. Ajattelen tämän olevan nykykielessä yleistä: monilla on resursseja puhua monenlaisia kielimuotoja, ja niistä valitaan aina sopivin kuhunkin tilanteeseen. Nykyaika ohjaa ihmisiä kielelliseen monimuotoisuuteen ja joustavuuteen.

Haastatteluja tehdessäni yllätyin siitä, miten heikosti Kainuun murre tunnustetaan ympäri Suomen: kukaan haastateltavistani ei sanonut, että hänet olisi puheen perusteella tunnistettu kainuulaiseksi, jos puhekuppani ei itse ollut Kainuusta kotoisin. Jos haastateltavillani oli selvästi murteellinen puhetapa, heitä epäiltiin joko savolaisiksi tai lappilaisiksi, mutta jos heidän puheessaan ei esiintynyt selkeästi pohjoisen tai idän suuntaan viittaavia murrepiirteitä, heidän alueellista taustaansa ei juurikaan kyseenalaistettu. Nimenomaisesti Kainuuseen viittaavia piirteitä on kuitenkin melko vähän – suuri osa piirteistä on jaettu viereisten murrealueiden kanssa. Kainuun murrealue on muualla Suomessa melko tuntematon, vaikka se maantieteellisesti onkin laaja. Se, miten informanttieni murretausta tunnustetaan, riippuu myös tunnistajan omasta alueellisesta taustasta. Esimerkiksi jyväskyläläinen informanttini N28SeJy kertoo, ettei hänen puheeseensa kiinnitetä huomiota Jyväskylässä, mutta epäilee, että Helsingissä sitä ei luultavasti hyväksyttäisi paikallisena.

Tutkimukseni on pienellä informanttimäärällään vain pintaraapaisu muuttajien kieleen, joten jatkotutkimusmahdollisuuksia on runsaasti. Sukupuolen vaikutusta kielestä tehtävien havaintojen tarkkuuteen olisi kiinnostavaa tutkia, sillä epäilen sukupuolella ja siihen linkittyvillä kulttuurisilla tekijöillä olevan vaikutusta siihen, miten ihminen tarkastelee kieltä. Oletan sen siis vaikuttavan myös kielen mahdolliseen muutokseen ja esimerkiksi tilanteeseen vaihteluun. Tietoisien (ja erityisesti tiedostamattoman) muutoksen taustalla vaikuttavat motivaatiot ovat moninaisia, ja niihin olisi hyvä syventyä myös toisenlaisilla kysymyksenasetteluilla. Kielenpiirteiden perseptuaalista salienttiutta voisi tarkastella esimerkiksi kuuntelutestejä hyödyntämällä. Silloin kuva informanttien havaitsemista kielenpiirteistä tarkentuisi, ja kielikäsitusten ja kielen todellisen käytön yhteyttä voisi tarkastella laajemmin. Muuttajien kieltä olisi kiinnostavaa tutkia myös reaaliaikaturkimuksen keinoin, sillä sen avulla kielen todellisen muutoksen tutkiminen olisi mahdollista.

Lähteet

Aineslähteet

Kainuusta muuttaneiden haastattelunauhoitukset vuonna 2025. Äänitteiden pituus yhteensä 3 tuntia, 4 minuuttia ja 50 sekuntia. Nauhoittanut ja litteroinut Helene Myllynen.

Tutkimuskirjallisuus

- Aittokoski, Tanja 2011. “Litrasev viinapulloj ja séittemätöistä kalijjaa” *Diftongin reduktio ja geminaatio erään pyhäjärvisistä nuorista koostuvan ryhmän puhekielessä*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten, pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto. [Viitattu 19.12.2025.] Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28654/litrasev.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Chambers, J. K. 1995. *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Blackwell, Oxford.
- Chambers, J. K. – Trudgill, Peter 1998 [1980]. *Dialectology*. Second edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Coulmas, Florian 1997. *The Handbook of Sociolinguistics*. Blackwell Publishing.
- Heikkilä, Laura 2021. Lontostoa, päkittä ja örnästä. *Deskriptiiviset liikeverbit pienessä Kainuun murteen verbisanastossa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. [Viitattu 11.11.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202106168305>.
- Heikkinen, Emma 2024. *D-äänne ja sen vastineet 2020-luvun puhutussa suomessa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Kielellisen diversiteetin ja digitaalisten ihmistieteiden maisteriohjelma, Helsingin yliopisto. [Viitattu 8.1.2026.] Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/588046>.
- Holma, Sara 2018. *Oululaislukiolaisten käsityksiä Suomen murteista*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201805312000>.
- Ikola, Osmo – Palomäki, Ulla – Koitto, Anna-Kaisa 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. SKST 511. SKS, Helsinki.

- Ikäheimonen, Suvi M. 2012. *Liperin murre vuosina 1990 ja 2000 : idiolekteittaisten muutosten tarkastelua reaaliajassa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu 17.12.2025.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20120241>.
- Kaihluvirta, Tero 2012. *Maassamuuttajan identiteetit ja puhekieli. Jyväskylästä Turkuun muuttaneiden nuorten aikuisten paikallis- ja murreidentiteettien suhde puhekieleen*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. [Viitattu 26.1.2026.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2016102825614>.
- Kainuun liitto 2026. *Väestö ja muuttoliike*. [Online.] <https://kainuunliitto.fi> > Tietopalvelut > Tilastot > Väestö ja muuttoliike. [Viitattu 31.3.2026.] Saatavissa: <https://kainuunliitto.fi/tietopalvelut/tilastot/vaesto-ja-muuttoliike/>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 18.3.2026.
- Kettunen, Lauri 1940. *Suomen murteet III. B Selityksiä murrekartastoon*. SKST 188. SKS, Helsinki.
- 1981. *Suomen murteet. Murrekartasto*. Neljäs, supistettu painos. SKST 188. SKS, Helsinki.
- Kielitoimiston sanakirja 2024. [Online.] Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. [Viitattu 12.11.2025]. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/>. URN:NBN:fi:kotus-201433. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 19.3.2024.
- Koivusaari, Antti 2018. *Rutto, raato ja ryökäle : Oululaisten käsityksiä vanhoillislestadiolaisten puhekielestä*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201802011126>.
- Korhonen, Tarja 1990. *Vanhaa kainuulaista rakennussanastoa*. Kielitieteellisiä tutkimuksia N:o 21. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Kuiri, Kaija 1984. *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 2. SKST 405. SKS, Helsinki.
- Kuparinen, Olli 2018. *Infinitiivien variaatio ja muutos Helsingissä*. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 122/1, s. 29–52. [Viitattu 17.12.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.23982/vir.65310>.
- Kuparinen, Olli ym. 2022. *Katomuotojen eteneminen yleiskielen hd-yhtymässä Helsingin puhekielessä*. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 126/3, s. 316–338. [Viitattu 4.3.2026.] Saatavissa: <https://doi.org/10.23982/vir.100585>.

- Kurki, Tommi 2005. *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. SKST 1036. SKS, Helsinki.
- 2021. Salienssi, subjektiivinen etäisyys ja paikannusten tarkkuus. Kansandialektologisia havaintoja lounaissuomalaisesta puhetavasta. [Verkkodokumentti.] – *Sananjalka*, vol. 63 Nro. 63, s. 7–30. [Viitattu 11.11.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.30673/sja.102866>.
- Kurki, Tommi – Mustanoja, Liisa 2020. Haastattelu aineistonkeruun metodina sosiolingvistiikassa. – *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*, s. 274–312. Toim. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Kostenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne ja Kaius Sinnemäki. SKST 1457. SKS, Helsinki.
- Kurki, Tommi – Sjöblom, Paula 2025. Murretta näkyvissä? Normittamattomat kielimuodot turkulaisessa kielimaisemassa. [Verkkodokumentti.] – *Kieli maisemassa, maisema kielessä. Tutkimuksia Turusta*, s. 43–74. Toim. Hanna Lantto, Paula Sjöblom, Jaana Vaahtera ja Minna Hjort. Tietolipas 292. SKS, Helsinki. [Viitattu 7.1.2026.] Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/tl.292>.
- Kyyrönen, Veera 2018. *Kajaanilaisten lukiolaisnuorten suhtautuminen Suomen murteisiin*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, suomen kieli. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-201811293146>.
- Labov, William 1963 The Social Motivation of a Sound Change. [Verkkodokumentti.] – *Word* 19/3, s. 273–309. [Viitattu 22.12.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/00437956.1963.11659799>.
- 1972. Some Principles of Linguistic Methodology. [Verkkodokumentti.] – *Language in Society* 1/1, s. 97–120. [Viitattu 22.12.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1017/S0047404500006576>.
- 2006 [1966]. *The Social Stratification of English in New York City*. [E-kirja.] Toinen painos. Cambridge: Cambridge University Press. [Viitattu 17.12.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511618208>.
- Lappalainen, Hanna 2004. *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. SKST 964. SKS, Helsinki.
- Lappalainen, Hanna – Mustanoja, Liisa – O’Dell, Michael 2019. Miten ja milloin yksilön kieli muuttuu? Helsinkiläisidialektien muutos ja muutoksen tutkimuksen menetelmät. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 123/4, s. 550–581. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.23982/vir.67808>.

- Lehtimäki, Pekka 1983. Sekaidiolektien tutkimuksesta. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 87/1, s. 22–40. [Viitattu 24.3.2026.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/37733>.
- Leskinen, Heikki 1974. Karjalaisen siirtoväen murteen sulautumisesta ja sen tutkimisesta. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 78/4, s. 361–378. [Viitattu 23.3.2026.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/36496>.
- Lindberg, Kristiina 2005. *Miten Turussa puhutaan? Kuuden idiolektin reaaliaikainen muuttuminen 1970-luvulta 2000-luvulle*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, suomen kieli.
- Lindeman, Meri 2017. *Homoässä, hintonaatio ja heiluvat kädet : kansanlingvistisiä käsityksiä suomenkielisten homomiesten puheesta*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, viestintätieteiden tiedekunta. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201705051522>.
- 2025. *Sateenkaari-ihmisten kielenkäyttö: Kansanlingvistinen aineisto ikkunana identiteettiin, performatiivisuuteen ja normatiivisuuteen*. [Verkkodokumentti.] Turun yliopisto. [Viitattu 22.12.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-02-0347-4>.
- Luttinen, Saara 2000. *Verbaaliset koloratiivikonstruktiot eräissä pohjoissavolaisissa murteissa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, suomen kielen laitos. [Viitattu 17.11.2025.] Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2000859461>.
- Lyytikäinen, Erkki – Rekunen, Jorma – Yli-Paavola, Jaakko 2013. *Suomen murrekirja*. Gaudeamus, Helsinki.
- Makkonen, Riitta 2005. Riäkkylästä Stadiin – murteesta kaupunkikieleen. – *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti*, s. 125–158. Toim. Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, Joensuu.
- Mantila, Harri 2004. Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108/3, s. 322–346.
- 2025. *Suomen nykymurteet*. [Verkkojulkaisu.] SKS. Saatavissa: <https://doi.org/10.21435/tl.301>.
- Mielikäinen, Aila 1980. *Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä.

- 2005. Matkimuksista määritelmiin. Miten murteista puhutaan? [Verkkodokumentti.] – *Sananjalka* 47/1, s. 98–118. [Viitattu 11.11.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.30673/sja.86658>.
- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2002. Suomalaisten murreasenteista. [Verkkodokumentti.] – *Sananjalka* 44/1, s. 86–109. [Viitattu 4.3.2026.] Saatavissa: <https://doi.org/10.30673/sja.86635>.
- 2014. *Miten suomalaiset puhuvat murteista. Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä.* Suomi 203. SKS, Helsinki.
- 2021. *Miten murteista puhutaan: Kansanlingvistinen sanakirja.* [Verkkodokumentti.] [Viitattu 17.11.2025.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20210342>.
- Mustanoja, Liisa 2009. Tampereen puhekielen variaatio ja muutos 1970-luvulta vuosituuhannen taitteeseen. – *Tampere kieliyhteisönä*, s. 47–83. Toim. Harry Lönnroth. SKST 1236. SKS, Helsinki.
- 2011. *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä.* Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Mustanoja, Liisa – O’Dell, Michael 2004. Tremulantin ääntämys tamperelaisittain. – *Fonetiikan päivät 2004 / The Phonetics Symposium 2004*, s. 21–25. Toim. Tapio Seppänen, Kari Suomi ja Juhani Toivanen. MediaTeam Oulu ja Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos, Oulu.
- 2007. Suomen *d* ja *r* sosiofoneettisessa kentässä. – *Virittäjä* 111/1, s. 56–67.
- Myllynen, Helene 2023. Neä on ympärillä. *Pitkän väljän vokaalin diftongiutumisen ja diftonginreduktio Kainuun murteessa.* Kandidaatintutkielma. Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kieli, Turun yliopisto.
- Nahkola, Kari 1987. *Yleisgeminaatio.* SKST 457. SKS, Helsinki.
- Niedzielski, Nancy A. – Preston, Dennis R. 2003. *Folk linguistics.* De Gruyter, Berliini.
- Niemi, Roosa 2025. *Kohdulliset esihenkilöt – Ylen uutisissa esiintyvään sukupuolineutraaliin kieleen liittyvistä asenteista.* [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, suomen kielen maisteriohjelma. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/601092>.
- Nordqvist, Sven 1996. *Viiru ja Kososen kukko.* Tammi, Helsinki.
- 2012. *Viiru muuttaa.* Tammi, Helsinki.
- Nuolijärvi, Pirkko 1986a. *Kolmannen sukupolven kieli.* SKST 436. SKS, Helsinki.
- 1986b. *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti.* SKS, Helsinki.

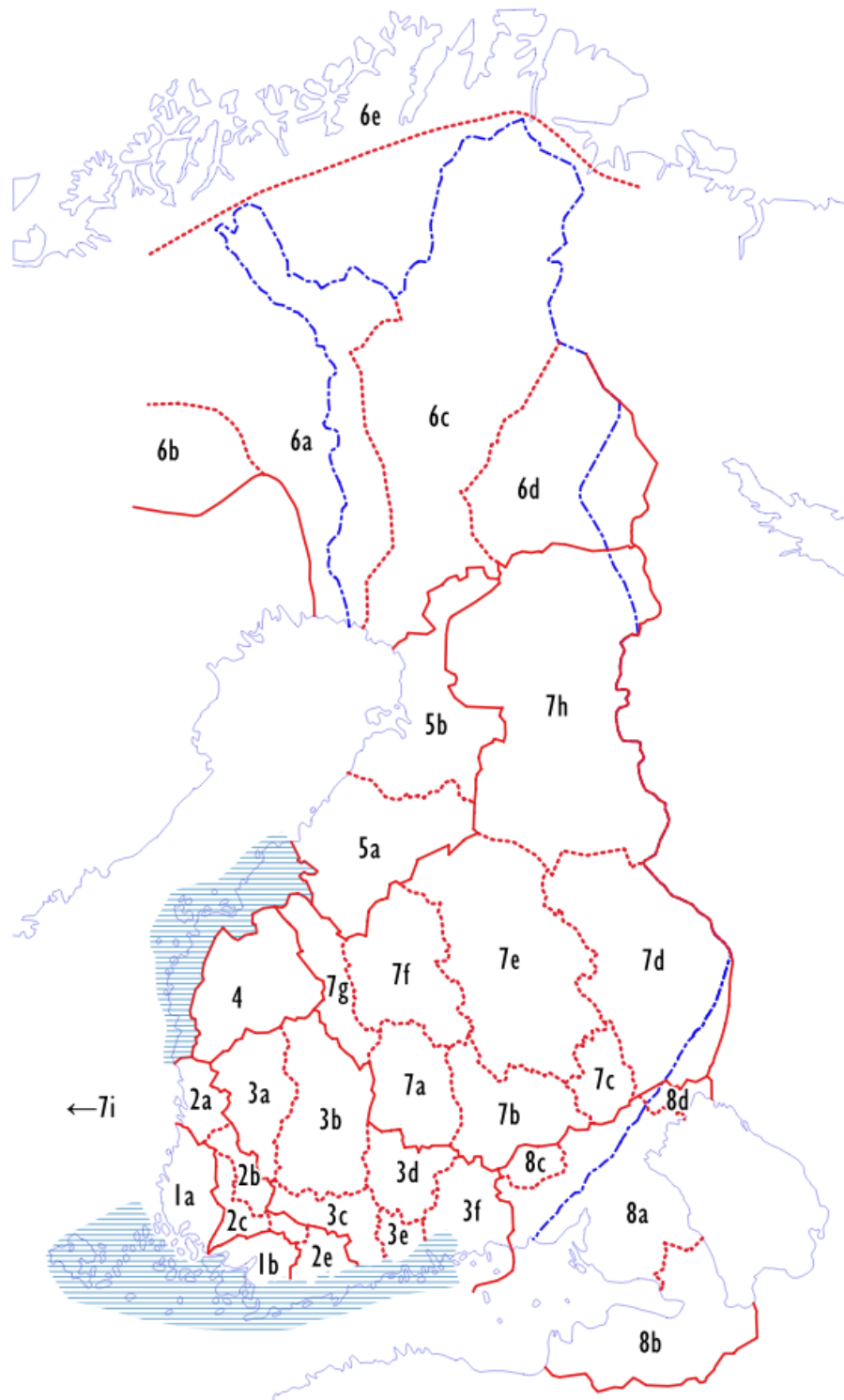
- 1994. On the Interlinkage of Sociolinguistic Background Variables. – *The Sociolinguistics of Urbanization: The Case of the Nordic Countries*, s. 149–170. Toim. Bengt Nordberg. De Gruyter, Berliini.
- 2000. Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – *Kieli, diskurssi & yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2*, s. 13–37. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena 2005. *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki.
- Nuolijärvi, Pirkko – Lappalainen, Hanna 2020. Sosiolingvistiikka – *Kielentutkimuksen menetelmiä I–IV*, s. 864–895. Toim. Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Kostenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne ja Kaius Sinnemäki. SKST 1457. SKS, Helsinki.
- Nupponen, Anne-Maria 2011. »Savon murre» savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology 11. Joensuu.
- Ojalainen, Jasmin 2025. Suomen heimot. [Verkkójulkaisu.] – *Uusi juttu* 20.2.2025. [Viitattu 12.2.2026.] Saatavissa: <https://www.uusijuttu.fi/juttu/sQk0xtlm-apBKWiMK-7ba2a>.
- Palander, Marjatta 1987. *Suomen itämurteiden erikoisgeminaatio*. SKST 455. SKS, Helsinki.
- 2005. *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. SKS, Helsinki.
- 2007. Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin. – *Virittäjä*, 111/1, s. 24–55.
- 2008. Itäsuomalaisten murrepiirteiden muodonsisäinen väistymishierarkia. – *Virittäjä* 112/3, s. 322–354.
- 2011. *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. SKS, Helsinki.
- Paunonen, Heikki 1971. Sosiolingvistinen metodi ja sen sovellus. [Verkkodokumentti.] – *Virittäjä* 75/4, s. 401–412. [Viitattu 19.12.2025.] Saatavissa: <https://journal.fi/virittaja/article/view/36018>.
- 1991. Till en ny indelning av de finska dialekterna. – *Fenno-Ugrica Suecana* Nr 10, s. 75–95. Uppsala Universitet, Uppsala.
- 2005. Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi*, s. 13–53. *Kieli* 16. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

- 2006a. Lounaismurteiden asema Suomen murteiden ryhmityksessä. – *Kohtauspaikkana kieli. Näkökulmia persoonaan, muutokseen ja valintoihin*, s. 249–268. Toim. Taru Nordlund, Tiina Onikki-Rantajääskö ja Toni Suutari. SKST 1078. SKS, Helsinki.
- 2006b. Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – *Helsinki kieliyhteisönä*, s. 13–99. Toim. Kaisu Juusela ja Katariina Nisula. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos, Helsinki.
- Phillips, Betty 1984. Word frequency and the actuation of sound change. [Verkkodokumentti.] – *Language* 60/2, s. 320–343. [Viitattu 13.1.2026.] Saatavissa: <https://doi.org/10.2307/413643>.
- Preston, Dennis R. 1996. Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. [Verkkodokumentti.] – *Language awareness* 5/1, s. 40–74. [Viitattu 3.11.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1080/09658416.1996.9959890>.
- 2004. Folk Metalanguage. [Verkkodokumentti.] – *Metalanguage. Social and ideological perspectives*, s. 75–101. Toim. Adam Jaworski, Nikolas Coupland ja Darius Galasinski. *Language, Power and Social Process* 11. De Gruyter, Berliini. [Viitattu 27.10.2025.] Saatavissa: <https://doi.org/10.1515/9783110907377.75>.
- Rapola, Martti 1966. *Suomen kielen äännehistorian luennot*. SKST 283. SKS, Helsinki.
- 1990 [1961]. *Johdatus Suomen murteisiin*. 4. painos. SKS, Helsinki.
- Romppanen, Meri 2010. *Toisen tavun vokaalin puolipituus viiden liperiläisnuoren puheessa*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu 18.3.2026.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20110064>.
- Räisänen, Alpo 1972. *Kainuun murteiden äännehistoria I. Vokaalisto*. SKST 307. SKS, Helsinki.
- 1982. *Kainuun murteiden ja nimistön opas*. Kainuun sanomat, Kajaani.
- 1998. *Kainuun murteiden äännehistoria II. Konsonantisto*. SKST 699. SKS, Helsinki.
- Salminen, Iiris 2024. *Muuttajan idiolekti. Reaaliaikatu tutkimus kolmen savitaipalelaislähtöisen idiolektin variaatiosta ja muutoksesta*. [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu 18.3.2026.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20240887>.
- Sarvas, Leena 1982. *Lapinlahden murrettä. Suomen kielen näytteitä 9*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 12. Helsinki.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia.

- Sulkava, Erika 2019. *Mie-sie-murretta vai nykyaikaista suomea? Joensuulaisten yhdeksäsluokkalaisten kielellisiä asenteita ja käsityksiä.* [Verkkodokumentti.] Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. [Viitattu 18.12.2025.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20191194>.
- Suomen sanomalehtikielen taajuussanasto 2004. [Sähköinen aineisto.] Kielipankki. Viimeksi muokattu 27.11.2025. [Viitattu 14.1.2026.] Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2025112601>.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Uudistettu laitos. Tammi, Helsinki.
- Ylitalo, Riikka 2004. Toisen tavun vokaalin puolipidennyksestä oulunseutulaisten puheessa. – *Virittäjä* 108/3, s. 414–422.
- 2009. *The Realisation of Prominence in Three Varieties of Standard Spoken Finnish.* [Verkkodokumentti.] Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 88. Faculty of Humanities, Phonetics, Finnish Language. Oulun yliopisto, Oulu. [Viitattu 7.10.2025.] Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:9789514291142>.
- Vaattovaara, Johanna 2009. *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena.* SKST 1224. SKS, Helsinki.
- Wiik, Kalevi 1985. Suomen murteiden vokaalien kestoista. – *Fonetiikan päivät – Turku 1985*, s. 253–317. Toim. Olli Aaltonen ja Timo Hulkko. Turun yliopisto, Turku.
- 2006. *Sano se murteella.* Pilot-kustannus Oy, Tampere.

Liitteet

Liite 1. Suomen murrealuejako

Selitys edellisen sivun karttaan

Murreryhmien alaryhmistä mainitsen ne, joilla on merkitystä tämän tutkielman kannalta. Kunkin murrealueen perässä suluissa murrealueeseen kuuluva kaupunki, josta minulla on informantti.

Länsimurteet

1. Lounaismurteet
  - 1a. Lounaismurteiden pohjoisryhmä (Turku*)
  - 1b. Lounaismurteiden itäryhmä (Turku*)
2. Lounaiset välimurteet
  - 2c. Turun ylämaan murteet (Turku*)
3. Hämmäläismurteet
  - 3b. Perihämmäläiset murteet (Tampere)
  - 3c. Etelähämmäläiset murteet (Helsinki*)
4. Etelä-Pohjanmaan murteet (Seinäjoki)

Pohjoismurteet

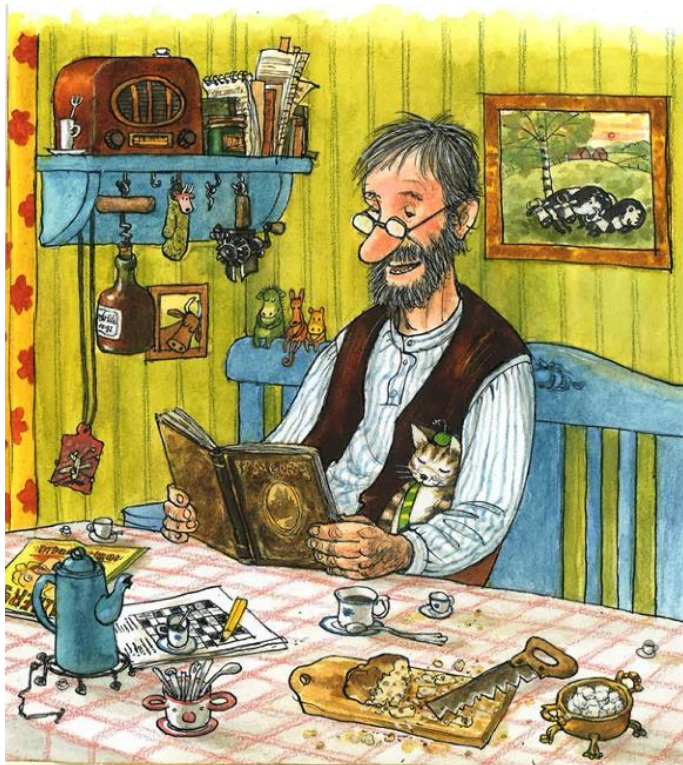
5. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet
  - 5b. Pohjois-Pohjanmaan murteet (Oulu)
6. Peräpohjolan murteet

Itämurteet

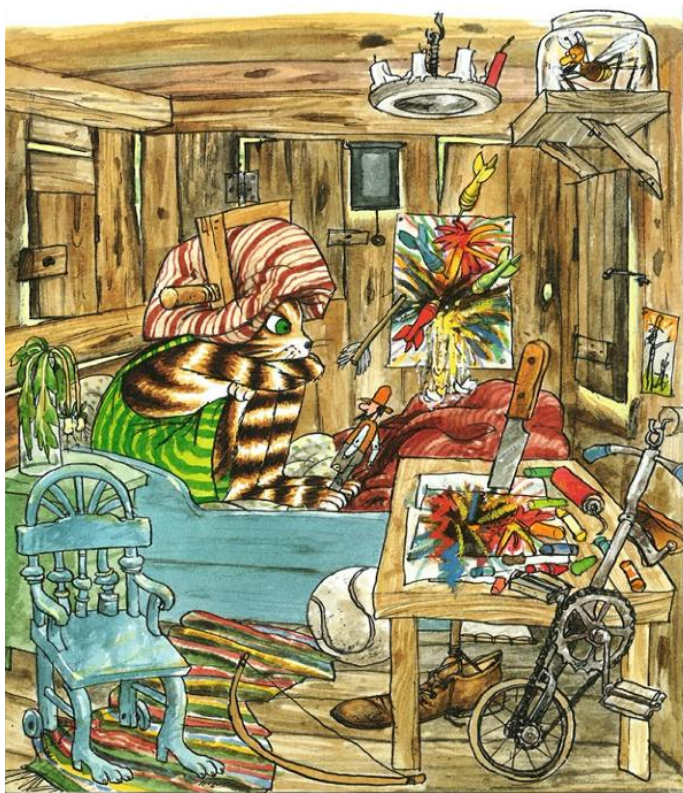
7. Savolaismurteet
  - 7f. Keski-Suomen murteet (Jyväskylä)
  - 7h. Kainuun murteet
8. Kaakkoismurteet

* Turun ja Helsingin murrealueen määrittäminen on hieman monimutkaista. Helsinki määritellään kaksikieliseksi alueeksi, mutta maantieteellisesti se sijoittuu kuitenkin alueelle 3c. Etelähämmäläiset murteet. Turku taas sijoittuu useamman murrealueen risteyskseen: alueella kohtaavat lounaismurteiden pohjois- ja itäryhmät sekä lounaisiin välimurteisiin luokiteltava Turun ylämaan murre.

Liite 2. Kuvailutehtävän kuvat

Nordqvist 2012.

Nordqvist 1996.

Liite 3. Informantit

M29HeKuJy on informanteistani ainoa miespuolinen. Hän muutti Kainuusta Helsinkiin, asui siellä kolme vuotta, muutti sen jälkeen Kuopioon opiskelemaan kolmeksi vuodeksi ja asuu tällä hetkellä Jyväskylässä. Alun perin hän muutti Helsinkiin töiden perässä ja koska halusi kokeilla siipiään. Hän olisi voinut periaatteessa jäädä myös Kainuuseen, mutta päätti kuitenkin muuttaa muualle. M29HeKuJy on opiskellut ammattikorkeakoulussa, mutta tutkinto on viimeistelemättä.

N28SeJy muutti Kainuusta Seinäjoelle puolisonsa perässä. Siellä hän asui neljä vuotta, minkä jälkeen hän muutti Jyväskylään. Haastatteluhetkellä N28SeJy opiskelee yliopistossa.

N23OuTu on 23-vuotias nainen, joka on muuttanut Kainuusta Ouluun ja sen jälkeen Turkuun. Hän muutti pois Kainuusta englanninkielisten lukio-opintojen perässä. Muuttoon vaikutti myös kaveripiiri: hän olisi voinut käydä lukion Kainuussa, mutta suurin osa hänen ystäväistään asui Oulussa, joten hän päätyi lähtemään. Turkuun hän muutti saatuaan opiskelupaikan yliopistosta.

N30TaOu muutti lukion jälkeen Tampereen alueelle puolison töiden perässä. Juuri Tampereelle päätyminen oli sattuma, mutta Kainuuseen hän ei kokenut voivansa jäädä, koska kouluttautumismahdollisuudet eivät siellä olleet hänelle sopivat. Hän saikin Tampereelta opiskelupaikan, ja asui seuraavat seitsemän vuotta Pirkanmaan alueella. Haastatteluhetkellä hän oli asunut Oulun alueella noin neljän vuoden ajan. N30TaOu teki haastatteluhetkellä väitöskirjaa.

N30Se on asunut Seinäjoen alueella neljä vuotta. Hän muutti pois Kainuusta, koska ”mikään ei enää pidätellyt siellä.” Muuttoon ei siis liittynyt suuria tunteita. Hänen sisaruksensa asui ainakin muuton aikaan Seinäjoen alueella, ja N30Se muutti alun perin hänen perässään. N30S on käynyt ammattikoulun ja työskennellyt nuoriso- ja sosiaalialalla.

N25SeTa muutti Seinäjoelle ihmissuhteen perässä, ja asui siellä seitsemän vuoden ajan. Tällä hetkellä hän asuu Pirkanmaan alueella. N25SeTa:lla on ammattikorkeakoulututkinto. N25SeTa ja N30TaOu ovat sisaruksia.

N30OuHeTa muutti Kainuusta hieman vastoin tahtoaan. Hän oli omien sanojensa mukaan käynyt kaikki mahdolliset koulut Kajaanissa, ja koska hän halusi kouluttautua pidemmälle, hän joutui muuttamaan pois koulutuksen perässä. Hän asui ensin Oulussa kolmen vuoden

ajan, sitten Helsingissä pari vuotta, ja haastatteluhetkellä hän oli asunut Tampereella noin viisi vuotta. Hän on haastateltavistani ainoa, joka kertoi, että on harkinnut muuttavansa takaisin Kainuuseen. N30OuHeTa on omien sanojensa mukaan opiskellut sitä sun tätä, ja haastatteluhetkellä hän opiskeli ammattikorkeakoulussa sosiaalia.

N65OuHe on elänyt nuoruutensa eri aikaan kuin muut haastateltavat, mutta hänenkin muuttotarinsa on tuttu: Kainuusta oli lähdettävä opiskelujen perässä, jos halusi kouluttautua. Hän opiskeli Oulussa muutaman vuoden ajan ja asettui sen jälkeen Helsinkiin vuonna 1980. Koulutustaustaltaan hän on diplomi-insinööri, ja hän on työskennellyt erikoistutkijana.

N28He oli haastatteluhetkellä asunut Helsingissä kahdeksan vuotta. Sinne hän muutti silloisen kumppaninsa kanssa töiden perässä. Myöskään N28He:n muuttoon ei liittynyt suurta dramatiikkaa: hänellä ei ollut pakottavaa halua muuttaa, mutta ei myöskään erityisiä syitä jäädä Kainuuseen. N28He on käynyt ammattikorkeakoulun. N28He ja N23OuTu ovat sisaruksia.

Liite 4. Haastattelukysymykset

Taustatiedot

- Ikä
- Sukupuoli
- Nykyiset ja aiemmat asuinpaikat sekä kullakin paikkakunnalla asuttujen vuosien määrä
- Koulutustausta ja/tai ammatti
- Kainuusta pois muuttamisen ajankohta ja syyt (esimerkiksi opiskelu- tai työpaikka, ihmissuhde)

Avoimet kysymykset

- Mitä ajattelet nykyisen asuinpaikkasi puhetavasta? Miltä paikallisten puhetapa kuulosti muuttaessasi paikkakunnalle, miltä se kuulostaa nyt?
- Miten kuvailisit asuinpaikkasi puhetapaa ja sen puhujia? Mitä paikallista heidän puheessaan on?
- Miten kuvaillet omaa kielenkäyttöäsi?
- Oletko huomannut, että puhetapasi olisi muuttunut Kainuusta muuttamisen jälkeen? Millä tavoin?
- Huomaatko, että puhuisit eri tavalla eri tilanteissa? Puhutko esimerkiksi jossain tilanteessa kainuulaisemmin tai vältteletkö murteen käyttöä?
- Tunnistavatko muut ihmiset puhetapasi perusteella mistä olet kotoisin?
- Miten luonnehtisit Kainuun murretta? Mikä on sille ominaista, mistä tunnistat sen?
- Miten suhtaudut Kainuun murteeseen ja sen puhujiin? Oletko huomannut, että suhtautumisesi olisi muuttunut vuosien varrella?
- Millaisia tunteita murre sinussa herättää? Mitä se sinulle merkitsee?

Liite 5. Litterointimerkit

- Pitkää vokaalia merkitsen kahdella vokaalilla (*aa*)
- Puolipitkää äännettä merkitsen graviksella kirjaimen päällä (*à, ù*)
- Diftonginreduktiosta merkitsen kolme astetta (*oi, oi, oe*)
- Yksitäryisen *r*:n merkinä toimii *ð*
- Ylilyhyen äänteen merkitsen puoli riviä ylemmäksi (*ih^lmiset*)
- *Äng*-äänteen merkinä toimii *ŋ*
- Merkitsen rajageminaation, kun sitä esiintyy (*tulek kotiin*)
- Laryngaaliklusiilin ja kovan alukkeen merkinä toimii heittomerkki ’
- Sananloppuisen *n*:n assimilaation merkitsen silloin, kun se tapahtuu (*tommoneh hieno*)
- Legatoääntämystä merkkään kirjainten välisellä kaarella (,)